

T. C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE YARI BAŞKANLIK SİSTEMİNİN
UYGULANABİLİRLİĞİ**
Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:
Zehra EKİCİ

İSTANBUL, 2014

T. C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE YARI BAŞKANLIK SİSTEMİNİN
UYGULANABİLİRLİĞİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:
Zehra EKİCİ

Öğrenci No:
120771026

Danışman
Prof. Dr. Şenol DURGUN

İSTANBUL, 2014

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “TÜRKİYE’DE YARI BAŞKANLIK SİSTEMİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. .../.../2014

(İmza)

Zehra EKİCİ

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

29.09.2014

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim dalı *Uluslararası İlişkiler* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 120771026 numaralı **Zehra EKİCİ'nin** "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Türkiye'de Yarı Başkanlık Sisteminin Uygulanabilirliği*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 15.07.2014 tarih ve 2014/17 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (..) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında *oyçokluğu/oybirliği* ile *Kabul/Red veya Düzeltme* kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
PROF. DR. ŞENOL DURGUN

ÜYE
PROF. DR. MEHMET FİKRET GEZGÜN

ÜYE
DOÇ. DR. İLYAS SÖZEN

Adı ve Soyadı : Zehra Ekici
Danışmanı : Prof. Dr. Şenol Durgun
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans 2014
Alanı : Uluslararası İlişkiler
Anahtar Kelimeler : Parlamenter Hükümet Sistem Modeli, Yarı-Başkanlık Sistemi, Siyasal Rejim, Güçler Ayrılığı

ÖZ

TÜRKİYE’DE YARI BAŞKANLIK SİSTEMİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ

21. yy’ın en çok tartışmalı konularından biri olan "yarı başkanlık" sistemi gerek siyasi gerek sosyo-politik açıdan pek çok problemi beraberinde getirmiştir. Bu sorunların en muhtemeli yürütme yetkisinin tek başına başbakanda toplanması ve olası bir dikta sorunuyla karşılaşılması problemidir. Bu ve benzeri problemlerin giderilmesi yine sistemin sunduğu çözüm önerilerine bağlıdır. Çalışmamızın amacı Fransa’ da uygulanan yarı başkanlık sistemi ile ülkemizdeki parlamenter sistemi mukayese etmek olup bu sistemin ülkemizde uygulanabilirliği için olası avantaj ve dezavantajları sunmaktır. Bu çalışmamızda sistemin ülkemiz açısından oluşabilecek pekçok sorun gündeme getirildiği gibi bu sorunlara çözüm yolları da üretilmiş bulunmaktadır. Üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde yarı başkanlık sisteminin tanımı ve ortaya çıkışı konusuna yer verilmiştir. İkinci bölümünde ülkemizin siyasi yapısı ve sisteme yöneltilen eleştiriler, üçüncü bölümünde ise ülkemizdeki rejim arayışlarına ve yarı başkanlık sisteminin uygulanabilirliği üzerinde tespitlerde bulunulmuştur. Çalışmamız Fransa yarı başkanlık sistemi ile mukayese edildiğinden bu sistemin değişkenlikleriyle sabit bırakılmıştır. Aynı zamanda çalışmamız Fransa’ da V. Cumhuriyet Anayasası ile yarı başkanlık sistemini esas almış, bu sistem üzerinden fikirler ve modeller üretilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak ise çalışmamızda parlamenter ve yarı başkanlık sistemleri mukayese edilmiş, bu sistemin ülkemizde uygulanabilirliği üzerindeki temel görüş ve öneriler değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışmamız olası her sistemin uygulanabilirliği açısından oluşacak her probleme karşı bir çözüm önerisi olarak sunulmaktadır.

Name and Surname : Zehra Ekici
Supervisor : Prof. Dr. Şenol Durgun
Degree and Date : Master 2014
Major : International Relations
Key Words : Parliamentary System of Government Models, Semi-Presidential System, Political Regime, Separation of Powers

ABSTRACT

APPLICABILITY THE SEMI-PRESIDENTIAL SYSTEM IN TURKEY

One of the most controversial issues of the 21st century "semi-presidential" system in terms of socio-political and political need has brought many problems. This problem is most likely the executive powers of the prime minister alone in the collection and likely to be faced with the problem of a dictatorship is the problem. These and other problems still to be resolved depends on the system to offer solutions. Aim of our study in France applied semi-presidential system with a parliamentary system in our country is to compare the applicability of this system in our country is to provide for the possible advantages and disadvantages. This may occur not function in our system for our country brought many problems as solutions to these problems are also produced. Our work consists of three parts, the first section of the semi-presidential system and the emergence of the definition is given to the subject. In the second part of the political structure of our country and the criticism of the system, while the third part in our country to seek regime and determination on the applicability of the semi-presidential system have been made. Our study is compared with France semi-presidential system with the variability of the system is kept constant. At the same time, our study in France by the Constitution of the Fifth Republic was based on semi-presidential system, through this system of ideas and models were produced. In conclusion, the present study were compared with parliamentary and semi-presidential system, on the basis of the applicability of this system in our country, opinions, and recommendations are subject to evaluation. Our study will consist of every possible applicability of the system in terms of each proposal is presented as a solution to the problem.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YARI-BAŞKANLIK SİSTEMİNİN TEMEL ESASI VE FRANSA ÖRNEĞİ

1.1. Tanım Olarak Yarı Başkanlık Sistemi	4
1.2. Fransa’da Yarı Başkanlık Sisteminin Ortaya Çıkışı	6
1.3. Yarı-Başkanlık Sisteminin Özellikleri	8
1.3.1. Yasama Yapısı	8
1.3.1.1. Millet Meclisi	10
1.3.1.2. Senato	10
1.3.2. Yürütme Yapısı	11
1.3.2.1. Cumhurbaşkanı’nın Yeri	12
1.3.2.2. Başbakanın ve Bakanlar Kurulunun Sistem İçindeki Yeri	22
1.3.3. Parti Yapısı ve Parti Disiplini	24
1.4. Yarı Başkanlık Sisteminin Öne Çıkan Özellikleri	27
1.5. Yarı Başkanlık Sistemine Yöneltilen Eleştiriler	30

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN SİYASAL YAPISI, ÖZELLİKLERİ VE SİSTEME YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

2.1. Cumhuriyet Öncesi 1876 ve 1908 Anayasaları ve Siyasal Sistem	35
2.1.2. 1876 Anayasası Yasama Yapısı	36
2.1.3. 1876 Anayasası Yürütme Yapısı	39
2.1.4. 1908 Anayasası Yasama-Yürütme	41
2.1.5. Partiler ve Sahip Oldukları Özellikleri	42
2.2. Cumhuriyet Dönemi Siyasal Sistem ve Özellikleri	46
2.2.1. 1924 Anayasası ve Siyasal Sistem	46

2.2.1.1. Yasama Yapısı	47
2.2.1.2. Yürütme Yapısı	49
2.2.1.2.1. Cumhurbaşkanı	49
2.2.1.2.2. Başbakan ve Bakanlar Kurulu	50
2.2.1.3. Parti Yapısı ve Parti Disiplini	51
2.2.1.3.1. Tek Parti Dönemi	51
2.2.1.3.2. Çok Partili Döneme Geçiş	53
2.2.2. 1961 Anayasası ve Siyasal Sistem	62
2.2.2.1. Yasama Yapısı	62
2.2.2.1.1. Millet Meclisi	64
2.2.2.1.2. Cumhuriyet Senatosu	65
2.2.2.2. Yürütme Yapısı	67
2.2.2.2.1. Cumhurbaşkanı	68
2.2.2.2.2. Başbakan ve Bakanlar Kurulu	69
2.2.2.3. Parti Yapısı ve Parti Disiplini	69
2.2.2.3.1. Parti Yapısı	69
2.2.2.3.2. Parti Disiplini	70
2.2.2.4. 1961 Anayasası ve Siyasal Sisteme Yöneltilen Eleştiriler	72
2.2.3. 1982 Anayasası ve Siyasal Sistem	78
2.2.3.1. Yasama Yapısı	78
2.2.3.2. Yürütme Yapısı	80
2.2.3.2.1. Cumhurbaşkanı	80
2.2.3.2.2. Başbakan ve Bakanlar Kurulu	82
2.2.3.3. Parti Yapısı ve Parti Disiplini	83
2.2.3.3.1. Parti Yapısı	83
2.2.3.3.2. Parti Disiplini	87
2.2.3.4. 1982 Anayasası ve Siyasal Sisteme Yöneltilen Eleştiriler	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKEMİZDE SİYASAL REJİM ARAYIŞI VE YARIBAŞKANLIK SİSTEMİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ

3.1. Yasama Yönünden Uygulanabilirliği	95
3.2. Yürütme Yönünden Uygulanabilirliği	100
3.3. Siyasi Parti Yönünden Uygulanabilirliği	113
SONUÇ	121
KAYNAKÇA	127

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
ANASOL-D	: Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti, Demokratik Türkiye Partisi
AP	: Adalet Partisi
BMM	: Büyük Millet Meclisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
Md. / m.	: Madde
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
P. C.	: Fransız Komünist Partisi
S. F. İ. O.	: İşçi Entenasyonalinin Fransız Bölümü
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SHP	: Sosyal Demokrat Halk Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
Vb.	: Ve Benzeri

GİRİŞ

20.yy tarihi pek çok olayın etkisiyle siyaset dünyasında hızlı fakat köklü biçimde ses getiren değişikliklere sahne olmuştur. Bu konuların başında hiç şüphesiz devlet sistemleri ve yapılması öngörülen değişiklikler gelmektedir.

Genel olarak bakıldığında demokratik ülkelerde 3 tip devlet/hükümet sisteminden söz edilir. Bunlar: başkanlık sistemi, yarı-başkanlık sistemi ve parlamenter sistemdir. 1982 anayasasıyla Türk devletinin temel taşı olarak Parleментар sistem belirlenmiştir. Ancak yaşanan tarihi olaylar ve gelişen sosyo-ekonomik yapı, bu temel taşın yerinden kıpırdamasına neden olmuştur. Bu sebeple gerek Türkiye gerekse diğer Batılı ülkelerin hükümet sistemleri tipolojisindeki yerinin saptanması konusu tartışmaları hızlanmıştır. Ülkemizde alternatif olarak sunulan yarı-başkanlık sistemi siyasi tarihimizde pek çok tartışmaya yol açmaktadır. Nitekim bu sistemin varlığı karşısında yürütme organının istikrarsızlığı konusunda eleştiriler alabildiği gibi gelişmiş tam bir ülke profili çizeceği doğrultusunda öneri olarak da sunulmaktadır.

Kuruluşundan bu yana parlamenter hükümet sistemiyle yönetilen ülkemizde çağdaş bir demokrasi için başkanlık ve yarı-başkanlık hükümet sistemleri alternatif olarak gündeme getirilmiştir.

21. yüzyılda öyle görünüyor ki çağın su götürmez şartları ülkemizi de etkisi içine almış bulunmaktadır. Öyleki bir asırdan fazla süredir bu ülke sürekli anayasa tartışmasıyla meşgul olmuş ve hiçbir sonuca da ulaşamamıştır. 1808 Senedi İttifak ile başlayan ve 1839 tarihli Gülhane Hattı Hümayunu, 1876 Kanunu Esasi'si, 1921 - 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunlarından 1961-1982 anayasaları. Öte yandan bu Anayasalarda zaman zaman değişiklikler yapılmıyor değil. Bizde, bu değişiklikler kısa ve etkisi az ölçüde gerçekleşirken istenilen istikrara ulaşılmadığı için geniş yetkili bir cumhurbaşkanı merkezli halk tarafından seçilen daha istikrarlı bir yönetim geliştirilir.

Aynı süre zarfında ABD ise tek anayasa ile yönetilmiştir. Otuza yakın değişikliğe rağmen “değişiklik” yerine “düzeltme” tabirini kullanmayı tercih etmiş bulunmaktadırlar. 1958 De Gaulle Anayasası ile siyasi istikrarlarına kavuşana dek Fransa on bir anayasa eskitmiştir. Hiç yazılı anayasası olmayan İngilizler ise işlerini gelenek ve göreneklere göre halletmektedirler.

Görünen o ki batılı ülkelerde anayasa sorunu çözülmüş durumdadır. Türkiye’de ise siyasi sistem tartışmaları oldukça uzun bir sürece dayanmaktadır. Özellikle hükümet istikrarsızlıklarıyla beraber siyasi istikrarsızlıkların da tartışıldığı ülkemizde, yaşanan sorunların çözümü için devrim niteliğinde bir değişikliğin yapılması gerektiği savunulur. Ülkemizde ise hala bir anayasa rejimi arayışı devam etmektedir.

Çalışmanın ilk bölümde yarı başkanlık sisteminin kavramına, ortaya çıkışına ve sistemin öne çıkan özelliklerine yer verilmiştir.

Yarı başkanlık sisteminde cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Bu sistemde, hükümetin ön planda olduğunu ve hükümetin parlamento çoğunluğunu yönetebilmesi nedeniyle güç merkezinin başbakan da olduğunu görmekteyiz.

Bu sistem de cumhurbaşkanı, parlamento ve hükümet arasında bir denge olmalıdır. Böyle olmaması durumunda sistem, başkanlık sistemi ya da parlamenter sistem görünümü kazanmaktadır.

İkinci bölümde ise ülkemizin istikrarsızlığına çözüm gösterilen anayasal süreçten ve siyasal sistem analizinden söz edilmektedir.

1924 Anayasası’nda meclis ve hükümet, yürütme organında birleşmiş ve sistem, başkanlık sistemi görünümüne dönüşmüştür. Ancak 1960’lı yıllarda yasama organı ağırlıklı olarak parlamenter sistem olmasına rağmen siyasal sistem tartışmaları gündeme gelmiştir.

1961 Anayasası’nın kurmuş olduğu sistem ise, yasama organının yürütme organının üstünde olduğu bir sistemdir. 1961 Anayasası’nın uygulandığı dönemde

yürütme organının zayıf düşmesi sebebiyle 1971 yılında tıkanan sistem için değişikliğe ihtiyaç duyulmuştur.

Yaşanan bu gelişmelerden sonra 1982 Anayasası yürütmeyi güçlendirmiştir. Parlamenter sistem içinde Cumhurbaşkanı yetkileri genişletilmiştir. Ancak 2007 yılında yapılan anayasa değişikliği ile birlikte sistemimiz yarı başkanlık sistemi görünümü kazanmıştır. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi sisteme demokratikleşme kazandırmaktadır.

Ancak siyasal rejim işleyişi sadece kurumsal etkenler olarak değil siyasal etkenler olarakta ele alınmalıdır. Türkiye’de siyasal liderler partisiyle ön plana çıkmış bir görünümde dir.

Ülkemizde parlamenter sistem ile birlikte çok partili bir hayata geçilmiştir. Bunun diğer sebepleri ise ekonomik, sosyal ve toplumsal koşullardır. Böylece ülkemizde siyasal sistem tartışmaları yapılırken parlamentonun bu çeşitliliği temsil ettiği görüşü de göz ardı edilmemelidir.

Çalışmanın üçüncü bölümünü ise ülkemizde 2007 yılında yapılan anayasa değişikliği ve bu bağlamda cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi oluşturmaktadır. Aynı zamanda birinci ve ikinci bölümde elde edilen bilgiler ışığında ülkemizde yarı başkanlık sisteminin uygulanabilirliği incelenmiştir.

Ülkemiz için yeni sistem arayışında yürütme kanadı güçsüzleşmekte bu durum ise siyasal iktidarsızlığa neden olmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YARI-BAŞKANLIK SİSTEMİNİN TEMEL ESASI VE FRANSA ÖRNEĞİ

1.1. Tanım Olarak Yarı Başkanlık Sistemi

Yarı-başkanlık sistemine sözcüğü yerleştiren Duverger'nin demek istediği, halkın seçtiği güçlü bir başkanla meclise güvenoyuyla bağlı bir kabinenin başında bir başbakanın birlikte varlığıdır. Onun ilk önerisinde şu özellikler temeldi: Halkın seçtiği bir başkan olmalıdır; bu başkanın anayasadan kaynaklanan, göstermelik olmayan ve az sayılmayacak yetkileri bulunmalıdır; ayrıca, bir başbakan ve kabine de olmalı ve onlar da meclisin güveni süresince ayakta durabilmelidir. (Ataöv 2011,174)

Bu sisteme aslında “yarı-parlâmenter sistem” denilmesi mantıken kabul edilebilir görünse de, her nedense, “yarı-başkanlık sistemi” daha cazip görülmüştür. (Becerren ve Kalağan, 2007,169-170)

Yarı-başkanlık sistemleri isimlerinden de anlaşılacağı üzere parlamenter yönetim ile başkanlık sisteminin bir takım unsurlarının birleştirilmesi sonucu oluşan paralel bir hükümet modeli olarak tanımlanabilir. (Yazıcı 2011,92)

Yarı-başkanlık sistemleri devlet başkanının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi ve anayasa tarafından geniş yetkilerle donatılması sebebiyle başkanlık sistemine, parlamentonun güvenine sahip bir bakanın ve bakanlar kurulunun varlığından ötürü parlamenter sisteme benzemektedir. Bu tanımın ifade ettiği gibi, devlet başkanının tek başına kullanabileceği önemli anayasal yetkilerinin de olması gerekir. (Yazıcı 2011,92)

Yarı başkanlık ilk defa, Fransız Le Monde Gazetesi'nin de kurucusu olan Hubert Beuve-Mery tarafından kullanılmıştır. Bu kavramı yoğun şekilde akademik ve siyasi dünyaya taşınmasını sağlayan isim ise Maurice Duverger'dir. 1919 yılında Almanya'da Weimar Anayasası ile ve aynı dönemde Finlandiya'da uygulanan yarı başkanlık sistemi 1958 Fransız Anayasası'nda hayata geçince dikkatleri üzerine

çekmeye başlamıştır. 1962 Anayasa değişikliği ile birlikte Fransız V. Cumhuriyet Anayasası'nın, Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmeye başlamasıyla beraber, Duverger'in kuramsallaştırması çerçevesinde, yarı başkanlık sisteminin bir modeli hâline geldiği kabul edilmektedir. Diğer taraftan, V. Cumhuriyet Anayasası'nın hükümet modeli için Karl Löwenstein'in kullandığı “neobaşkancılık” veya Duverger'in kullandığı “yarı-başkanlık” gibi terimler tercih edilmesine rağmen bu kullanılan terimlerin uygun olmadığı da savunulmaktadır. (Kiriş 2012)

Devlet başkanı yetkilerinin kullanım derecesi, anayasal düzenlemeler kadar siyasi şartlara da bağlıdır. Siyasi partilerden birinin parlamentoda mutlak çoğunluk elde edebilmesi veya edememesi, devlet başkanının parlamentoya hakim olan çoğunlukla aynı siyasi eğilime sahip olması veya olmaması, sistemin işleyişini önemli ölçüde etkilemektedir. (Yazıcı 2011,92)

Maurice Duverger, 1970 yılında ilk kez yarı-başkanlık kavramını kullanmış ancak, özellikle 1980 yılında yayımlanan makalesi ile bu kavramı kaleme almıştır. (Abdulahakimoğulları 2013)

Duverger başkanı halkın seçeceğini belirleyen anayasa değişikliğine kadar olan dönemin, parlamenter sistem içerisinde olduğunu söylemiştir. Ama cumhurbaşkanına ait görev ve yetkilerin, parlamenter sistem içerisinde değerlendirilmeyecek kadar çok olmasıyla beraber parlamentoya ait yetkilerin sınırlandırılmış olmasının sıkıntılar doğuracağına işaret ederek sistemin parlamenter sistemden farklı bir doğrultu izlediğini ifade etmiştir. Fakat Duverger cumhurbaşkanının halkın oylarıyla seçilmesi sonrasında oluşan sistemin bundan sonra yepyeni bir sistem olduğunu onaylamış bulunmaktadır. Bundan dolayı Duverger açısından anahtar nokta, gücünü halktan alan bir cumhurbaşkanı ve bunla beraber tıpkı başkanlık sistemindeki gibi çift meşruluk kaynağının oluşmasıdır. Bu notada Duverger, bu sistemin tüm parametreleriyle ortaya konulmasını da başkanlık sistemi merkezinde tesis etmiştir. Duverger yarı-başkanlığın ayırt edici niteliklerini şöyle belirtmiştir: Cumhurbaşkanı halkoyu ile seçilir, Cumhurbaşkanı'nın yetkileri önemli yere sahiptir, Cumhurbaşkanı'na ilave olarak hükmetme erkine sahip başbakan ve bakanlardan oluşan bir kabine bulunmaktadır.

En kaba tabirle, yarı-başkanlık sisteminin diğer sistemlerden ayırt edilebilir özelliği, yürütmeye cumhurbaşkanının da ortak olmasıdır denilebilir. (Abdulahakimoğulları 2013)

Aralarında bir takım farklar olmakla birlikte bu şartları karşılayan ülkeler, Fransa, Finlandiya, Avusturya, İrlanda, İzlanda, Weimar Cumhuriyeti (1919-1933) ve 1976 Anayasasına göre Portekiz' dir. (Yazıcı 2011, 93)

Fransa'da cumhurbaşkanları 1962 tarihinden bu yana halk tarafından seçilerek güçlerini doğrudan doğruya halktan alırlar. Cumhurbaşkanı hem devletin hem de yürütmenin başında olarak Anayasaya saygı duyulmasını gözetir. Kendisine anayasanın verdiği hakemlik yetkisiyle, kamu güçlerinin muntazam çalışmasını temin ettiği gibi devletin devamlılığını sağlar. Ülke bağımsızlığın ve bütünlüğünün, antlaşmalara saygının garantisidir. (Abdulahakimoğulları 2013)

Linz' e göre ise, yarı-başkanlık sistemlerini parlamenter sistemlerinden ayıran önemli bir fark, bu sistemlerde devlet başkanlarının parlamenter sistemlere kıyasla daha geniş yetkilere sahip olmasıdır. Böyle olmakla birlikte, devlet başkanlarına sembolik olmanın ötesinde gerçek yetkiler tanıyan parlamenter sistemlerin mevcut olduğu da unutulmamalıdır. Devlet başkanının geniş yetkilere sahip olması, bir sistemin yarı-başkanlık olarak tanımlanması için yeterli değildir. (Yazıcı 2011, 99)

1.2. Fransa'da Yarı Başkanlık Sisteminin Ortaya Çıkışı

Fransa, 1789 Devriminden bugüne dek on beş anayasal rejim değişikliği yaşamıştır. Çeşitli türlerde Fransız tarihsel süreci içerisinde ortaya çıkan bu rejimler şunlardır: Mutlakiyet (konsüllük, I. ve II. İmparatorluk), anayasal monarşi (1791 Anayasası, 1814 ve 1830 şartları), başkanlık (II. Cumhuriyet) ve parlamenter cumhuriyet (III. ve IV. Cumhuriyet). Ortaya çıkan bu tabloda büyük oranda Fransız tarihi süresince sıralanmış olan devrimlerden kaynaklanmaktadır. Bu rejimlerin her birinin öncekine tepkiyle doğması, günümüz Fransız siyasi ve idari kurumlarının şekillenmesine katkıda bulunduğu gerçeği yadsınamaz. (Köksoy 2011, 88)

4. Cumhuriyet parlamentoyu esas alan bir rejim yapısına sahipti. Ancak böyle bir rejimi işletebilecek ne halk desteğine sahip güçlü bir çoğunluk ne de partiler arasında uzlaşmaya dayalı istikrarlı koalisyon hükümetinin kurulabilmesi mümkün olamamıştır. (Alkan 2013, 169)

12 yıllık 4. Cumhuriyet döneminde 20 hükümet kuruldu. Aslında sömürgeler sorunu olmasaydı Fransa da bu rejimler devam edebilirdi. Ancak önce, 1954 yılında Vietnam’ da yenilgi ile sonuçlanan kanlı bir savaş, daha sonra artık bizzat iç siyasette bir krize dönüşen Cezayir sorunu istikrarsız hükümetlere duyulan tepkiyi körükler. Daha da kötüsü 1958 yılına gelindiğinde askeri darbe ile karşı karşıya kalmasıdır. Bu ortamda İkinci Dünya Savaşı başladığında henüz albay rütbesinde olan, Fransız generallerinin savunma stratejilerine ve Almanlara karşı Fransızların başarı gösterebildikleri birkaç savaştan birini yöneterek sivrilen Hür Fransız Ordusu’ nun komutanı General Charles de Gaulle’ nin adı bir kurtarıcı olarak öne çıkar. Aslında de Gaulle 4. Cumhuriyet’ in başlangıcında kurulan hükümetin başkanıydı. Ancak 4. Cumhuriyet Anayasası’ nın yine zayıf bir yürütme yapısı doğuracağını ve istikrarsızlığı getireceğini ileri sürerek 1946 yılında görevinden istifa etmiş ve memleketinde inzivaya çekilmişti. (Alkan 2013, 169-170)

Cezayir’de savaş gibi olağanüstü bir durumun ve de Gaulle niteliğinde eşine ender rastlanır bir devlet adamının ortaya çıkardığı Beşinci Cumhuriyet’in siyasal düzeni 1958 halkoylamasıyla saptandı. Bir önceki Dördüncü Cumhuriyet “meclis düzeni”ydi. General de Gaulle onu “partiler düzeni” diye tanımlamıştı. Ondan sonraki cumhuriyet meclisi geriye itip yürütmeyi güçlendirdi.(Ataöv 2011, 182-183)

De Gaulle önce meclisten güvenoyu alarak hükümetini kurar, daha sonra yine meclisin çıkardığı iki yasa ile yetkileri elinde toplar. Üçüncü olarak bu yetkilere dayanarak hazırlattığı 5. Cumhuriyet Anayasası için referanduma gider. 28 Eylül 1958 yılında yapılan halkoylamasında Fransa Halkı Anayasa’ ya %80’ e varan oranda destek verir. Anayasa için yapılan halkoylaması aynı zamanda sömürgelere gönüllü olarak bağımsızlıklarını kazanma yolunu da açıyordur. Bu şekilde 5. Cumhuriyet hem parlamentonun üstünlüğüne dayalı geleneğe son veriyor, hem de sömürge defterinin kapatmış olur. 1962 yılında de Gaulle’ ün doğrudan halkoylamasına gitme yetkisini kullanarak gerçekleştirdiği Anayasa değişikliği ile

cumhurbaşkanının doğrudan halkoyu ile seçilmesi hükmü getirilir. Bu değişiklikle Fransız yarı-başkanlık modelinin ana hatları da şekillenmiş olur. (Alkan 2013, 170).

Cumhurbaşkanına merkezi bir rol vererek yürütme organını güçlendiren 1958 Anayasası, esasen istikrarsızlık üreten siyasal gelenekten bir kopuş niyeti olarak nitelendirilebilir. Fransa'nın cumhuriyetçi, liberal ve parlamenter geleneklerinin ise devam ettirildiği bu anayasa cumhurbaşkanı ve hükümet erkini artıran parlamentonun yetkilerini ise geniş ölçüde kısıtlayan bir görünümüdür. 1962'deki anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi sağlanarak yarı-başkanlık siyasal sistemi benimsenmiştir. Özellikle 1962 Anayasa değişiklikleriyle Fransa'nın demokratik siyasal sistemlerin diğer örnekleri olan İngiltere ve ABD'den farklı bir yorumla, İngiliz parlamenter sistemiyle ABD başkanlık sistemi arasında demokratik bir siyasal sistemin temsilcisi olduğu söylenilebilir. (Korkmaz 2012,108)

V. Cumhuriyetle birlikte artık yalnızca anayasal konularda değil, daha birçok konuda halkoylamasına gidilebilecektir. Başka bir deyişle, yarı-doğrudan demokrasinin uygulanma alanı çok genişlemiş olur. Bunun yanı sıra, 1946 Anayasası'nın temsili demokrasi çerçevesinde Millet Meclisi'ne tanıdığı üstünlük ortadan kaldırıldı. Ulusu bütünüyle temsil yetkisi, parlamentodan devlet başkanına kayar. Dolayısıyla, yarı-doğrudan demokrasinin bu genişleyen alanında, devlet başkanı halkın gerçek muhatabı haline gelecektir. Uzmanlar ne parlamenter ne de başkanlık olarak nitelendirilebilecek böyle karma bir dizgenin uzun süre ayakta kalmayacağını, iç çelişkilerine yenilmesinin kaçınılmaz olduğunu düşünüyorlardı. Sonuçta pek yaşamaz gözüyle bakılan V. Cumhuriyet anayasası, bugün, III. Cumhuriyet'ten sonra, Fransa'da en uzun ömürlü anayasa olma özelliğini kazanmıştır. (Eroğul 1996, 132-133)

1.3. Yarı-Başkanlık Sisteminin Özellikleri

1.3.1. Yasama Yapısı

Anayasanın 38.maddesinde tam yetki ve yasama vekaleti usullerine yer verilmiştir. Bu maddede yasa ile düzenlenmesi gereken konularda parlamentonun

hükümete belli bir süre için yetki yasası ile kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verebileceği düzenlenmiştir. (Eldem 2007, 64)

Yasama fonksiyonu, komisyonlarda tartışma, gündeme alma, meclis görüşmesi ve oylama düzenlemektedir. Millet Meclisi ve Senatodan oluşmaktadır. Millet Meclisinin doğrudan halk tarafından seçilip halkı temsil ettiği halde, Senato üyelerinin dolaylı oylama ile seçilmesi Cumhuriyetin saha kolektivitelerinin temsil edilmesini sağlamaktadır. (Çam 2000, 171)

Parlamento üyeleri, tam anlamıyla yasama sorumsuzluğundan yararlanma fırsatını kendilerinde buldukları için meclis çalışmaları dolayısıyla kullandıkları oylardan ve söyledikleri sözlerden hiçbir zaman sorumlu tutulamamaktadırlar. Meclis görüşmelerinin başkaları tarafından çoğaltılması da, aynı sorumsuzluk kapsamındadır. Dokunulmazlık açısından ise, bizim milletvekillerimize göre daha dar bir korumdan yararlanılmaktadırlar. Dokunulmazlık esas olarak parlamentonun toplanık olduğu süre içinde işlemektedir. (Eroğul 1996, 138)

Parti grubunun kurulabilmesi için, anayasaya göre Millet Meclisi'nde en az 20 üye gerekliken, Senato'da ise en az 14 üye gereklidir. Anayasa' nın 27. maddesi, bağlayıcı vekâleti yasaklamıştır. Bu durum çok önemli sonuçları doğurur. Bu gerekçeye dayanarak, Millet Meclis İçtüzüğü, belli çıkarların korunması için kümeleşmelere izin vermediği gibi aynı mantıkla, bağlayıcı grup kararı da yasaklar.

Fransız Beşinci Cumhuriyeti'nde parlamento sadece sınırlı olarak yasa yapma ve hükümeti denetleme yetkisi tanınmıştır. Anayasanın 34. Maddesinde belirtilen yasa alanı dışındaki konula, hükümetin kararnamelerle düzenleme yetkisi kapsamındadır. Bu bağlamda çıkartılan hükümet kararnameleri cumhurbaşkanının imzası ile geçerlilik kazanmaktadır. Yasa önerme olanağı bu anayasada da başbakan ile parlamento üyelerine tanınmıştır. (Eldem 2007, 65)

1.3.1.1. Millet Meclisi

Yasama organlarından ilki olan Millet Meclisi' nde toplam 577 sandalye bulunmaktadır. Bu sandalyelerin 555' i anayurt Fransa' dan seçilirken 15' i denizaşırı illerden, 7' si denizaşırı topraklar ve denizaşırı yerel yönetimlerden seçilmektedir. Millet Meclisi' ne seçilebilme yaşı 23, seçmen yaşı ise 18' dir. Millet meclisi genel oyla, tek adaylı tek dereceli ve iki turlu çoğunluk esasına dayanan seçimlerle 5 yıllık süre için seçilmektedir. Beş yılın sonunda yapılacak olan genel seçimde meclis tümüyle yenilenmektedir. (Korkmaz 2012, 110)

Oylama üninominal esasa dayanmaktadır. Yani her bir dar seçim bölgesinden bir milletvekilinin seçilmesi için oy kullanılmaktadır. Ancak bir seçim bölgesinden aday gösterilenin oy pusulasında, aynı zamanda, yedek bir üyenin adı bulunmaktadır. Dolayısıyla seçmenler bir aday için oy kullanırken, kendisiyle birlikte yedek üyeyi de seçmektedirler. İki turlu oylama çoğunluk ilkesi ile işlemiştir. Birinci turda bir adayın seçilmesi için iki koşulu gerçekleştirmiş olması gerekmektedir. Seçim bölgesindeki listelerde kayıtlı seçmenlerin sayısının $\frac{1}{4}$ üne eşit oy elde etmek, oylamada kullanılmış geçerli oyların yarısından bir fazla oy kazanmak. Bu koşul sağlanamadığında ikinci tur yapılır. İkinci turda en fazla oy alan aday seçilir. (Çam 2000, 172)

1.3.1.2. Senato

Fransız siyasi sisteminde ikili meclis yapısı içerisinde yer alan diğer meclis ise Senato' dur. Senato' da 2008 seçimi itibariyle 343 sandalye bulunmaktadır. Bu sandalyelerin 321'i anayurt Fransa'dan seçilirken 10'u denizaşırı topraklar ve denizaşırı yönetimlerden, 12'si ise yurt dışında yaşayan Fransız vatandaşları tarafından seçilmektedir. 2011 seçimleri için anayurt Fransa'dan seçilecek senatör sayısı beş arttırılarak 326 olarak tespit edilmiştir. Bu durumda Senato' daki sandalye sayısı ise 348 olacaktır. (Korkmaz 2012, 112)

30 Temmuz 2003 tarihinde yapılan düzenlemelerle 2011 seçimleriyle birlikte daha önce 35 olan Senato' ya seçilebilme yaşı 30' a indirilmiştir. Senato

seçimlerinde seçmen olabilmek için ise Fransa’ daki semenlik için genel kabul olan seçmen 18 yaşı sınırı geçerlidir. 2011 seçimleriyle birlikte altı yıllık süre için her üç yılda bir Senato’ nun yarısı yenilenecek şekilde seçilmektedir. (Korkmaz 2012, 112)

Seçim bölgesi olarak departmanın kabul edildiği senatör seçiminde milletvekilleri il meclis yeleri ile il belediye meclislerinin yeleri oy kullanabildiğinden oylama dolaylı görüntülü olmaktadır. Halkın seçtiği temsilciler senatörleri seçmektedirler. Senato, millet meclisinin aksine, dağılmamaktadır. Departmanlar alfabetik sıraya göre, A. B. C. gruplarına ayrılarak her biri sırayla üç yılda bir senatrlerini yeniden seçmektedir. (am 2000, 175)

1.3.2. Yürütme Yapısı

Fransa’da V. Cumhuriyet hükümeti, hükümet sorumluluğu ve hükümet sorumluluğu ve hükümet dayanışması açısından parlamenterizme yakınladır. Hükümet, cumhurbaşkanı ve parlamento arasında adeta bir birleştirme noktası işlevi üstlenmektedir.(Eldem 2007, 60)

1958 Fransız Anayasası’nın 2. ve 3. bölümlerinde (5.-23. maddeler) ,belirtildiği üzere Fransa’da yürütme organı iki kanatlıdır: cumhurbaşkanı ve başbakan; bakanlar kurulundan oluşan hükümet. Fransız siyasal sistemini diğer sistemlerden ayıran en belirgin özelliklerden biri de yürütmenin etkili kanadı olan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesidir ki bu yüzden sistem yarı-başkanlık olarak adlandırılmaktadır. Buna ek olarak; cumhurbaşkanının yanında bir başbakan ve kabinenin olması, cumhurbaşkanının parlamentoya fesih yetkisinin bulunması ve cumhurbaşkanının elindeki referandum yetkisi sistemin belirleyici özellikleri olarak göze çarpmaktadır. (Korkmaz 2012, 119)

18 yaşını doldurmuş olan ve cumhurbaşkanı seçilme şartlarını taşıyan her Fransız vatandaşı cumhurbaşkanı seçilebilmektedir. Bu durumdaki herhangi bir istismarın yaşanmaması için, adayların belediyeler, il genel meclisi ve parlamento gibi kabul görmüş organlardan en az 500 kişi tarafından aday gösterilmesi gerekir. (Akın 2012)

Fransa’da uygulanan “yarı başkanlık” modelinin “başkanlık” olarak adlandırılmamasının nedeni, yetkilerin büyük oranda Cumhurbaşkanı’na ait olsa da çalışmalarını sürdüren bir “hükümet” in de varolmasıdır. Cumhurbaşkanı tarafından yegâne yapılacak işlemler haricindeki işlemlerde hükümet tarafından “karşı imza” aranması, başkanlık sisteminden farklı olduğunu gösteren önemli noktalardan birisidir. (Akın 2012)

Bilindiği gibi, cumhurbaşkanı Bakanlar Kurulu’na başkanlık yapmaktadır. Bu sembolik bir başkanlıktan öte devlete ait bir kurumsallıktır. Cumhurbaşkanlığı sarayında Bakanlar Kurulu, haftalık Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanmaktadır. Anayasa’ya göre Cumhurbaşkanı’nın vekâlet vermesi durumunda ve gündem maddelerinin önceden belirlenmesi şartıyla Başbakan, Bakanlar Kurulu’na başkanlık etmesi mümkündür. (Akın 2012)

Conseil de Cabinet yani “kabine toplantısı”, Cumhurbaşkanı’nın başkanlık etmediği ve alışılmış hükümet yetkilerinin kullanılmadığı Bakanlar Kurulu toplantılarına verilen isimdir ve anayasal bir yetkisi olmadığı gibi, tüm yetkiler Bakanlar Kurulu’na aittir. Fakat “kabine toplantıları”, Cumhurbaşkanı ile hükümetin farklı siyasi ideolojileri benimsemeleri durumunda (birlikte yaşama), Cumhurbaşkanı karşısında Başbakan ve bakanların müşterek davranışlarının belirlenmesinde ciddi bir siyasi ağırlık kazanmaktadır.

Anayasa’ da Hükümetin yapısının belirlendiği bir yasa hükmü olmadığı gibi her hükümette bakanların hem görev ve unvanları, hem de sayısı değişebilir. (Akın 2012)

1.3.2.1. Cumhurbaşkanı’nın Yeri

Fransa cumhurbaşkanının yetkileri anayasanın 5. Maddesi uyarınca anayasaya saygıyı gözetme, hakemlik göreviyle kamu iktidarlarının düzenli işleyişini ve devletin sürekliliğini sağlama, ulusal bağımsızlığın, ülke bütünlüğünün ve anlaşmalara saygının güvencesi olma biçiminde belirlenmiştir. (Eldem 2007, 51)

Cumhurbaşkanı'na tanınan yetkiler Anayasa'nın 8-18. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanının bu yetkileri kendine özgü normal yetkileri ve olağanüstü yetkiler olmak üzere iki grupta toplanabilir: Normal yetkileri; hükümete ve idari örgütlere karşı olan yetkileri ve referandum yetkisidir. Bunların bir kısmı cumhurbaşkanının kendine özgü yetkileridir. “Özel” ya da “kendine özgü” yetkilerden kastedilen, bunların Cumhurbaşkanı tarafından serbestçe ve kendi isteğiyle kullanılması, kimse tarafından engellenememesidir. Dolayısıyla “Cumhurbaşkanına özgü yetkiler ilgili bakanın yan imzasına ve hükümetin, parlamento ya da herhangi bir makamın önerisine gerek kalmadan kullanılabilen yetkililerdir.” Duverger'ye göre Anayasa cumhurbaşkanına fazla yetki tanımamış olsa da, tanınan özel yetkilerin bazıları önemlidir. (Tosun, Erdoğan, Tosun 1999, 101)

Fransa' da cumhurbaşkanının rejim içerisinde önemli rol oynamasına neden olan perde arkasındaki güçlü yetkileri şu şekilde sıralayabiliriz:

Cumhurbaşkanı başbakanı atar, istifanın başbakan tarafından sunulması üzerine hükümetin görevine son verir, başbakanın önerisiyle hükümetin diğer üyelerini atar veya görevlerine son verir, Bakanlar Kuruluna başkanlık eder ve meclis başkanlarının ve başbakanın görüşü alındıktan sonra meclisi dağıtabilir. Öyleki bu fesih yetkisini 1962, 1968, 1981, 1988 ve 1997 tarihlerinde Fransa cumhurbaşkanı tarafından toplam beş kez kullanılmıştır. Bu fesih yetkisi daha ziyade cumhurbaşkanının kendisiyle aynı siyasi ideolojiye sahip olan hükümetin iş başına geçmesi için sadece bir araç olarak kullanılmıştır. Hükümetin feshedilmesini takip eden en az yirmi, en çok kırk gün içinde genel seçimler tekrarlanır. Bu seçimin yapıldığı yıl meclis tekrar dağıtılamaz. Cumhurbaşkanı aynı zamanda Bakanlar Kurulunca görüşülen kararları onar, askeri ve sivil memurların atamasını yapar, silahlı kuvvetlerin başı olması nedeniyle “Başkomutan” ünvanına sahiptir ve Milli Savunma Yüksek kuruluna başkanlık eder. (Abdülhakimoğulları 2013)

Cumhuriyetin kurumları, ülkenin ve milletin bağımsız bütünlüğü, uluslararası anlaşmaların yerine getirilmesi ciddi bir şekilde tehdit edildiğinde ve kamu güçlerinin işleyişi bozulduğunda Cumhurbaşkanı, Başbakanın, Meclis Başkanlarının ve Anayasa Konseyi' nin resmi fikirlerini alır almaz, bu taahhütlerin icap ettiği tedbirleri alır ve vaziyeti milletin bilgisine izah eder. Cumhurbaşkanı bu

durumda, bilhassa milli savunma ve dış siyaset mevzularında, yürütmenin neredeyse tek yetkilisidir. Cumhurbaşkanı bazı yetkilerini tek imza ile kullanırken, bazı yetkileri ise karşı-imza prensibine dayanır. Bu durum, özellikle cumhurbaşkanı ile hükümetin farklı siyasi ideolojilere sahip olduğu devirlerde cumhurbaşkanlığı mevkiini daha güçlendirici bir tesire sahip olmasıyla önem kazanmaktadır. (Abdulhakimoğulları 2013)

Fransa Cumhurbaşkanlığı temsili ve güçlü yürütme yetkilerini bir arada kullanan bir otoritedir. Anayasa, Cumhurbaşkanı'nın Anayasa'ya saygıyı gözeteceğini ve kamu güçlerinin düzenli çalışmasını ve devletin devamlılığını temin edeceğini ve siyasal kurumlar üzerinde bu görevlerini hakemlik yetkisine dayanarak yerine getireceğini belirtmektedir. İlk başta sembolik bir temsil fonksiyonu verildiği izlenimi alınsa da, Fransa cumhurbaşkanları yaşanan anlaşmazlıklarda Anayasa' daki bu ifadeleri kendi tercihlerini hayata geçirmekte gerekçe olarak kullanmaktadırlar. Ayrıca Anayasa' ya göre cumhurbaşkanı milli bağımsızlığın, vatanın bütünlüğünün ve antlaşmalara saygının baş temsilidir. Tabii olarak Cumhurbaşkanı silahlı kuvvetlerin başıdır, yabancı ülkelere gönderilecek temsilcilere güven mektubu verir, aynı şekilde ülkeye gönderilen yabancı ülke temsilcilerinin güven mektuplarını alır, bireysel af yetkisine sahiptir. Son sıralananların sembolik ve devletin temsili ile ilgili yetkiler olduğu açıktır. (Alkan 2013, 171-172)

Cumhurbaşkanı iki türlü tek dereceli bir seçimle halk tarafından seçilir ve en fazla iki dönem üst üste bu makama seçilebilir. Başlangıçta Anayasa' da cumhurbaşkanının görev süresi için bir sınırlama bulunmuyordu. Ancak 2008 yılında yapılan değişikliklerle iki dönem üst üste seçilebilme sınırı getirilir. Bu şekilde uzun süreli popüler cumhurbaşkanlarının sistemin genel işleyişine hakim olabilme ihtimali sınırlandırılmış olur. Yasaya göre adaylık yaşı 2011' den itibaren 18' dir. (Öncesinde 23 yaş koşulu aranıyordu.) Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olabilmek için ülke genelinde otuz ayrı ilden seçimle göreve gelen 500 kişi tarafından aday gösterilmek zorunludur. Bu koşul adayın siyasetteki tanınırlığını temin ederken, aynı zamanda özellikle yerel planda güçlü desteği olan kişilerin seçimlere katılımını da desteklemektedir. Bu nedenle birçok cumhurbaşkanı kariyerlerinde belediye

başkanlığı gibi yerel seçimli görevlerde bulunmuş kimselerdir. (Alkan 2013, 171-172)

Anayasa' nın 7. maddesine göre cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda seçilebilmek için kullanılan oyların salt çoğunluğunu almak gerekmektedir. Bu orana hiçbir aday ulaşamazsa, seçimleri izleyen ondördüncü gün oylamanın ikinci turu yapılır, ancak ikinci turda sadece ilk turda en fazla oy almış iki aday katılabilir. Bu seçimlerde kullanılan oyların yine salt çoğunluğunu alan aday cumhurbaşkanı seçilmektedir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklar Anayasa Konseyi tarafından çözülmektedir. Adayların seçimlerde yapacağı harcamalara yasa ile üst sınır getirilmiştir. Seçimlerde %5 ve daha fazla oy almış adayların belgeli harcamalarının %47' si hazine tarafından tekrar kendilerine ödenmektedir. (Alkan 2013, 171-172)

Devlet Başkanınınbir başka yetkisi de “anayasal kurumların normal işleyişinin kesintiye uğraması tehlikesinin belirmesi” durumunda olağanüstü hal ilan ederek ülkeyi kanun hükmünde kararnamelerle yönetebilmesidir. Böylece Anayasa bu durumlarda Devlet Başkanının yürütmenin ve yasamanın yetkilerini elinde toplayabileceği adeta geçici bir diktatörlük olanağı sağlamış bulunmaktadır. Böyle dönemlerde parlamento kendiliğinden toplanacak ve olağanüstü dönem süresince dağıtılmayacaktır. (Şıvgın 1997, 80-81)

Cumhurbaşkanı, görevi süresince dokunulmazlıktan yararlanır. Bu kapsamda görevi süresince hiçbir mahkeme veya yönetsel mevki tarafından zorla tanık olmaya mecbur kılınamaz, hukuki davaya, suçlama, kovuşturma veya soruşturmaya konu edilemez. Bu dokunulmazlığın istisnası görevini sürdürmesi ile bağdaşmayacak şekilde Anayasa' da verilen görevleri ihlal etmesi durumudur. Bu durumda Ulusal Meclis, Yüce Divan adı altında toplanır ve üyelerin gizli oyla ve üçte iki çoğunlukla verecekleri kararla cumhurbaşkanını görevden alabilir. Suçlama her iki kamaranın biri tarafından yapılabilir. (Alkan 2013, 171-172)

Cumhurbaşkanı, başbakana ve iki meclisin başkanlarına danıştıktan sonra, millet meclisini dağıtma kararı alabilmektedir. Dağıtma kararının alınmasından sonra en az 20 gün en fazla 40 gün içinde genel seçimlere gidilme zorunluluğu vardır.

Ayrıca dağıtma kararından sonra seçilen yeni meclis için bir yıl geçmeden dağıtma kararı alınamaz. Cumhurbaşkanı bu yetkisini kullanmada, bağlayıcı olmayan danışma dışında, sınırlanmış değildir. (Çam 2000, 165)

Hükümet; Başbakan, bakan ve müsteşarlardan meydana gelmektedir. Başbakan, bakan ve müsteşarların atanması için cumhurbaşkanına öneride bulmasına rağmen atamaları Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmektedir. Cumhurbaşkanı bakanlar kurulunun gerçek başı konumundadır. Hükümeti yönetme işi ise başbakanındır. Bakanlar konseyi her hafta Cumhurbaşkanlığı sarayında Cumhurbaşkanının başkanlığı altında toplanmaktadır. Başbakanın bakanlar konseyine başkanlık etmesi anayasa tarafından son derece sıkı kurallara bağlanarak gündemin önceden belirlenmiş olması ve Cumhurbaşkanı tarafından yazılı olarak vekâlet verilmesi kuralı getirilmiştir. (Köksoy 2011, 95)

Anayasanın 13. maddesinde belirtilmiş üzere yüksek dereceli memurlar ve genarellerin atanması Cumhurbaşkanı tarafından yapılmaktadır. (Çam 2000, 165)

Anayasa'nın 11. maddesine göre ilgili alanlarda, halk da, “kamu güçlerinin örgütlenmesi, uluslararası antlaşmanın onaylanması, sosyo-ekonomik politikalar ve bu alandaki kamu hizmetleri” konularında kanun koyuculuk yapabilmektedir. (Akın 2012)

Cumhuriyetin kurumları, ülkenin ve milletin bağımsız bütünlüğü, uluslararası anlaşmaların yerine getirilmesi ciddi bir şekilde tehdit edildiğinde ve kamu güçlerinin işleyişi bozulduğunda Cumhurbaşkanı, Başbakanın, Meclis Başkanlarının ve Anayasa Konseyi’ nin resmi fikirlerini alır almaz, bu taahhütlerin icap ettiği tedbirleri alır ve vaziyeti milletin bilgisine izah eder. Bu tedbirler anayasaya uygun bir şekilde kamu güçlerine en kısa süre içerisinde görevlerini yapabilme imkânı sağlayabilmektedir. Anayasa bu gibi mevzularda Anayasa Konseyinden görüş alır ve yasama organı toplanır. Meclis alışılmışın ötesinde olan bu yetkilerini işlettiği bu sürede dağıtılamaz. Bu yetkiler kullanılmaya başlandıktan otuz gün sonra, mevzu Meclis Başkanı, Meclisin altmış üyesi, Senato Başkanı veya senatonun altmış üyesi onayıyla burada belirlenen koşulların hala sürdürülüp sürdürülmediğinin belirtilmesi amacıyla, Anayasa Konseyi tarafından devralınabilir.

Konsey alınan kararı kısa sürede halka açıklar. Konsey bu tetkiki kendiliğinden ortaya koyar ve alınan kararı, olağanüstü yetkileri kullanmaya başladığı tarihten 60 gün sonra veya ilgili tarihten sonraki bir tarihte aynen verir. (md. 16)

9. maddeye göre, Cumhurbaşkanı, bakanlar konseyine başkanlık yapmaktadır. Temelde hükümetin bazı önemli kararlarının bakanlar konseyine alındıktan sonra kararname ve talimatname şeklinde yürürlüğe girmesi, cumhurbaşkanının imzasını gerektirmektedir.

Cumhurbaşkanı, kesinkez onaylanmış kanunları, Hükümete sunulmasından itibaren 15 günlük süre dâhilinde ilan etmekle sorumludur. Süre bitmeden, yasanın tamamının veya bir kısmının tekrardan görüşülüp mütalaa edilmesini Parlamento'dan isteyebilir. Bu tekrardan mütalaa geri çevrilemez. (md. 10)

Cumhurbaşkanı, Hakimler Yüksek Konseyi' nin başkanlığı görevini yürütür. Adalet Bakanı ile birlikte Konsey' in tabi üyesidir. Konseyin Hakimler Dairesinin iki üyesini cumhurbaşkanı atar. (Alkan 2013, 176)

Anayasa cumhurbaşkanına tek başına kullanabileceği, hükümetin katılmasını gerektirmeyen ve karşı imza kuralına tabi olmayan bazı atama yetkileri tanımaktadır. Bu bağlamda cumhurbaşkanı dokuz üyeli Anayasa Konseyi'nin başkanını ve üç üyesini doğrudan atama hakkına sahiptir. (Alkan 2013, 176)

Anayasanın 18. maddesinin verdiği yetkiler doğrultusunda cumhurbaşkanı, hiçbir tartışmaya imkân verilmeyen mesajlarla Parlamento'nun iki meclisi ile ilişkisini sağlar. Cumhurbaşkanı, birleşik oturumda toplanan Parlamento'ya seslenebilir. Parlamenteoya hitaben yapılan bildiriler, cumhurbaşkanının görevi başında olmadığı durumlarda, oylama yapılmadan Parlamento tarafından istişare edilir. Parlamento, normal dönem dışında bu amaçla özel olarak toplanır.

2007 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile başkanlık rejimlerindeki impeachment yetkisine benzer şekilde görevle ilgili Parlamento tarafından cumhurbaşkanının görevden alınabilmesinin yolu açılmıştır. (Daha önce sadece vatana ihanet suçlaması ile görevden alınabiliyordu.) Buna göre cumhurbaşkanının görevini sürdürmesini mümkün kılmayacak derecede görevlerini ihlal etmesi

durumunda kamaralardan biri tarafından üye tam sayısının üçte iki oyu ile suçlanabilir. Bu durumda Parlamentonun diğer kanadı da 15 gün içinde iki oy çokluğu ile bu suçlamaya katılırsa, Parlamento, Yüksek Mahkeme adı altında bir oturum gerçekleştirir. Oturuma Ulusal Meclis Başkanı başkanlık eder ve üçte iki oy çokluğu ile cumhurbaşkanını görevden alabilir. Gerçekleşmesi oldukça zor koşullara bağlanmış olsa da bu değişiklik yetkisel olarak Parlamentonun konumunu güçlendirmektedir. (Alkan 2013, 176-177)

Fransa Anayasası, yürütme yapısı içinde belli bazı konularda cumhurbaşkanının konumunu hükümete karşı güçlendiren çeşitli düzenlemelere yer vermektedir. Bu hükümleri ve oluşabilecek muhtemel sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

Her türlü milletvekilliği, hükümet üyeliği görevleri, milli vasıftaki hiçbir mesleki mümessillik ve kamusal görev veya mesleki faaliyetlerle uyum göstermez. Bu tarz görev ve faaliyetlerin aslolan ehillerini değil, kim veya kimler aracılığıyla yapılacağına dair koşullar uzvi bir kanunla tespit edilir. Parlamenter üyelere vekâlet hakkı, Madde 25' e uygun hükümlerce uygulanır. (md. 23)

Cumhurbaşkanının 8. madde gereğince başbakanı ataması ve başbakanın önerisine dayanarak diğer bakanları ataması en önemli yetkileri olarak görünmektedir. (Çam 2000, 165)

Başbakan hükümetin faaliyetlerinden, milli savunmadan ve yasaların uygulanmasından sorumludur. Cumhurbaşkanına tanınan atama ve düzenleme yetkileri dışında düzenleyici işlemler ve yürütme alanında atama yetkilerini kullanır. Cumhurbaşkanının onayı ile onun adına vekâleten Anayasa' da belirtilen kurul ve komitelere başkanlık eder. İstisnai durumlarda, cumhurbaşkanının onayı ile bakanlar kuruluna başkanlık edebilir. Bu yetki dağılımı cumhurbaşkanının hükümeti belirleme inisiyatifi göz önüne alındığında başbakanı cumhurbaşkanına bağımlı kılmaktadır. Bu düzenlemeler genel olarak Anayasa' da başbakanın cumhurbaşkanına yardımcı ve güçlü bir çalışma ortağı olarak düzenlendiği izlenimi vermektedir. Cumhurbaşkanı ile uyumlu bir başbakan, bir yerde güçlü bir teknokrat idareci gibi sisteme içinde işlev görmektedir. Anayasa' nın 22.maddesinde başbakanın vermiş olduğu kararların

gerektiğinde ilgili bakan tarafından imzalanacağı hükmüne yer verilerek ilginç şekilde bakanlar kurulu içinde bir tür imza kuralı getirilmektedir. Ek olarak başbakan yetkilerinin bazılarını isterse bakanlara devredebilmektedir. (Alkan 2013, 178)

Fransa Anayasasının 16. maddesine göre, cumhuriyetin tüm kurum ve kuruluşları, devletin bölünmez bütünlüğü, uluslararası taahhütlerin yerine getirilmesi bir tehdit durumunda ise ve anayasal güçlerin işleyişi zaafiyet altındaysa, cumhurbaşkanı kendisine verilen tabii hakkı kullanır. Başbakan başta olmak üzere, meclis başkanlarına ve Anayasa Konseyi'ne danışarak, gerekli görülen bütün önlemleri almak suretiyle ulusa bir bildirge yayınlar. Fakat tüm bu önlemler, anayasal kurumları en kısa zamanda harekete geçirme olanağıyla donatma ereğine yönelik olmalıdır. Böylece cumhurbaşkanı bu yetkilerini kullanarak, parlamento kendiliğinden toplanır, bu süre içinde dağıtılamaz. (Eroğlu 1996, 156)

Cumhurbaşkanı, başbakana ve meclis başkanlarına danıştıktan sonra, millet meclisini dağıtabilir. Yeni seçimler, 20-40 gün içinde yapılır. Yeni meclis kendiliğinden toplanır ve bir yıl boyunca yeniden dağıtılamaz. Dağıtma yetkisi, 16. maddenin işlediği süre içinde ve vekalet dönemlerinde kullanılamaz. (Eroğlu 1996, 157)

Anayasa' nın 20. maddesi hükümetin ulusal politikayı belirleme ve yürütme yetkisine sahip bulunduğunu ve Parlamento önünde izlediği politikadan dolayı sorumlu olduğunu belirtmektedir. Fransa' da cumhurbaşkanının bu mevzudaki yetkileri geniş olmasına rağmen, sınırlı da olsa, hükümetin cumhurbaşkanına özerk hareket ettiği gerçeği gözler önüne serilir. Öyleki Fransa' da birlikte yaşama (Cohabitation) dönemlerinde cumhurbaşkanlarının güçlü yetkileri siyasal açıdan sınırlandırılmaktadır. Cohabitation adını verdiğimiz bu dönem, cumhurbaşkanının parlamentonun çoğunluğu tarafından desteklenmediği, başka bir ifade ile cumhurbaşkanının, kendisi ile aynı siyasal çatı altında bulunmadığı bir hükümetle yürütme koltuğunu paylaşmak zorunda kaldığı dönemleri ifade etmektedir. Bu dönemlerin siyasal hayat açısından ilk atağı, cumhurbaşkanının dilediği kişiyi başbakan olarak atayamamasıdır.

Mecliste gensoru ile hükümeti düşürebilecek muhalif bir çoğunluk aksetmesi durumunda buna mukabil, cumhurbaşkanı zorunlu olarak güvenoyu alabilecek bir ismi başbakan olarak atamak zorunda kalmaktadır. Yine bu dönemlerde cumhurbaşkanı, bakanlar kurulunun toplantılarına müdahil olamamakta, bakanlar kurulunda politikaları belirleme nüfuzu sınırlanmaktadır. Cohabitation dönemlerinde başbakanlar ise, cumhurbaşkanına karşı hükümetin kuruluş aşamasında meclisin güvenoyuna başvurarak konumlarını güçlendirmeyi hedeflemektedirler ve çabalarını da bu yönde geliştirirler. Hatta aynı siyasal eğilime sahip olsalar da politikalar konusunda cumhurbaşkanı ile anlaşmazlık yaşayan başbakanlar, benzer amaçla meclisin güvenoyuna (eğer destekleneceklerini düşünüyorlarsa) başvurabilmektedirler. Cohabitation dönemlerinde dikkatimizi çeken ilk noktalardan biri de politikaların belirlenmesinde hükümet insiyatifinin arttığı konusudur. (Alkan 2013, 180-181)

2000 yılındaki anayasa değişikliği ile birlikte 7 yıllık cumhurbaşkanlığı görev süresi 5 yıla indirilmiştir.

Meclis, Hükümetin mesuliyetini gensoru önergesiyle tartışma mevzusu yapabilir. Bu tarz bir önergenin görüşülmesi için Meclisin asgari onda birlik bir kısmı tarafından imza yoluyla onaylanması gereklidir. Önergenin verilmesini takip eden kırksekiz saatlik bir süre içerisinde oylama yapılması mümkün değildir. Gensoru önergesi kabul edildiğinde, Meclisin oluşmasını sağlayan üyelerin salt çoğunluğunun lehte verilen oyları sayılır. Aşağıda paragrafta öngörülen durumlar haricinde, herhangi bir milletvekili, aynı olağan toplantı döneminde en fazla üç, aynı olağanüstü toplantı döneminde ise en fazla bir gensoru önergesi verebilir. Bakanlar Kurulunun fikrini aldıktan sonra Başbakan, herhangi bir metnin oylanmasıyla alakalı, Hükümetin sorumluluğunu Parlamentoya mukabil ortaya koyabilir. Bu durumda, ilgili metin onaylanmış sayılır. Fakat bir gensorunun verilmesi durumunda ve gensorunun verilmesini takip eden yirmidört saatlik zaman diliminde evvelki fıkrada öngörülen şekilde onaylanması bu durumun dışında kabul edilir. Ek olarak, başbakan bütün oturumarda başka yasa tasarısı ya da teklifi için de bu yöntemden yararlanabilir. Başbakan senatodan, bir genel politika bildirgesinin tasvip edilmesini isteyebilir. (md.49)

Millet Meclisi bir soru önergesi kabul edip, hükümetin siyasi programını ya da genel siyasete ait bildirgesini tasdik etmezse başbakan, cumhurbaşkanına hükümetin istifasını sunar.(md. 50)

1958 Anayasası ve sonrasındaki düzenlemelerle birlikte cumhurbaşkanına önceki dönemlerden farklı olarak daha geniş yetkiler tanınmıştır. Cumhurbaşkanına tanınan bu yetkilerin kullanımıyla ilgili olarak parlamentonun karakteristiği de büyük önem taşımaktadır. Bir başka ifadeyle cumhurbaşkanının sembolik ya da tam yetkili olup olmaması parlamentodaki siyasi partiler ve gruplarla yakından alakalı bir konudur. Örneğin; cumhurbaşkanı parlamentodaki çoğunluğun lideri konumunda ise son derece güçlü olabilmektedir. Eğer ki çoğunluğun yalnızca bir üyesi ise sözde yetkili, sembolik bir cumhurbaşkanı ile karşılaşmak olasıdır; çünkü bu gibi durumlarda gerçek iktidar cumhurbaşkanının Elysee (Cumhurbaşkanlığı Sarayı) çıkmasını sağlayan başbakanda olacaktır. (Korkmaz 2012, 124)

Cumhurbaşkanın parlamentodaki çoğunluğun dışından veya tarafsız-muhalif bir kişi olması durumunda ise sistemin düzenleyicisi olarak anayasanın ona verdiği yetkileri kullanan bir kişi konumunda olacaktır. Bu gibi durumlarda eğer ki parlamento da disiplinli bir çoğunluk var ise cumhurbaşkanı bu çoğunluğun liderini (ki çoğu zaman başkandır) yürütmenin kuvvetli kanadı olarak” genelkurmay başkanının” statüsüne benzer bir pozisyona sokabilir. Örneğin; cumhurbaşkanı bağımsız iken hükümet sosyalist veya muhafazakarlardan oluştuğunda cumhurbaşkanı hükümeti yönlendirme gibi bir tutum içerisine girmeden yalnızca hakemlik görevini yerine getirerek sadece anayasada tanımlanmış yetkilerini kullanacaktır. (Korkmaz 2012, 124)

Fransa’ da cumhurbaşkanı her ne kadar yürütmenin sorumsuz kanadını oluştursa da fiili (de facto) olarak – tıpkı hükümetin meclise sorumlu olduğu gibi – halka karşı sorumludur. Özellikle cumhurbaşkanına sınırsız seçilme hakkı tanındıktan sonra cumhurbaşkanları halka karşı olan bu sorumluluğu fazlasıyla hissetmeye başlayacaktır.

Bu ifadelerde de anlaşılacağı üzere, Cumhurbaşkanı’nın yetkileri iki grupta değerlendirilebilir. Bunlardan bir kısmı parlamenter sistemlerde devlet başkanlarının

sahip oldukları yetkililerdir. Bunun yanında Fransız Devlet Başkanı'nın bu yetkilere ek olarak sahip olduğu yetkiler dikkatimizi çekmektedir. Örneğin bazı konuları parlamentoya rağmen doğrudan halkoyuna başvurarak yasalaştırabilmeleridir. (Duman 2011, 138)

1.3.2.2. Başbakanın ve Bakanlar Kurulunun Sistem İçindeki Yeri

Fransa' da yürütmenin ikinci kanadı olan Hükümet, Başbakan'ın başkanlığındaki Bakanlar Konseyi'nden oluşmaktadır. Hükümet, cumhurbaşkanın görevlendirmesiyle kurulur. Hükümetin kurulmasında diğer parlamenter sistemlerden farklı olarak göreve başlamadan önce hükümetin parlamentodan güvenoyu alması gerekmemektedir. Ancak Fransız siyasal sistemi içerisinde zaman zaman özellikler sol hükümetlerin cumhurbaşkanının atanmasından sonra meclisin güvenoyuna başvurup bu yolla meşruiyetlerini kuvvetlendirerek göreve başladıkları görülebilmektedir. Hükümetin yetki, sorumluluk ve üyelerinin statüsü, anayasanın 20-23. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre;

Anayasa 20. maddede hükümeti, ulusal politikayı belirlemek ve yönetmekle görevlendirmiş, bunu yaparken de kamu hizmetlerini gören idari örgüt ve silahlı kuvvetleri hükümetin kullanımına sunmuştur. (Korkmaz 2012, 124)

Başbakanın diğer hükümet üyelerinden farklı bazı kişisel ayrıcalıkları vardır, fakat hiyerarşik konumu yoktur. Ayrıcalıkları daha çok cumhurbaşkanı ile ilişkileri çerçevesinde gündeme gelmektedir. Sözelimi cumhurbaşkanı meclisi fesih yetkisi kullanırken başbakanın görüşünü alır. Aynı şekilde başbakanın, hükümet ile parlamento arasında ve Anayasa Konseyi ile ilişkilerde ayrıcalıklı yetkileri vardır. (Eldem 2007, 60)

V. Cumhuriyetle Cumhurbaşkanı'nın üstün yeteneklere haiz olduğunu görmekteyiz. Bu durum Cumhurbaşkanı'nı yürütme erkinde güçlendirmekle beraber bu durum Başbakan ve Bakanların yetkilerinin sınırlı olduğunu da göstermez. Hükümetin genel siyasetini yöneten bakanlar ülkedeki yönetim kademelerinin en üst görevlisi olarak sayılırlar. Başbakan da, Cumhurbaşkanı'na verilen devlet içinde

önemli yetkilere sahiptir. Cumhurbaşkanı, Başbakanı görevden azletme yetkisine sahip değildir. Bakanlar da ancak Başbakan istemediği takdirde görevlerini bırakabilirler. (Duman 2011, 139)

21. maddede başbakan hükümetin başıdır ve hükümet faaliyetlerinin yönetilmesinden sorumludur. (Korkmaz 2012, 124)

Cumhurbaşkanına Anayasanın 13. maddesiyle verilmiş kararname ve atama yetkisi dışında kalan alanlarda kararnameleri imzalamak, askeri ve sivil memurları atama konusunda başbakan ayrıca yetkisi dışında kalan alanlarda kararnameleri imzalamak, askeri ve sivil memurları atama konusunda başbakan ayrıca yetkilere de sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla, hükümetin kararnamelerle yürüttüğü yasamayla ilgili fonksiyonu, Cumhurbaşkanı ve başbakan tarafından gerçekleştirilmektedir. Sıkıyönetim ile genel seferberlik ilan etmek, hükümetin yetkileri arasına girmektedir. Başbakan, hükümet atandıktan sonra, hükümet programını güvenoyu talebiyle Millet Meclisine sunmakta ve aynı şekilde Bakanlar Konseyinde kararlaştırılan genel siyasetle ilgili bir tutum hakkında da güvenoyu talep edebilmektedir. Başbakan bazı durumlarda, Bakanlar Konseyinin kabul ettiği bir tasarının onaylanması için hükümete güvenoyunu ileri sürebilmektedir. Başbakan, genel siyasetle ilgili bir davranışın doğrulanmasını Senatodan talep etme hakkına da sahip bulunmaktadır. (Çam 2000, 171)

Siyasal bakımından Cumhurbaşkanı ile hükümet benzer çoğunluktan geliyorsa, yürütme, işleyiş biçimi olarak başkanlık sistemine doğru kayıyor demektir. Buna karşılık, yürütmenin iki dalı farklı siyasal eğilimlerden geliyorsa, işleyiş parlamenter dizgeye yaklaşır. Ancak genel bir değerlendirme yapılmak isteniyorsa, 1958' den bugüne, yürütme terazisinde cumhurbaşkanlığı kafesinin genel olarak daha ağır bastığını söylemek yanlış olmaz. Dizgeye göre yarı başkanlık adının verilmesinin nedeni de budur. (Eroğul 1996, 161)

1.3.3. Parti Yapısı ve Parti Disiplini

Ülkelerin toplumsal yapıları ile siyasal kurumları arasında pozitif bir kolerasyon olduğu söylenilebilir. Daha spesifik bir tespitle; bir ülkedeki düşünce ortamının, ideolojilerin ve siyasal akımların biçimlenmesinde ülkenin toplum yapısının da önemli etkisi olabilmektedir. Dolayısıyla Fransız toplum yapısı ve siyasal kültürü siyasal parti sistemi üzerinde etkilidir. Ayrıca bu noktada Fransız siyasal sisteminin parlamentarizm (İngiltere) ve başkanlık (ABD) siyasal sistemlerinin adeta bir karışımı oluşunun da etkisi göz ardı edilmemelidir. (Korkmaz 2012, 127)

Fransa' nın özellikle ABD' den farklı olarak yaşadığı tarihsel, sosyolojik ve ekonomik deneyimlerinden dolayı toplumsal yapısında da (aristokrasi, burjuva, köylü ve din sınıfı vb.) çeşitlilik göze çarpmaktadır. Bu çeşitlilik siyasal hayata da aynen yansımıştır. Duverger' in de belirttiği üzere Fransa' daki ilk siyasal partiler sınıf temelli bu mücadeleler sonunda Liberalizm'in temsilcisi olan burjuva ile muhafazakârlığın temsilcisi olan aristokrasinin çatışmasından ortaya çıkmıştır. Bu mücadelede özellikle 1789' la birlikte burjuvanın aristokrasiye yani liberalizmin muhafazakârlığa üstün geldiğini belirtmekte fayda vardır. (Korkmaz 2012, 127-128)

Sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan işçi sınıfı ve onu temsil eden Sosyalizm siyasal arenada muhafazakârlıktan boşalan koltuğu devralmışlardır. Bu dönemde sosyalist – liberal çatışmasının önem kazanmaya başladığı söylenilebilir. Günümüzde zaman zaman “aşırı sağ”ın da Liberalizm'in karşısında bir güç olarak sahneye çıkması söz konusu olsa da Fransız siyasal sisteminin karakteristik özelliklerinden biri olan iki turlu seçim sisteminden dolayı aşırı sağın bu yükselişi bir tehdit olmaktan çok uzak görünmektedir. (Korkmaz 2012, 127-128)

Bu kısa tarihi ve siyasal özet sonrasında Fransız siyasal sistemi içerisinde partilerin genel karakteristik özelliklerinden bahsetmek te fayda olacaktır. Fransa' da toplumsal yapının dolayısıyla da siyasal yapının çeşitlilik üzerine kurulu olduğu dile getirilmişti. Bu çeşitliliğin bir yansımasını siyasal partilerde de görmek mümkündür. Her ne kadar siyasal sistem içerisinde birçok parti bulunsa da bu partilerin tek bir yapısı yoktur. Kimi partiler çok gevşek yapıli olabilirken kimileride çok disiplinlidir.

Bu partilerin büyük bölümü kısa ömürlü ve esnek olmalarından dolayı her bir partinin birbirleriyle tekrar birleşmesi, yeniden yapılanmaya gitmesi veya bir arada var olabilmesi mümkündür. (Korkmaz 2012, 128)

V. Cumhuriyetle parlamento, icraya karşı daha ikincil bir konuma düşürülerek veya tabi parlamento niteliği kazandırılarak, IV. Cumhuriyet dönemindeki sıkıntıların, parti disiplini yoluyla, parlamentoyu yürütmenin disipline etmesiyle, giderilmeye çalışıldı. Ayrıca parlamentoya getirilen düzenlemelerle parlamento sistem içinde pek etkin görünmemektedir. Haliyle parti disiplini, yılın belli dönemlerinde toplanan parlamentoda, toplanma dönemlerinde etkisini göstermektedir. Bu da Avam Kamarası konumuna sahip tabi parlamentolardan daha farklı bir etkiye neden olmaktadır. (Durgun 2005, 174)

Fransız siyasal sisteminin en belirgin niteliklerinden biri, III. ve IV. Cumhuriyet döneminde parti sisteminde gözlenen parçalanmışlıktır. 1945- 1956 yılları arasında yapılan genel seçim sonuçları dikkate alındığında, ortalama 6 partinin katıldığı her seçimde, oy ve sandalyelerdeki parçalanma 0.790 gibi yüksek bir orana ulaşmaktaydı. (Tosun, Erdoğan, Tosun 1999, 111)

Beşinci Cumhuriyet döneminde Fransız parlamentosunda 1958 ve 1968 seçimlerinde sağ koalisyon, 1986'dan sonra sol koalisyon ve 1993 seçimleriyle sağ koalisyon ezici çoğunlukla iktidara gelmiştir. Böylece sistem sarkaç hareketi niteliği kazanarak istikrara kavuşmuş ve siyasi hayat iki kutuplu hale gelmiştir. Halkın güvenini sahip bir cumhurbaşkanı kararlarda çabukluk ve etkinlik yanında, hükümet istikrarını da sağlamaktadır. Cumhurbaşkanı ile parlamenter çoğunluk arasında uyuşmazlık çıkması halinde halkın hakemliği ve etkili hükümet sistemi, rejimin iki temel özelliği olarak dikkat çekmektedir.(Eldem 2007, 68)

1958 Anayasası, partilerden söz eden ilk Fransız anayasasıdır. Anayasa'ya göre partiler özgürce kurulur ve çalışırlar. Yine anayasaya göre, partiler ulusal egemenlik ve demokrasi ilkelerine uymak zorundalar. Ancak bugüne kadar, bu zorunluluğu yaptırıma bağlamak için yapılmış hiçbir yasal düzenleme yoktur. Eskiden olduğu gibi bugünde partiler 1901 tarihli Dernekler Yasası'na göre çalışmaktadırlar. (Eroğul 1996, 174)

Fransa, parti sistemi nedeniyle yaşadığı siyasal istikrarsızlığı De Gaulle'ün siyasete dönüşüyle kurulan V. Cumhuriyet döneminde büyük ölçüde aşmıştır. V.Cumhuriyetin istikrar sağlayıcı kurumları yarı başkanlık sistemi, seçim ittifaklarını mümkün kılan dar bölgesi iki turlu seçim sistemi olup, De Gaulle'cü gelenek sağ ve merkezi bir çatı altında toplarken, soldaki partileri de etkin bir işbirliğine mecbur etmiştir. Uygulanan seçim sisteminin merkez sağ ve merkez solu toplayıcı niteliği seçim sonuçlarına bakıldığında görülebilir. Örneğin 24 Nisan 1995'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Cumhuriyet İçin Birlik Partisi'nden (RPR) Jacques Chirac 1. turda yüzde 20,7, Sosyalist Parti'den (PS) Lionel Jospin yüzde 23,3 oy alırken, 2. turda Chirac yüzde 52,6, Jospin yüzde 47,4 oy toplamıştır. 1 Haziran 1997 genel seçimlerinde ise, PS yüzde 23,5, RPR ise yüzde 15,7 oranında oy almış, hükümet Radikal Sosyalist Parti, Sosyalist Parti, Yeşiller ve Fransız Komünist Partisi tarafından kurulmuştur. 27 Eylül 1998'de yapılan Senato seçimlerinde ise RPR 99, PS 78 senatörlük elde etmiştir. (Tosun, Erdoğan, Tosun 1999, 113-114)

IV. Cumhuriyet dönemindeki partiler katı partiler kategorisi içinde yer alırken, günümüzde tekrar III. Cumhuriyet döneminin esnek parti sistemine dönmüştür. (Tosun, Erdoğan, Tosun 1999,114)

Parlamentoda cumhurbaşkanı lehine oy veren partiler, aleyhinde oy veren partiler olarak ifade edilen bir ikili koalisyon olduğundan cumhurbaşkanı seçiminin, Fransa'da parti sistemini de belirlediği yönünde bir görüş vardır.(Eldem 2007,68)

Fransız siyasi partilerinin her biri P. C. dışında sosyal kökeni farklı olan seçmenlere hitap ettiğinden, propagandaların da bütün sınıflara hitap etmektedir. Ancak sosyal köken ile siyasi bağlılık arasında çok kuvvetli bir ilişki bulunduğundan, işçileri büyük bir çoğunluğu P.C. ile S.F.İ.O. 'ya oy kullanmaktadır. Aşırı Sağ-Sağ-Merkez-Sol-Aşırı Sol, siyasi akımlarını temsil eden partilerin çokluğu, Fransa'da daimi koalisyon hükümetlerinin kurulmasına neden olmuştur. Ancak, partiler arasında toplumun temelsorunları karşısında ikili kutuplaşma eğilimi genellikle ağır basmaktadır. Başlangıçtaki laik-kilise çatışmasına dayanan sol-sağ kutuplaşmasındaki parti ile iktisadi ve sosyal sorunların önem kazanmasıyla oluşan sağ-sol kutuplaşmasındaki parti koalisyonları farklı olmuştur. (Çam 2000, 181)

Fransa’da diğerk ÷lke örneklerine göre daha karmaşık birçok partili sistem vardır. İki turlu dar bölge çoğunluk sistemi bu yapıda seçmenin ikinci turda bölgede kazanma olasılığı yüksek partiye yönelmelerine dolayısıyla, partileri üzerinde de işbirliği konusunda baskı kurabilmelerine imkân tanımaktadır. Cumhurbaşkanının hükümeti oluşturmadaki üstünlüğü ve hükümeti oluştururken teknokrat, ama seçimlerde kendini destekleyen partilerin sıcak bakacağı isimleri seçmeye zen göstermesi çok partililiğın yol aabileceğı siyasi krizleri frenlemektedir. (Alkan 2013, 186)

1.4. Yarı Başkanlık Sisteminin ne çıkan zellikleri

Her üç sisteme de (başkanlık sistemi, yarı-başkanlık sistemi, parlamenter sistem) hâkim olan ilke, kuvvetler ayrılığı ilkesidir. Ancak başkanlık sistemindeki kuvvetler ayrılığı, parlamenter sistemden ve yarı başkanlık sisteminden farklı olarak daha belirgin ve daha serttir. Başkanlık sisteminde genelde kuvvetler birbirinin yetki alanına asla müdahale etmezler. Diğerk bir deyişle, Parlamenter sistem, kuvvetler arasında işbirliği ve dayanışmayı benimserken, başkanlık sisteminde ise koordinasyon gereksinimini, “checks and balances (fren ve denge) “ sistemi sağlar. Yarı başkanlık sisteminde ise kuvvetler ayrılığı bakımından sertlik ve belirginlik durumu, Parlamento ile Devlet Başkanı’nın sahip oldukları oğunluğın bulunduğ siyasi kanatlarının aynı olup olmadığına göre değışiklik gösterir. Parlamento’daki çoğunluk cumhurbaşkanı ile aynı siyasi kanattan olursa ve cumhurbaşkanını desteklerse başkanlık sistemine yaklaşıldığı; cumhurbaşkanı ile Parlamento oğunluğ farklı siyasî kanatlarda ise Parlamenter sisteme yaklaşıldığı kabul edilmektedir. (Parsak 2012, 13-14)

Buna paralel olarak, yasama ve yürütme iktidarı iki ayrı seçimle halk tarafından belirlenmektedir. Başka bir ifade ile yürütme otoritesi meşruiyet açısından yasama iktidarına bağımlı değıldir. Yürütme otoritesi kişi tarafından temsil edilir ve bu kişi doğrudan ya da dolaylı olarak halk tarafından seçilmektedir. Başkanlık sistemleri çift demokratik meşruiyete sahip sistemlerdir. Sartori başkanlık sistemlerinin ayırt edici özelliklerinden birinin başkanın doğrudan halk tarafından ya

da halkın iradesine bağılı olarak seçimle işbaşına gelmesi olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak seçimle göreve gelen başkanın güçlü anayasal yetkilerle donatılmış olması gerekmektedir. Güçlü yetkilerle donatılmış, ancak halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanının bulunduğu sistemler gerçekte parlamenter sistem gibi çalışmaktadırlar. (Alkan 2013, 28)

Parlamenter sistemde Parlamento'nun "güvenoyu" vermeyerek hükümeti düşürme yetkisi olduğu gibi buna karşılık hükümet tarafından da meclisin "fesh" edilerek yeni bir seçimle meclisi oluşturma yetkisi vardır. Başkanlık sisteminde, Başkan'ın yasama meclisini feshetme yetkisi yoktur. Aynı şekilde, yasama meclisinin de Başkan'ı görevden alma yahut görev süresini kısaltma yetkisi yoktur. Yarı başkanlık sisteminde ise "meclisi fesih yetkisi" parlamenter sistemin aksine Devlet Başkanı' na aittir ancak hükümeti düşürme yetkisi parlamenter sistemde olduğu gibi "güvensizlik oyu" ile sağlanabilir. (Parsak 2012, 14-15)

Katı kuvvetler ayrılığının kurumsal yapı ve sistemin işleyişi üzerinde bir takım yansımaları söz konusudur. Öncelikle parlamentonun yürütmenin başı olan başkanın görev süresine herhangi bir müdahale yetkisi bulunmamaktadır. Başkanın da parlamentoyu fesih yetkisi yoktur. Başkanlık rejiminde erken seçim söz konusu olamaz. Başkan ve yasama organı kendi görevler sürelerini doldururlar. Bu durum yürütmede yoğunlaşma yaşanmasına rağmen-belli koşullar altında – başkanın diğer devlet iktidarı üzerinde hâkim bir figür olmasını frenlemekte, başkanı belli kararların alınmasında Kongre lideri ile işbirliğine yönlendirmektedir. (Alkan 2013, 28-29)

Parlamenter ve yarı başkanlık sistemlerinde, hükümet üyesi bakanlar, bulundukları makamlarından ötürü, gerek birey gerek de kolektif olarak, parlamentoya karşı sorumluluğu bulunduğu hâlde; başkanlık sisteminde ise hükümet üyeleri müsteşar ya da sekreter konumundadır. Sorumlu oldukları mevki Yasama Meclisi değil, sadece Başkan' dır. (Parsak 2012, 14)

Başkanlık rejiminde başkan parlamento çalışmalarına katılamaz. Bu yalnızca Başkan için değil diğer yürütme temsilcileri için de söz konusudur. Sartori, başkanlık sistemlerinde başkanın atanmasında ve görevden alınmasında parlamentonun herhangi bir rolünün bulunmamasını ve başkanın yürütme üzerindeki önceliğinin

yasama organınca kabullenildiği bir işleyişin belirleyici olmasını ayırt edici bir özellik olarak belirtmektedir. Bakanların ve diğer üst düzey yürütme otoritelerinin tanınması ve görevden alınmasında başkanın önceliği bulunmaktadır. Üçüncü olarak Başkan yürütmenin hâkimidir. Başkan yürütme organını yönetir. Parlamenter sistemlerinde görünen ikili yürütme yapısı başkanlık sisteminde bulunmaz. Hamilton, yürütme otoritesinin, birlik, süreklilik, donanım, yetki olmak üzere dört bileşenden oluştuğunu, yürütmenin birliğin hayata geçirilmesinde, tek kişinin yürütme organlarını yönettiği bir yapılanmanın, meclisteki bileşime bağlı olarak ortaya çıkan bir yürütme yapısından çok etkili olacağını ve parlamenter hizipler arasındaki çatışmalardan özerk kalacağını belirtmektedir. Benzer şekilde Wilson da, parlamentoya karşı sorumlu bir hükümetle başkanın birlikte çalışması durumunda parlamentoda muhalefetin güçlü olduğu dönemlerde çatışmanın ortaya çıkabileceğini, aksi durumda da tüm devlet yetkilerinin başkanın elinde toplanması gibi bir sonucun ortaya çıkabileceğini belirterek, bunun yerine partili bir kişinin yürütmeyi yönetmesinin daha iyi olacağını ileri sürmektedir. (Alkan 2013, 29)

Fransa örneğine bakılarak, yarı-başkanlık sisteminin istikrar ve hükümet etkinliğini sağladığı savı ileri sürülse de, uygulamanın başarısının ardında genel oyla seçilip, geniş yetkiler kullanan Cumhurbaşkanıdan çok, bağımsız bir yargı, etkili ve birbirlerini dengeleyen baskı grupları ile özgürlüklerine son derece düşkün halkın içselleştirdiği bir demokratik siyasal kültür yatar. (Tosun, Erdoğan, Tosun 1999, 119)

Yarı başkanlık ve Parlamenter sistemde Hükümet, görevde kalabilmesi için parlamentodaki çoğunluğun desteğini koruması gerekir. Aksi takdirde görevini yeni hükümete bırakmak zorundadır. Başkanlık sisteminde ise, Başkan, görev süresinin bitimine kadar başkanlık görevine devam edebilmesi için kongrede çoğunluğa sahip olmak zorunda değildir. (Parsak 2012, 14)

Yarı başkanlık ve Parlamenter sistemde Yasama Meclisi üyeleri içerisinde hükümet üyeleri ve Başbakan olabilir ancak başkanlık sisteminde ise, yasama organı üyeliği ile hükümet üyeliği imtizaç etmez; yani yasama organının herhangi bir üyesi, başkanın isteği doğrultusunda hükümet üyesi yapılmak isteniyorsa, ilgili kişi bu üyeliklerden birini tercih etmek durumundadır. Aynı şekilde Başkan dahi Yasama Meclisi'nin bir üyesi olamaz. (Parsak 2012, 14)

Yarı başkanlık ve Parlamenter sistemlerde hükümet üyeleri dolaylı olarak halk tarafından seçilir ve Yasama Meclisi tarafından azledilebilir. Başkanlık sisteminde bulunan hükümet üyelerinin seçimini ise Başkan bizzat yapar ve gerek gördüğünde azleder. Hükümet üyeleri yalnızca Başkan' a karşı sorumludur. (Parsak 2012, 14)

Yarı başkanlık, anayasalarının bazıları devlet başkanına hükümetle işbirliğinde bulunmak üzere yasaları Anayasa mahkemesine gönderme, referandum, fesih hakkı, olağanüstü koşullara özgü istisnai yetkiler verirken (Fransa, İrlanda), bazıları bunlara başkanın kendi takdiriyle başbakanın görevine son verme yetkisini eklemekte (Avusturya sadece bu ek yetki, Weimar Almanyası ve Portekiz ilk yetki ve ek yetki), diğerleri ise başkanı salt kontrol eden bir güç olmaktan çıkarmakta, daha çok yöneten bir güce dönüştürmektedir. (Tosun, Erdoğan, Tosun 1999, 118)

Yarı başkanlık ve Parlamenter sistemde Hükümet Başkanı ile Devlet Başkanı ayrımı olduğu hâlde; başkanlık sisteminde ise, Hükümet Başkanı-Devlet Başkanı ayrımı yoktur, Başkan en yetkili kişi ve en üst makam olduğundan dolayı devlet idaresi tek kişiye, yani Başkan'a bırakılmıştır. (Parsak 2012, 14)

1.5. Yarı Başkanlık Sistemine Yöneltilen Eleştiriler

Canas, yarı-başkanlık sistemlerinin üç temel üzerinde konumlanan kurumsal bir modele dayandığını belirtir: Cumhurbaşkanı, hükümet, parlamento. (Alkan 2013, 148)

Bu üç kurumsal unsur arasında oluşturulan denge ne parlamenter ne de başkanlık sistemlerine benzemektedir. Üçlü bir denge arayışı yarı-başkanlık rejiminin ayrı bir model olarak ele alınmasının da nedenini oluşturmaktadır. Aynı zamanda yarı-başkanlık sistemlerinin işleyişine yön veren ve farklı modeller olarak birbirlerinden ayrılmaları da bu üç temel arasındaki dengenin nasıl sağlandığına ilişkindir. Canas' a göre rejim olarak güç merkezi bu üç unsurdan birinin lehine bozulursa sistemin işleyişi bundan olumsuz yönde etkilenmektedir. (Alkan 2013, 148)

Yarı-başkanlık sistemleri içerisinde cumhurbaşkanı parlamento eliyle görevinden kolayca alınabiliyor veya hükümetin parlamentoya karşıt mesuliyeti güçsüz bırakılıp tamamen cumhurbaşkanlığı makamına bağımlı bırakılıyorsa güç dengesi sağlam kalamaz. Yarı-başkanlık sistemleri zaruri olarak seçimli iller arasındaki görevlerin net ve birbirlerini destekleyecek şekilde oluşmasını arzu ederler. Kurumsal alanda siyasi organlar arasında etkileşimi sağlayan kanallar özellikli olarak belirlenmelidir. Etkileşim iktidarı engelleyici-dengeleyici yetkileri aynı zamanda siyasal aktörler arasında değişimi mümkün kılan yetkileri kapsamalıdır. (Alkan 2013, 148-149)

Bu yetkiler karar alma sürecini kilitleyici değil bu üç aktörü uzlaşmaya zorlayıcı nitelikte olmalıdır. Canas' ın bu analizi, onun da kabul ettiği gibi yarı-başkanlık rejimine sahip her ülke için geçerli değildir. (Alkan 2013, 149)

Linz ise daha olumsuz bir yaklaşımla yarı-başkanlık sistemlerinin taşıdığı kurumsal özellikler nedeniyle demokratik bir denge mekanizması üretemeyeceklerini ileri sürmektedir. (Alkan 2013, 149)

Canas' a göre yarı-başkanlık sistemlerinde güç dengesini bozan unsurlar ise şu şekilde sıralanabilir:

Bunlardan birincisi cumhurbaşkanı ile parlamento çoğunluğunun aynı partiden olması ve cumhurbaşkanının da parti lideri olması durumudur. Bu durumda sistem cumhurbaşkanı merkezli işlemektedir. Buna göre yarı-başkanlık sisteminde güç dengesinin sağlanması için güçlü popüler desteğe sahip cumhurbaşkanı ile partinin güvenoyu desteğine sahip ve farklı siyasal eğilimden hükümetin bir arada görev yapmaları gerekmektedir.

İkinci durum, cumhurbaşkanı koalisyon hükümetindeki ikinci partinin lideri olup, başbakanın ise koalisyondaki hâkim partinin lideri olması durumunda güç dengesi başbakanın yana bozulmaktadır. Çok partili istikrarlı bir koalisyonda hâkim koalisyon partisinin lideri aynı zamanda cumhurbaşkanı olursa güç dengesi cumhurbaşkanından yana bozulmaktadır. Dolayısıyla parlamentonun güvenoyu

desteğine sahip bir hükümet ile tarafsız bir cumhurbaşkanının birlikte görev yapmaları gerekmektedir. (Alkan 2013, 160)

Diğer yandan şunu ifade etmek gerekir ki, yarı başkanlık sistemlerinin kişisel otoriter yönelimlere dönüşme tehlikesi başkanlık sistemlerindeki kadar büyük değildir. Ancak, uzlaşma kültürünün çok zayıf olması durumunda böyle bir yönelimin ortaya çıkması muhtemeldir. Her ne kadar cumhurbaşkanına tanınan meclisi fesih ve hükümeti azil yetkilerinin sistemdeki kilitlenmeyi çözeceği düşünülse de, parti sisteminde yüksek düzeyde bir parçalanma varsa, fesihinden sonra seçime gidilmesi durumunda, özellikle de kısa aralıklarla yapılacak seçimlerde hükümetin kurulmasını kolaylaştıracak bir tablonun ortaya çıkması zordur. (Tosun, Erdoğan, Tosun 1999, 115-116)

Yarı-başkanlık sistemi, devlet başkanının halkın oylarıyla belirlenmesini ayrıca milletvekili sistemindekideki cumhurbaşkanının sahip olduğu yetkilerden daha geniş yetkilere sahip olmasını öngörür. Duverger'e göre; anayasaların içeriği, koşulları ve gelenekleri, parlamenter çoğunluğun teşekkülü ve devlet başkanının çoğunlukla olan ilişkileri durumunu göz önüne alarak sözde yetkili başkanlık, tam yetkili başkanlık ve dengeli başkanlık olmak üzere üç çeşit yarı-başkanlık tanımından bahsetmek mümkündür. Fransa'da tam yetkili yarı-başkanlık uygulanmaktadır ve Fransa cumhurbaşkanının oldukça geniş yetkileri vardır. Bu yetkilerin bazıları, halkoylaması yapmak, parlamentoyu şartsız dağıtmak, olağanüstü dönem yetkilerini kullanmak ve başbakanı atamaktır.

Ayrıca yalnızca cumhurbaşkanının imzası bu yetkilerin kullanılması için yeterli, başbakan ya da ilgili bakanın imzası gerekli değildir yani cumhurbaşkanının bu yetkilerini kullanabilmesi için ortak imza koşuluna ihtiyacı yoktur. Bunun dışında cumhurbaşkanının tek başına kullanamayacağı fakat cumhurbaşkanının onayı olmadan da kullanılamayan yetkileri vardır. Bu yetkiler, bakanlar kuruluna başkanlık etme, sivil ve asker memurları atama, yasaları ve kararnameleri imzalama ve dış politikadaki yetkileridir. Yarı-başkanlık sisteminde karşılaşılan sorunların başında, cumhurbaşkanı ve başbakanın farklı siyasi ideolojilere sahip olması söz konusu olduğunda hükümet istikrarının yıpranabilmesidir. Parlamenter sistemlerde istikrar, hükümetin parlamentodaki çoğunluk gücünün sağlıklı olmasına bağlıyken, yarı-

başkanlık sisteminde ise istikrar cumhurbaşkanı ile hükümet arasındaki siyasi uyumla da doğrudan ilişkilidir. Bu zor bir ihtimal olsada halkın oyuyla gelmiş bir devlet başkanı bile hükümetin istikrarını tehdit edebilecek bir güçtür. (Ay 2004)

1986-1988 tarihlerinde Fransa’da ki gibi, cumhurbaşkanının ve başbakanın farklı siyasi partiden olmaları durumunda, makamlar arasındaki ahenkli ilişkiler, cumhurbaşkanlığı makamının, başbakana oranla daha pasif bir tutum içinde olması ve Fransızların uyumsuz olan adayı seçme eğiliminde olmasıyla sağlanabilmiştir. Fransa’da sistemin başarılı olması bu şekilde sağlanmıştır. Uzlaşma geleneğinin çok gelişmediği ülkemizdeyse, cumhurbaşkanı ve başbakanın farklı siyasi partilerden olması arbedeye neden olacaktır. Cumhurbaşkanlığı makamına olası arbedeleri önlemek adına meclisi dağıtma ve meclis güvenini almış bir hükümeti görevinden alma yetkisi bile tanınsa, bu yetkilerin kötü amaçlar doğrultusunda kullanılmaması için hiçbir neden yoktur.

Yarı-başkanlık sisteminin diğer bir mahzuru ise, tıpkı başkanlık sisteminde ki gibi gücünü halktan alan iktidarın yasalara saygısına ilelebet inanan cumhurbaşkanının, sistem içerisinde dengeleyici ve birleştirici bir öge olmak yerine bir kral ya da bir diktatör gibi davranma tehlikesidir. Devlet Başkanın halkın oyuyla gelip halkın oyuyla gittiği ayrıca görevine son verme mekanizmasının olmadığı düşünüldüğünde durumun ne derece tehlikeli olacağı aşikârdır. Cumhurbaşkanlığı makamının bu noktada görevi toplumun tüm kesimlerini kucaklayan, birleştirici ve sistem tıkanıklığının önlemede kilit isim olmasıdır. Bu da ancak etkileyici bir devlet başkanının seçilmesiyle mümkün olabilmektedir. Yarı-başkanlık sisteminin Fransa’da başarılı olması De Gaulle’ün tarihi ve toplumun tüm kesimleri açısından birleştirici bir özelliği taşımasıydı. Fransa’daki yarı başkanlık sistemi siyasi kültür ortamında demokrasi içinde istikrarı yakalamıştır. (Onar 2005, 101-102)

Yarı-başkanlık sisteminde sistem işleyişi, yasama çoğunluğu ile halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı’nın aynı veya farklı siyasal partilere mensup olmalarına göre büyük ölçüde değişecektir. Yasama çoğunluğu Cumhurbaşkanı aynı siyasal partiye mensup iseler, yasama organına karşı siyasal sorumluluğu bulunduğu için, yürütme kanadının ikinci kanadını oluşturan başbakan ve bakanlar da aynı siyasal partinin mensubu olacaklardır. Bu durumda, sistem büyük ölçüde

Cumhurbaşkanı eksenli işleyecektir. Bu yapılanmada, belki istikrar ve etkinlik sorunu bulunmayacaktır ama sistem kazananın her şeyi kazanmış; kaybedenin ise her şeyi kaybetmiş olmasının sakıncalarını taşıyacaktır. Özellikle, siyasal açıdan parçalanmış bir toplumda, bu tür iktidar toplanması, tarafsız bir Cumhurbaşkanı'ndan beklenebilecek hakemlik işlevi de söz konusu olamayınca, sistemin demokratikliği ve meşruluğu üzerinde tartışmalar doğacaktır. Kaldı ki, bu sistemde, halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı ile yasama çoğunluğu ve ona bağlı olarak kurulan hükümetin aynı siyasal kanatta yer almaları sadece bir olasılıktır. Bu olasılığın gerçekleşmediği yani Cumhurbaşkanı ile yasama çoğunluğunun ve haliyle hükümetin ayrı siyasal partilere mensup oldukları bir durumda, politika üretiminde ortaya çıkabilecek görüş ayrılıkları ve çatışmalar, sadece Cumhurbaşkanı ile yasama çoğunluğu arasında değil, ama aynı zamanda Cumhurbaşkanı ile hükümet arasında da yaşanacaktır. Bu da, kaçınılmaz olarak yönetimin etkinliğinde sorunlara ve giderek belki de bir krize yol açacaktır. (Onar 2005, 101-102)

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’NİN SİYASAL YAPISI, ÖZELLİKLERİ VE SİSTEME YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

2.1. Cumhuriyet Öncesi 1876 ve 1908 Anayasaları ve Siyasal Sistem

Padişah Abdülaziz (1861-1876) tahta çıkarken yaptığı vaatleri kısa süre sonra unutmış, mutlakiyet ve istibdada yeniden yönelmiştir. Bu durum, meşrutiyeti getirmek isteyenlerde padişahın tutumuna karşı bir düşünce akımının doğmasına neden olmuştur. Abdülaziz’in keyfi yönetimini kısıtlayan, hükümeti ve yönetimi sürekli bir denetim altında tutan ve ulus temsilcilerinden oluşan bir meclisin kurulması yönünde çabalar yoğunlaşmıştır.(Gözübüyük 2007, 3)

Gerçi padişah Abdülaziz’in Fransa dönüşünde, Batı örneğine göre, yeni kurumların oluşturulması, bu arada Meclis-i Ahkâm-ı Adliye’nin kaldırılması, yerine başında Ahmet Mithat Paşa’nın bulunduğu «Şura-yı Devlet» in, başında Ahmet Cevdet Paşa’nın bulunduğu «Divan-ı Ahkâm-ı Adliye» nin kurulmasını Meşrutiyete doğru atılmış birer adım olarak görenler de olmuştur. Bütün bu çabalar monarşik rejimde bir değişiklik yapamamış her şey kâğıt üzerinde kalmıştır. (Gözübüyük 2007, 3)

Abdülaziz’in tutumu karşısında meşrutiyete gidilemeyeceği kanı haline geldiğinden 30 Mayıs 1876’da Abdülaziz’in devrilmesi sonucu yerine V. Murat ünvanı ile Murat Efendi tahta geçirildi. Kısa bir süre sonra V. Murat delirince o da devrildi ve yerine 1876’da 2.Abdülhamit geçirildi. 2.Abdülhamit Kanun-i Esasi’yi yayınlamıştır. Kanun-i Esasi gerek şekli bakımından gerekse ekonomi anlamında tam bir anayasadır.(Gözler 2004, 165-166)

Osmanlı Devleti yapı itibariyle 1876 Kanun-i Esasi’ye göre monarşidir. Yani devlet başkanlığı mutlak egemen olarak yahut saltanat olarak intikal etmektedir. Osmanlı Devleti bir federal devletten ziyade, üniter bir devlet idi. (Gözler 2004, 165-166)

İlk Osmanlı anayasa sistemini (1876) parlamenter nitelikten uzaklaştıran, parlamento ile hükümet arasındaki ilişkilerin düzenlenme biçimidir. Çünkü bakanlar hükümdarlardan başka kimseye hesap vermek zorunda değildi. Parlamento toplama ve dağıtma yanında, mecliste görüşülecek kanun önerilerini önceden görüp onaylama yetkisi de padişahındı. Heyet-i Mebusan, elli birleşimden sonra 28 Haziran 1877’de padişahın emriyle dağıtılmıştı.(Eldem 2007, 81)

1909 değişiklikleriyle padişahın yetkileri kısıtlanmış ve meclisin yetkileri artırılmış, ancak yürütmenin etkin bir güç olma niteliği devam etmiş, yasamaya yürütmeyi (padişahı) sınırlandırabilecek güçte yetkiler tanınmamış, yasamanın yürütmeye oranla güçlendirilmesi sağlanamamıştı. Bu nedenle 1909 değişiklikleri anayasanın monarşik özelliklerini değiştirmemiştir. Bu değişikliklerle ancak mutlak monarşiden demokratik meşruti monarşi anayasa düzenine geçilebilmiştir. (Eldem 2007, 83)

2.1.2. 1876 Anayasası Yasama Yapısı

1876’da I.Meşrutiyetle kurulmuş olan parlamento, zayıf bir parlamentoydu. Sultan’ın gücü önergelerle güçlendirilmişti. Parlamento gündemi sadece bakanlar tarafından takdim edilen tasarılar oluşturmaktaydı. Bu tip tasarılar, Sultan tarafından onaylandığında çok etkili olmaktadır. (Durgun 2005, 196)

Anayasa’ da devletin bütün kuvvetlerin padişahta toplandığı bir sistem mevcuttur. Aslında organlar, yasama, yürütme ve yargı olarak ayrılmışlardır. Fakat bu düzenlemede üç müstakil organdan söz etmek mümkün değildi. Yürütme kuvvetinin başında bulunan padişah yasama erkini de denetliyor, yasama faaliyetlerini kendi iradesine göre yönlendirme gücüne sahip bulunmaktaydı. (Yılmaz 2012, 44) Kanun-u Esasinin kurduğu yasama organının adı “ Meclisi Umumidir. “ (m. 42-80). (Gözler 2004,167) Meclis-i Umumi adı verilen Parlamento 1876 Anayasası ile kurulmuş ve biri “Heyet-i Ayana” diğeri “Heyet-i Mebusan” adında iki Meclisten oluşmaktadır. (Gözübüyük 2007, 5)

Günümüz senatolarına benzeyen Heyet-i Ayan'ın üyeleri padişah tarafından doğrudan atanır. Heyet-i Ayan'ın üye sayısı mebusanın üye sayısının üçte birinden fazla olmayacak ve üyelik ömür boyu sürecektir.

Heyeti Mebusan üyelerinin (milletvekilleri) görev süresi ise 4 yıl olup iki aşamalı bir seçimle, halk tarafından seçilmektedirler. Tekrar seçilmek anayasaya göre mümkündür. Her üye sadece destekleyicilerini değil, aynı zamanda tüm Osmanlı'yı temsil edecektir. Bir üyeye yaklaşık 50 bin kişi düşecektir. Üye olabilmek için Osmanlı tebasında olmak, Türkçe bilmek ve 30 yaşını doldurmak gerekli aksi kişiler ve acir altına alınan kişiler üye seçilememektedirler. Padişahın yetkileri toplantıya çağırma, meclisi feshetmenin yanında yetkileri oldukça geniş tutulmuştur. Hükümet meclise karşı değil, padişaha karşı siyasal sorumluluk taşır. Ayrıca padişah, hükümetin çalışma yapısını ya da güvenliğini bozan kişileri ülke dışına sürgün etme yetkisine sahiptir. (Odyakmaz, Kaymak, Ercan 2008, 10-11)

Osmanlı Devleti'nde ilk seçimle gelmiş meclis Heyeti Mebusan'dır. Bunun önemi şundadır ki, seçim ve temsili vekalet yoluyla seçmen ile mebusları arasındaki ilişki artık milleti de bir siyasal varlık olarak kabul etmekte ve anayasal sisteme dahil etmektedir. (Tanör ve Yüzbaşıoğlu 2006, 137)

Meclisi Umumi'nin iki heyeti her yılın kasım ayı başında "irade-i seniye"(Padişahın Emri) ile açılır ve mart başında yine "irade-i seniye" ile kapanır. Heyetlerden herhangi biri toplanık değilse öbürü de toplanamaz (m. 43). Padişah Meclis-i Umumi'yi vaktinden önce açabileceği gibi, toplantı süresini kısaltabilir ya da uzatabilir (m. 44). Meclis-i Umumi'nin acil toplanması, tatil edilmesi ve lüzum üzerine fesh edilmesi padişahın yetki ve haklarındandır(m. 7). (Tanör 2009, 139)

İlk milletvekilleri, geçici bir usulle, kent ve kasabalardaki idare meslisi üyeleri ikinci seçmen sayılmış ve milletvekilleri bunlar tarafından seçilmiştir. Böylece ilk Osmanlı Heyeti Mebusanı tam bir genel seçime dayanmamıştır. (Gözübüyük 2007, 5)

Heyet-i Mebusan'ın payına düşen miktar oldukça küçüktür; kanun teklifi için milletvekillerinin padişahın ön izin alması gerekir (md. 53) ve ayrıca padişahın

kanunları mutlak olarak veto etme yetkisi vardır (md. 54). Bu durumda yasama yetkisi anayasaya göre meclise ait bir yetki değildir. Meclis-i Umumi yasama faaliyetine bir ölçüde katılmaktadır, o kadar. Belki sadece bütçe yetkisi bu hükmün dışında tutulabilir. (md. 98) (Erdoğan 2007, 137)

Bu nedenle padişah yürütmeye egemen konumda bulunmakta ve parlamenter sisteme özgü olan yürütmenin “Devlet-Başkanı-Bakanlar Kurulu” biçiminde iki başlı bir yapıya kavuşması gerçekleşmemiştir. (Şıvgın 1997, 31)

Milletvekilleri teklif yapabilecek, teklif padişah tarafından incelenecek, uygun görülürse metnin hazırlanması için Şuray-ı Devlet’ e gönderilecek, burada hazırlandıktan sonra da önce Meclis-i Mebusan’ da sonra üyeleri padişah tarafından ömür boyu olmak kaydıyla seçilen Meclis-i Ayan’ da tartışılacak, kabul edilirse yine padişah tarafından onaylanıp yayınlanabilecektir. Meclislerden biri örneğin Ayan teklifi reddederse aynı teklif o yıl bir daha yapılamaz. (Yılmaz 2012, 44-45)

Her şeyden önce, bakanlar kurulunun görevde kalması Meclis-i Umumi’nin değil, padişahın güvenine sahip olmasına bağlıydı. Ayrıca, tek tek bakanlar görevlerine giren işlerden bireysel olarak sorumlu olmakla beraber (md. 30, 31), Heyet-i Mebusan’ın bakanlar kurulunu düşürebileceğine dair bir hüküm anayasada yer almamıştır. Bakanlar Kurulu için yasama organında bir güvenoyu mekanizması da öngörülmüş değildi. Kaldı ki, Kanun-i Esasi’nin 31. maddesinden, bakanların bireysel sorumluluğunun sırf cezai nitelikte olduğu ve gereğinin yerine getirilmesinin de padişahın onayına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu demektir ki Divan-ı Ali’ye de yargılamayı gerektirebilecek bir suç isnadı dışında Meclis-i Umumi’nin herhangi bir bakanı siyasetten sorumlu tutması mümkün değildi. Keza bakanlar ortak bir program etrafında birleşmiş mütecanis (türdeş) ve kolektif bir heyetten çok, tek tek padişahın güvenine sahip olan siyasi memurlar konumunda idiler. Bu durumda, Kanun-i Esasi’nin 5. maddesinde belirtilen, padişahın kişiliğinin dokunulmaz ve sorumsuz olduğuna ilişkin bildik parlamenter ilkesinin bir ifadesi olarak yorumlamak zordur. Bu kural gerçekte padişahın anayasanın ve siyasi sistemin vasisi (hatta hâkimi) olduğunu gösteriyordu. Başka bir ifadeyle, hala asıl olan halk veya parlamento değil, padişaktır. Bundan dolayı, Kanun-i Esasi’nin kurduğu sistem tam bir anayasal bir monarşi olduğu söylenemez. (Erdoğan 2007, 138)

2.1.3. 1876 Anayasası Yürütme Yapısı

Türk – Osmanlı Anayasacılık hareketini başlatan ve ilk yazılı anayasa olan 1876 tarihli Kanun-i Esasi yürütmeninin işleyişi bakımından başkanlık sistemine benzemektedir. Ancak bu anayasanın kurduğu sisteme tam bir başkanlık sistemi demek mümkün değildir. Çünkü iki sistem arasında çok önemli farklar vardır. Örneğin başkanlık sisteminde başkan halk tarafından seçilirken 1876 ‘nın Kanun-i Esasi’sinde Padişah veraset yoluyla başa geçmektedir. (Yanık 1996, 115-116)

Osmanlı içinde saltanat, Padişah öldükten sonra yerini alacak kişi padişahın en büyük oğlu değil, ailenin en yaşlı üyesidir. Buna “ekber evlat” modeli denir. Kanun-u Esasiye göre, saltanat Osmanlı sülalesininindir. (m. 3). Padişah da hem devletin başı hem de halifedir. Bütün monarşi devletlerde olduğu gibi, Osmanlı devletinde de padişah kutsal ve sorumsuzdur. (m. 5). Padişah hakkında herhangi bir hukuki dava açılmadığı gibi görevden alınması da söz konusu değildir. Herhangi bir istisnai durum da söz konusu değildir. Padişah yürütme organının başı olduğundan tayin, azletme nişan ve rütbe, uluslararası antlaşmalar, harb ve sulh ilan etme, şariat kanunlarının uygulanması, tüm kuvvet komutanlığı, cezaların affı ya da hafifletilmesi ve “nizamnamelerin tanzimi” gibi birçok yetkileri vardır. (m. 7). (Gözler 2004, 168)

Devlet başkanı olarak Padişaha tanınan yetkiler dikkati çekecek kadar çoktur. Bunların bir bölümünü parlamenter sistemle bağdaştırmakta da güçlük vardır. (Gözübüyük 2007, 6)

Padişah, 7. ve 35. maddelere göre Meclis-i Umumi’ yi toplantıya çağırarak ve gerektiği zaman seçimleri yenilemek için Meclis-i Mebusan’ı feshetmek yetkisine sahiptir. Nitekim bu yetkileri kullanan padişah 20 Mart 1877 tarihinde açılan meclisi 28 Haziran 1877’ de dağıtmış, Ocak 1878’ de ikinci kez toplanan meclis de otuz yıl boyunca bir daha açmamak üzere 14 Şubat 1878’ de kapatmıştır. (Yılmaz 2012, 45)

Meclis üyelerinin yasa önerisinde bulunabilmeleri, padişahın iznine bağlı tutulmuştur. Meclislerce kabul edilen tasarıların yasa niteliği alabilmesi için, padişah tarafından onaylanması ve yayınlanması gerekir. Bu işlem süreye bağlanmadığı için,

mecliste kabul edilen tasarıların kanun özelliğini kazandırmak ve uygulanabilirliğini sorgulamak, Padişahın takdirindedir. (Gözübüyük 2007, 6)

Heyet-i Vükela bakanlar kuruludur. Başkanı Sadrazamdır. Heyet-i Vükela'da Sadrazam dışında Şeyhülislam ve vekiller bulunur. Sadrazamı, şeyhülislamı ve diğer bütün vekilleri Padişah, doğrudan doğruya atar veya azleder. Yani heyet-i Vükela'nın sorumluluğu Meclisi Mebusan'a değil padişaha karşıdır. Buradan anlaşılacağı gibi Kanun-i Esasi'nin parlamenter sistem olarak değerlendirilmesi oldukça zordur. (Gözler 2007,22) Yasa tasarısı önerme hakkı Bakanlar Kurulu'nundur. (Gözübüyük 2007, 6)

1856 Kanun-i Esasi'si yürütme yetkisini hükümdara ait sayan geleneksel ve monarşik anlayışı sürdürmekte, yasama alanında da geniş yetkiler tanımaktadır. Heyet-i Mebusan kanadı seçimle oluştuğu için organik bakımdan padişah'tan kopmuş görünmekle birlikte, işlevsel açıdan ondan bağımsızlaşmış sayılamaz. Öte yandan Heyet-i Mebusan, temsili ve demokratik niteliği bulunmayan kurullar tarafından kuşatılmıştır (Heyet-i Ayan, Heyet-i Vükela ve Şura-yı Devlet). Meclis-i Umumi bağımsız bir yasama organı olmadığı gibi, etkili bir denetim yeri de değildir. Sistem parlamentoludur ama parlamenter değildir; kuvvetler ayrılığını ne sert ne de yumuşak biçimiyle kurmuş sayılabilir. Bu özellikleriyle Kanun-i Esasi, kuvvetler ayrılığını benimsemiş Belçika Anayasası'ndan ziyade (1831), kuvvetler birliğine yatkın monark eksenli Prusya Anayasası'nı (1850) ya da Fransız Anayasal Berati'nı (1814) andırmaktadır. (Tanör 2009, 143-144)

Heyet-i Vükela meclis karşısında sorumlu değildir. Göreve başlarken ya da görev sırasında güven oylaması öngörülmemiştir. Meclise, gensoru verme ve hükümeti düşürme yetkisi tanınmamıştır. Meclislerin, vekilleri padişaha karşı savunma hakları da yoktur. Gerçi hükümeti denetleme olanağı olarak Heyet-i Mebusan'ın vekillerden soru sorma (md. 38) ve bir vekilin cezai sorumluluğunu harekete geçirme (Divan-ı Ali'ye gönderme) hakkı vardır (md. 31). Ama bu olanaklarda sınırlanmıştır. Soruyla muhatap olan vekil yahut sadrazam cevabını süre belirtmeden erteleme hakkına sahiptir(md. 38). Padişahın onayı olmaksızın Divan-ı Ali'ye gönderme kararı mümkün değildir. (md. 31). (Tanör 2009, 142)

Türkiye’de günümüzdeki anlamıyla ilk parlamento, 1876 Anayasası ile kurulmuştur. Bu Anayasa, iki meclisli bir parlamentoyu faaliyete geçirmiş; her iki meclise ve Bakanlar Kuruluna (Vekiller Heyeti) yasa önerisinde bulunma yetkisi tanınmıştır. Bununla birlikte, padişah (irade-i senniye) hem parlamentoya hem hükümete karşı mutlak üstünlüğünü her zaman korumuştur. 1876 Anayasasında 1909 yılında yapılan değişiklikler, parlamentoyu tam anlamıyla bir yasama organı haline getirmekle beraber, padişahın yetki alanında bulunan yürütme yetkisini de parlamento kontrolünde çalışmalarını yürüten bir hükümete devrederek güçler arasında bir denge sağlanmaktadır. Artık yasa önerisinde bulunmak için padişahın izin almak gerekmediği gibi, meclise geri gönderilen yasaların 2/3 çoğunlukla kabulü halinde de padişah yasayı onaylamak mecburiyetinde kalmıyordu. (Demir 2014)

2.1.4. 1908 Anayasası Yasama-Yürütme

1909 değişikliklerinden sonra anayasaya göre devletin başında yine padişah vardır ve bu husus yine 7. maddede açıklanmıştır. 30. maddeye göre bakanlar, hükümetin genel politikalarından hep birlikte, kendi bakanlıklarına ilişkin işlerde ise tek başlarına sorumlu olacaklardır. 38. madde bu sorumluluğun ne şekilde işleyeceğini göstermektedir. Buna göre Meclis-i Mebusan’ ın güvenini alamayan bakan hemen çekilecek eğer güvensizlik başbakana yöneltilirse bakanlar kurulu bütünüyle istifa edecektir. Böylece yürütme organına bir denetim mekanizması getirilmiş, padişahın, bakanlar kurulunu atarken, meclisin onayını hesaba katması sağlanmıştır. (Yılmaz 2012, 50)

Yine 27. maddeye göre padişah bakanlar kurulunu bütünüyle atayamamakta, yalnızca sadrazamı atayabilmektedir. Sadrazam da diğer bakanları atayacak, sonra padişahın onayına sunacaktır. 30. maddeye göre padişahın alacağı tüm kararlarda bakanlar kurulunun ve sadrazamın onayı aranmaktadır. Bu hususlar, 1909 Anayasası’ nda yasamanın yürütmeye karşı üstünlüğünü açıkça belirleyen değişikliklerdir. (Yılmaz 2012, 51)

Parlamente rejimde önemli ilkelerden biri de yürütmenin meclisi fesih yetkisidir. Bu konu 1909 değişikliklerinin 35. maddesinde ele alınmış, yeniden düzenlenmiştir. Eski metne göre hükümet ile meclis arasında ihtilaf halinde padişah dilediği takdirde mebusan meclisini feshedebilmekte, dilerse de hükümeti değiştirebilmektedir. Yeni metinde fesih yetkisinin doğabilmesi için bakanlar kurulunun görüşünde direnmesi yerine seçilen hükümetin de aynı görüşte ısrar etmesi, bu görüşün Mebusan Meclisi tarafından gerekçeli olarak reddedilmesi gerekmektedir. (Yılmaz 2012, 51-52)

İşte ancak bu durumda padişah, Ayan Meclisi' ne danışarak 3 ay içinde seçimleri yenilemek kaydıyla meclisine danışma hususu ile seçimlerin üç ay içinde yenilenmesi şartı 1909 değişiklikleriyle getirilen yeniliklerdendir. (Yılmaz 2012, 52)

1909 değişikliklerinde yasa teklifi ve hazırlanma süreci de değiştirilmiştir. 53. madde yapılan değişiklikte, her iki meclise de serbestçe yasa teklif ve tartışma yetkisi tanınmıştır. Bir mecliste kabul edilen yasa teklifi, diğerinde de onaylandıktan sonra padişaha yollanmaktadır. Padişah gelen teklifi iki ay içinde incelemekte ya onaylayıp ilan etmekte ya da meclise ger göndermektedir. Geri gönderilen teklif meclislerde 2/3 çoğunlukla onaylandığı takdirde, padişah metni onaylayıp yayınlamak zorundadır. İnceleme süresi ise acele durumlarda 10 güne indirilmektedir (Yılmaz 2012, 52)

2.1.5. Partiler ve Sahip Oldukları Özellikleri

Osmanlı-Türk siyasal yaşamında, siyasal partiler deneyimi Genç Türkler zamanında başlamadı. Siyasi partiler hareketleri ve onların nüveleri Genç Türkler dönemi öncesine dayanmaktadır. Bu dönemde siyasi gruplar genelde iki kısma ayrılmaktaydı. Bir tarafta liberal, entelektüel ve devletin değişimini evrimci tarzda olması gerektiğini yorumlayan; diğer tarafta entrikacı ve devrimci kesim vardı. Bu gruplar daha sonra Osmanlı-Türk siyasal yaşamında keskin kutuplaşmalara ve siyasal çekişmelere yol açan, parlamente yaşama etki eden gruplardı. Ancak bu gruplar ilk parlamento deneyimi boyunca siyasi parti hüviyeti kazanamadıklarından,

I.Meşrutiyet döneminde parlamento içerisinde parti kimliği altında görev yapmamışlardı. (Durgun 2005, 219)

Osmanlı Devleti zamanında siyasi amaçlı ilk örgütler, azınlıklar tarafından milli bağımsızlık amacı ile kurulur. I. Meşrutiyet ‘ten önce (1876) Türkler tarafından kurulan siyasi amaçlı teşkilatlar, seçimlerin ve parlamentonun mevcut olmadığı bir ortamda faaliyetlerini gizlice gösterirler. Ancak siyasi amaçlı teşkilatların hiçbiri bu dönemdeki bir parti olma özelliğini modern anlamda taşımıyorlardı. 1876 Anayasası, teşkilat kurma ve siyasi faaliyet hürriyetini barındırmıyordu. Bu bakımdan da hukuken siyasi partilerin kurulmasına olanak yoktur. Bu ortamda kurulan siyasi amaçlı ve parti niteliğindeki örgütler, örneğin 1889’ da kurulan “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti” bütün faaliyetlerini ister istemez gizlice yapmak zorunda kalırdı. (Erdoğan 1991, 314)

İttihat ve Terakki’nin nüvesini oluşturan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, Atatürk’ün de telkinleriyle Selanik’te kurulmuş olup daha evvel onun Suriye’de iken kurduğu Vatan ve Hürriyet Cemiyetinin bir benzerini teşkil ediyordu. İsmail Canpolat, Talat, Ömer, Naci, Kazım Naki, Midhat Şükrü ve Bursalı Tahir Beyler tarafından 1906’da kurulan bu cemiyete, 1907’de III. Orduya tayin edilditen sonra Mustafa Kemal de üye olarak katılmıştır. Bu cemiyet 1907’de Dr. Nazım vasıtasıyla Pariste bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarıyla irtibat kurarak bu cemiyetin, ismini almıştır. Cemiyet, özerklik isteyen Arnavut ve Bulgar gruplarıyla II. Abdülhamit’e karşı işbirliği yapmayı arzu etmiş ise de azınlıklar genellikle Prens Sabahaddin’in onlara özerklik vaat eden cemiyetini tercih etmişlerdir. 2-29 Aralık 1907’de Paris’te toplanan İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin ikinci kongresi gerektiğinde şiddete, yani ihtilale başvurmaya ve hatta icabında padişahı değiştirerek ülkeye parlamenter rejimi getirmeye karar vermiştir. (Karpas 2012, 83)

1908 yılında “Kanun-i Esasi”de yapılan değişiklikleri, dernek (cemiyet) kurma hürriyetini de beraberinde getirmektedir. (m. 120) Aynı yıl 3 Ağustos 1909’da yapılan Cemiyetler Kanunu’nu, partiler dâhil, bir cemiyetin, gizli olmaması ve kavim (ırk) esasına dayandırılmaması esasları öngörmüştür. (Demir 1997, 8)

Bu gelişmeden sonra çok çeşitli dernek ve fırka kurulmuştur. Kısa bir dönem de olsa İttihat ve Terakki'nin iktidarda olduğu yıllarda çok partili yaşam gerçekleşmiştir. Ancak 1913' ten sonra çok partili düzen tamamen ortadan kalktı ve İttihat ve Terakki kendisi baskı rejimi kurdu. (Yanık 2002, 22)

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin amacı; 2. Abdülhamit' in istibdat rejimini yıkıp, Meşrutiyeti yeniden kurmak ve Türk Kimliği odağında yeni bir ulus-devlet yaratmaktır. Bu süreç içerisinde kendi amaçlarına hizmet edecek birçok Abdülhamit aleyhtarı olan örgütlerle de birleşmişlerdir. Bu çatı altında ilk başlarda 4 farklı görüş barınıyordu ancak 4 Şubat 1902' de Paris' te yaptıkları toplantının ardından Ahmet Rıza önderliğinde “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti” ve Prens Sabahattin' in önderliğinde “Teşebbüs-ü Şahsi ve Âdem' i Merkeziyet” adlı iki ana kola ayrıldılar. Prens Sabahattin daha sonraları ülkeye dönünce İttihat ve Terakki Cemiyeti karşısındaki en güçlü muhalefet olan Ahrar Fırkası' nın yanında yer aldı ve İttihatçıların ülkeyi kendi istibdatları altına alacağını ve ülkeyi içinden çıkılmaz bir hale koyacaklarının propagandasını yaptı. Ancak İttihat ve Terakki o kadar güçlüydü ki bu muhalefeti illegal yollardan susturmaya çalıştı ve bunu başardı. (Sayın 2013)

Olgucu düşünceye sahip olan (Pozitivist) Ahmet Rıza Bey'in önderliğinde İttihat ve Terakki yanlıları, egemen ve yönetici durumunda Türklerin olmalarını gerekli görürken, Prens Sabahattin yandaşları ise yerinden yönetimi ve bölgesel özerklikleri gerekli görüyordu. Bu eylemlere öncülük edecek güçlerin seçilmesinde de anlamlı görüş ayrılıkları vardı. Ancak, bütün Jön Türkler rolüne özel bir önem veriyorlardı. Ama Ahmet Rıza kanadı işi “seçkinci-otoriter” tezleri ya da “ aydın despotluğu”nu savunmaya kadar götürüyordu. Buna göre halka tanınan ayaklanma hakkı, yönetimin bir uzman seçkinler zümresine geçmesini sağlamak içindi. İlk amaç siyasi liderlik yapabilecek sınıfi yetiştirmek olmalı, parlamenter ve temsili bir sistemin kurulması ise halkın eğitilmesinden sonraya bırakılmalıydı (Mizancı Murat). Hatta açıkça askerlerin siyasal hayatta önderlik yapmasını öneren Ahmet Rıza, sanki Leninizm'de partinin yapacağı işi subaylara yüklemek istiyor gibiydi. Bu devletçi (iktisadi anlamda değil) görüşlere karşı Prens Sabahattin ve arkadaşları, bürokrasiye, merkeziyetçiliğe ve ‘ ‘memur toplumu” tipine şiddetle çatıyor, bireyciliği, kişisel özgürlük ve yaratıcılığı savunuyorlardı. (Tanör 2007, 171)

Bu ayrılıklar arasında Birinci Jön Türk Kongresi 1902 yılında Paris’te toplandı. Birinci tez yalnız yayın ve propagandayla siyasal dönüşüm sağlanamazdı; askerlerinde bu mücadeleye katılmasını sağlamak gerekirdi. İkinci tez, devrimi gerçekleştirmek için yabancı desteğini (İngiltere ve Fransa) sağlamasında gerekli olduğu görüşü savunulurdu. Prens Sabahattin’den gelen ve çoğunluğun da desteğini alan bu görüşe, Ahmet Rıza Bey’in başını çektiği azınlık karşı çıkar. Bu durum ayrılıklar içindeki Jön Türk hareketinin ikiye bölünmesine yol açar. Özel girişimci, yerinden yönetimci ve yabancı desteğinden yarar uman Prens Sabahattin ve yandaşları bundan sonra Teşebbüs-i Şahsi ve Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti derneğini kurarak (1906) çalışmalarına farklı bir yolda sürdüreceklerdir. Ahmet Rıza yandaşları ise İttihat ve Terakki Cemiyeti olan derneklerinin adını değiştirip Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti adını alarak önemli bir örgütlenme çalışmalarına başlamışlardır. Bunun neticesinde II. Meşrutiyet döneminde Hürriyet ve İtilaf ve İttihat ve Terakki ikiliği bu ayrılıktan kaynaklanır. Bu bölünme Cumhuriyet döneminde Cumhuriyet Halk Partisi ve karşıtları olan Adalet Partisi, Terakkiperver Serbest Cumhuriyet Fırkası, Demokrat Parti, Cumhuriyet Fırkası ayrılıklarında önemli ölçüde açıklığa kavuşturur. (Tanör 2007, 171-172)

Bir parti şeklini alır almaz sıradan bir parti gibi davranmamışlardır. Temel ilkeleri gizlilik esası ve muhaliflere karşı silahlı mücadele (komitacılık) olmuştur. Dış politikada ise Almanyanın yanında yer alan siyasi bir tavır sergilenmiştir. Türkçülük ideolojik olarak benimsenmiş ve Namık Kemal cemiyetin resmi sözcülüğünü üstlenmiştir. “halka rağmen halk için” anlayışında bir zihniyetleri olmuş ancak bu hürriyet söylemleri slogandan öteye gidememiştir.

14 Kasım 1918’ de İttihat ve Terakki Cemiyeti yaptıkları son kongrenin ardından siyasal yaşamlarına son vermiştir. (Sayın 2013)

2.2. Cumhuriyet Dönemi Siyasal Sistem ve Özellikleri

2.2.1. 1924 Anayasası ve Siyasal Sistem

30 Ekim 1918’ de Mondros Mütakeresinin ardından 1. Dünya Savaşı’nda kazanan devletler tarafından ülkenin önemli birçok kısmı işgale edilir. Mustafa Kemal Samsuna 19 Mayıs 1919’da çıkar. Amasya tamimini 22 Haziran 1919’da yayınlar. Erzurum’da bir kongrenin toplanmasını istedi ve Erzurum Kongresi kongre heyeti tarafından 23 Temmuz 1919’da “bir beyanname” yayınlanır. 4 Eylül ve 11 Eylül 1919 tarihleri arasında Sivas Kongresi yapılmıştır. “Sivas Umumi Kongre heyeti” 11 Eylül 1919’da bir beyanname yayınlamıştır. İstanbul 16 Mart 1920’de işgal edilmiş ve 18 Mart 1920 günü Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı çalışmalarına ara verme kararını almak üzere son toplantısını yapmıştır. (Gözler 2004, 175-176)

Kazım Karabekir, 17 Mart 1920’de bir milli meclisin Ankara’da toplanmasını önermiş, Mustafa Kemal Paşa’nın imzasıyla yayınlanan seçim bildirimi ile “Selahiyeti fevkaladeyi haiz bir meclis “ için seçimlere gidilmiştir. (Tunç, Bilir, Yavuz 2009, 26)

20 Ocak 1921 tarihinde, Atatürk’ün bizzat esaslarını hazırladığı ve hilafet ve saltanattan hiç bahsetmeyen Teşkilat-ı Esasiye kanunu kabul edilmiştir. (Tunç, Bilir, Yavuz 2009, 26)

1924 Anayasası, 1921 Anayasasını ve 1876 Kanuni Esasisini açık şekilde yürürlükten kaldırıyor bu sayede 1921 Anayasasında yaşanan ikili anayasal düzen sona eriyordu.

Yeni devletin ilk Anayasası 2.TBMM tarafından hazırlanmış ve yürürlüğe sokulmuştur. Bu anayasa az sayıda sınırlı değişikliklerle 1961 Anayasası yapılarına kadar yürürlükte kalmış, kısa ve kendi içinde tutarlı bir metindir.(Şıvgın 1997, 36)

Tek parti rejimi 1924 anayasasının parlamenter rejime ilişkin özelliklerinin ortaya çıkmasını engellemiş, güçler birliği ve meclis üstünlüğü ilkesine göre hareket etmişti.1945’ten sonra devlet kurma amacının yerini sivil toplum inşası amacı aldı ve çok partili hayat başladı. Soğuk savaş dönemiyle birlikte 1945’te Milli Kalkınma

Partisi, 1946'da Demokrat Parti kuruldu. Çok partili dönemin ilk seçimi 1946'da yapıldı. (Eldem 2007, 99)

2.2.1.1. Yasama Yapısı

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın meclis hükümeti sistemiyle kazanılması ve meclisin bu süreçte gördüğü fonksiyon itibarıyla, parlamento sistemin vazgeçilmez unsuru olmaya devam ediyordu. Her ne kadar bu dönemde Meclis, 1924 Anayasasını hazırlasa ve benimsese de, sistem tek parti sistemi ve Mustafa Kemal'in karizması gölgesinde çalışmaya başlamıştı. (Durgun 2005, 237)

T.B.M.M özel kanunu gereği, dört yılda bir millet tarafından seçilmiş milletvekillerinden kurulur. Kanun teklif hakkı bakanlar kurulunun ve meclis üyelerine aittir. Yeni kanunlar koymak, varolan kanunlarda değişiklikler yapmak ve bunları yorumlamak, gerektiğinde kanunları kaldırmak, diğer devletlerle sözleşme, antlaşma, harb ve barış ilan etmek, devletin kesin hesap kanunlarını ve bütçelerini incelemek ve onaylamak, para basmak, akçalı ve tekelli yüklenme sözleşmelerini ve imtiyazları onaylamak ve gerekli durumlarda bozmak, genel af ve özel af ilan etmek, cezaları değiştirmek veya hafifletmek, kanun cezalarını ve kanun soruşturmalarını ertelemek gibi görevleri TBMM yapar. (Yüzbaşıoğlu 2008, 13-14)

Daha sistematik bir dökümle bu görev ve yetkiler çeşitli hukuki işlem kategorilerine denk düşmektedir. Bir kere BMM'nin kuruculuk (Anayasayı değiştirme) yetkisi vardır (md. 102). Meclis bu yetkisini ileride görüleceği gibi sıkça kullanacaktır. İkincisi, meclis olağan (adi) yasama yetkisine sahiptir; kuvvetler birliği ve meclis hükümeti sistemi gereği bu yetkiyi devredemez. Üçüncüsü, BMM birtakım icrai ve idari yetkilerle donanmıştır. Savaş ilanı, sulh akdi, sözleşme ve imtiyazların onaylanması ya da feshi vb. bunlara örnektir. (Tanör 2009, 299)

Yine seçim yöntemi de Anayasada belirlenmemişti. TBMM'nin hükümeti denetleme ve düşürme araçları olan soru, gensoru ve meclis soruşturması İç Tüzük'te ayrıntılı olarak düzenlenmişti. Halkın halkoylaması yoluyla yasama işlevine katılımına da yer verilmemişti. (Gören 1997, 37)

1924 Anayasası, TBMM’yi egemenliğı kullanan tek organ olarak görmüştür. Meclise yasama yetkisinin dışında başka yetkilerde vermiştir. Örneğin, mahkemelerden çıkıp kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesi, Meclisin görevleri arasında yer almıştır. Meclisin üstünlüğü ilkesi, anayasanın başka kurallarında da görülmektedir. Örneğin yasama organının tek Meclisten oluşması, Cumhurbaşkanı seçiminin Meclise bırakılması, Meclisin dağıtılması yetkisinin, Meclisin dışında, başka bir organa verilmemesi gibi. Anayasanın 4. maddesinde Türk ulusu adına egemenlik hakkını yalnız Meclisin kullanacağı ve 5. maddesinde de yasama ile yürütme yetkilerinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde belirlediği ve burda toplandığı kuralı yer almakta, güçler birliği ilkesinin benimsendiği açıkça görülmektedir. (Gözübüyük 2007, 48-49)

Anayasanın yasama ve yürütme kudretini BMM’de toplayıp meclisin yürütme yetkisini cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu tarafından, yasama yetkisini ise doğrudan kullanacağını belirtmesi, bir yandan kuvvetler birliği ve meclis hükümeti sistemine bağlı kalındığı, öbür yandansa yasama ve yürütme iktidarlarının birer fonksiyon olarak ayrıldığı anlamına gelir. Böylece cumhuriyeti ilan eden anayasa değişikliği ile başlamış olan parlamenter sisteme doğru kayış 1924 Anayasası ile hafızaya alınmış olmaktadır. (Tanör 2009, 296)

Ayrıca, Anayasaya göre (md. 26), kanunları yorumlamak yetkisi TBMM’ye aitti. TBMM’yi hukuk düzeninin egemeni yapmak ve yargıyı dar anlamda “kanunu uygulamak” şeklindeki sırf teknik bir görevle sınırlandırmak eğilimi o kadar belirgindir ki, anayasa tüzüklerin kanunlara sorununu çözme yetkisini bile yargıya değil Meclise vermişti. (md. 52) Buna bir de 1924 Anayasası dönemi politik hayatında “Meclisin Üstünlüğü” anlayışının egemen olması da eklenince, doğabilecek sakıncaların daha baştan kestirilmesi mümkündü. Kısaca, anayasanın teorik olarak öngördüğü liberal demokratik düzenin gerçekleşme şansı, neredeyse tamamen iktidar seçkinlerinin “iyi niyetine” kalmıştı. Nitekim beklenebilecek sakıncaların hemen hemen hepsi 1924-1946 döneminde ortaya çıkmış, anayasaya aykırı yasalar anayasanın özgürlükler rejimini felç etmiştir. Daha sınırlı ölçüde olmakla birlikte, bu sakıncalar çok partili hayata geçildikten sonraki Demokrat Parti iktidarı döneminde de ortaya çıkmıştır. (Erdoğan 2007, 148-149)

2.2.1.2. Yürütme Yapısı

Güçler birliği ilkesi, tıpkı 1921 Anayasası'nda ki gibi, katı bir biçimde uygulanmadığı, parlamenter sisteme yakın katı olmayan aksine yumuşak bir uygulamaya gidildiği, yine Anayasa'daki yürütmeyi düzenleyen ilgili maddelerinden anlaşılmıştır. (Gözübüyük 2007, 49)

Yürütme organı 1924 Anayasası'na göre, ikili yapıdadır. Bir yanda “İcra vekilleri heyeti” diğer yanda ise cumhurbaşkanı vardır. (Gözler 2007, 36)

2.2.1.2.1. Cumhurbaşkanı

Cumhurbaşkanı (Reisi cumhur) 1924 Anayasasının 31. maddesine göre, T.B.M.M Genel Kurulu tarafından ve kendi üyeleri arasında gerçekleşecek bir seçim ile 4 yıl süre için seçilir. Cumhurbaşkanı arzu edildiği takdirde tekrar seçilebilir. Cumhurbaşkanının yetkileri sembolik ve sınırlıdır. Anayasanın 39. maddesine göre, Cumhurbaşkanının sudur ettiği kararların Başbakan ve ilgili bakan tarafından imzalanması gerekir. Yine Anayasa'ya göre cumhurbaşkanı sadece vatana ihanet suçu sabit görüldüğünde Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı sorumludur. (Gözler 2007, 36)

Anayasanın cumhurbaşkanına tanıdığı yetkilerin parlamenter sistemde devlet başkanlarına tanınan yetkiler gibi olduğu görülür. Örneğin Cumhurbaşkanı, devletin başıdır. Bakanlık Kuruluna ve tören oturumlarında Meclise başkanlık eder. Meclis görüşmelerine katılamaz ve oy veremez, sudur ettiği bütün kararlar Başbakan ve ilgili bakan tarafından imzalanmalıdır, cumhurbaşkanının veto yetkisi vardır. Meclisten çıkan kanunların tamamını ya da bir kısmının tekrardan görüşülmesini isteyebilir. (Gözübüyük 2007, 49)

Cumhurbaşkanı, parlamenter sistem devlet başkanlarından farksız bir konumdadır. 1924 Anayasası'nın Cumhurbaşkanı, 1921 Anayasası sisteminde fiilen devlet başkanlığı yapan, meclis başkanlığının yanı sıra İcra Vekilleri Heyeti'nin de doğal başkanı olan, meclis adına imza yetkisine ve vekiller heyetinin aldığı kararları

onaylama yetkisine sahip sayılan kişiden daha güçlü değildir aksine daha zayıf ve etkisiz bir yapıdadır. Türkiye'nin birinci ve ikinci cumhurbaşkanlarının siyasal hayattaki güçlü ve “şef” kimlikleri, 1924 Anayasası'ndan değil, siyasal dönemin özelliklerinden (Kurtuluş Savaşı mirası, karizma, tek parti, ordu desteği vb.) doğmuştur. (Tanör 2009, 302)

2.2.1.2.2. Başbakan ve Bakanlar Kurulu

Bakanlar, Başbakan'ın başkanlığı altında toplanarak Bakanlar Kurulu'nu oluşturur.(m. 45) 1924 Anayasası'nın 44. maddesine göre, başbakan, meclis üyeleri içerisinde cumhurbaşkanı tarafından seçilerek hepsi cumhurbaşkanı tasdiki ile meclise arz olunur. (m. 45). 1924 Anayasası'nın 46. maddesinde, icra heyetini oluşturmaktadır. İcra Vekilleri Heyeti'nin, hükümetin siyasetinden ortak sorumluluğunun bulunması ve aynı şekilde vekillerinde kendi yetki dairesindeki faaliyetlerinden sorumlu olması öngörülmüştür. En yalın haliyle, 1924 Anayasası sistemde yürütmenin, gerek bakanlar kurulu gerek cumhurbaşkanı, parlamenter sistemin genel unsurlarına yakışır şekilde düzenlenmiştir. (Gözler 2007, 36-37)

Bakanlar kendi yetkisi altındaki sorumluluklardan ve emrindeki personellerin eylem, iş, politika ve genel gidişattan tekbaşına sorumluyken, hükümetin genel politikasından hep birlikte sorumludurlar. (m. 46) (Gözübüyük 2007, 62)

Bakanların görev, yetki ve sorumlulukları özel kanunla belirlenir.(m.47) Bakanlıkların kuruluşu özel kanuna bağlıdır.(m.48) İzinli veya herhangi bir sebeple özürlü olan bir bakana, Bakanlar Kurulu üyelerinden bir başkası geçici olarak vekillik eder. Ancak bir Bakan birden fazlasına vekillik edemez.(m.49) Bakanlardan herhangi birinin yüce divana yollanması durumunda T.B.M.M' de verilen karar gereği bakanlıktan da düşürülür. (m. 50)

2.2.1.3. Parti Yapısı ve Parti Disiplini

2.2.1.3.1. Tek Parti Dönemi

20 Nisan 1924 tarihinde kabul edilen Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nda, devlet yapısının temel taşı Millet Egemenliği ilkesi olarak korunmuştur. “Hâkimiyet bilakaydû şart milletindir” (m. 3) denirken aynı zamanda “Türkiye Büyük Millet Meclisi milletin yegâne ve hakikî mümessili olup, millet namına millî hâkimiyeti istimal eder” (m. 4) hükmüne yer vermiştir.

1924 sisteminde, Meclis Hükümeti, yani Fransız İhtilâli'ne özgü Konvansiyonel Rejim'den Parlamenter Rejim'e doğru bir geçiş vardır. Bunun sonucunda 1924 Anayasası'nda devlet başkanı ve başbakan vardır. Meclis artık hükümet üyelerini seçmez; başbakan tarafından hazırlanan ve cumhurbaşkanı tarafından onaylanan Bakanlar Kurulu listesi ve hükümetin genel siyasi programı meclis tarafından güvenoyuna sunulur. 1924 Anayasası'nın yürürlükte kaldığı 1924-1961 arasında Türkiye'de farklı siyasi dönemlerin yaşanmasının nedeni ise bir ülkede siyasi rejimin karakterini belirleyen tek etkenin anayasa olmamasıdır. Gerçekten; partiler, seçim hukuku ve temel haklarla ilgili kanunî ve usulî hükümlerin değişik olması 1924 Anayasası'nın çerçevesi içinde değişik siyasi rejimlerin uygulanmasına yol açmış, çok partili demokratik rejime geçilince bu anayasanın boşlukları göze çarpmış, Demokratik Rejim sarsıntıya uğrayınca da yeni anayasa arayışları başlamıştır. İşte 1961 ve 1982 anayasaları bu arayışın sonuçlarıdır. (Giritli 1996)

Cumhuriyetin kuruluş aşamasında Mecliste birinci ve ikinci grup adında iki siyasi eğilim varsa da, 1923'den 1945 yılına kadar olan tek parti döneminin başat siyasi gücü Cumhuriyet Halk Partisi olmuştur. 1924 yılında kabul edilen yeni Anayasada siyasi partilerle ilgili herhangi bir hükme yer verilmemiştir. Ancak ne Anayasada ne de hukuksal mevzuatta çok partili yaşama engel bir hüküm mevcut değildi. Ayrıca 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu 1938 yılına kadar yürürlükte kalmış ve 1924 Anayasası 70. Maddesi ile dernek kurma hakkını ilke olarak benimsemişti. Bununla beraber bu dönemde Cumhuriyet Halk Partisi kısa süreli denemeler haricinde tek parti olarak iktidarı elinde bulundurmuştur. (Yanık 2002, 23)

CHP Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kuran siyasal bir kuruluştur. Kurtuluş Savaşı sıralarında bir Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti olarak varlığını göstermiştir. Milis Kuvvetleriyle efelerle ve nihayet oluşan Kuvayi Milliye'nin sivil bir kurumu olmuştur. Halk içinde etkinliğine devam etmiştir. CHP' nin ileri gelen kadrosu (Atatürk, İsmet Paşa, Celal Bayar ve diğer önemli kişiler) tek parti yönetimini bir süre devam ettirmişlerdir. Kurulan Cumhuriyeti ve niteliklerini ordumuzun güvenliğinde kurumsallaştırmışlardır. 17 Kasım 1924 'te Atatürk'ün silah arkadaşları Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy Paşa ve arkadaşları Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurdular Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 1925 yılında kapatıldı. Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) adıyla bir parti de 12. 05. 1930 yılında kuruldu. Bu partide 21. 12. 1930 yılında Bakanlar Kurulunca kapatılmıştır. (Ateş 2007, 119-120)

Tek Parti Rejimi'nin anayasal sistemi başkalaştıran etkilerinden biri de hükümet sistemi düzlemindedir. 1924 Anayasası parlamenter rejime has öğeler içerirken, gerçekte meclis üstünlüğü ve kuvvetler birliği ilkelerine dayalıydı. Tek parti olgusu ise bu teorik şemayı tersine çevirmiştir. Atatürk ve İnönü gibi güçlü liderler merkezinde cereyan eden rejim ve gerek meclise gerekse hükümete egemen olmuş disiplinli tek parti gücüyle hükümetin yasamaya üstün olmasına neden olmuştur. Hükümetin meclis üzerindeki bağımlılığı ile değil, meclisin hükümete ve liderlere bağımlı bir çalışma düzeni ortaya koymuştur. Bu dönemde meclisin hükümet üzerinde etkili bir denetimi yoktur. Seçimlerin yenilenmesi konusunda da aynı pratik açıdan bakıldığında, farklı bulgular yakalanabilir. Ancak uygulamada durum farklı bir özellik göstermiş, tek partili ve çok partili dönemlerde hükümet ekseri meclisin hâkimiyetini almış partinin ileri gelenlerinden oluştuğu için, alınan erken seçim ya da seçim yenileme kararları önce parti grupları, sonra da meclis genel kurulu tarafından kolayca benimsenebilmiştir.

Bu sayede Anayasa meclis hükümeti sistemini de parlamenter sistemi de kabul etmemiştir. Ayrıca Anayasa tarafından bu sistemlerden herhangi birine ağırlık verildiği değerlendirmeleri bile gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Anayasa içerisinde iki sisteme de ait belirgin özelliklere rastlamamak mümkün değildir. Bundan dolayı Anayasa, iki hükümet sisteminde bir kısım temel özelliklerini içerisinde bulundurduğundan karma bir rejim sistemi kurmuştur. Daha çok dönemin içerisinde

bulunduğu durum ve şartlar dikkate alındığında, faydacı bir harita oluşturarak hangi sistem veya sistemlerin kararları ülkenin durum ve şartlarına uygunsa onlar alınarak, karıştırılmış ve şahsa özel bir sistem oluşturulmuştur.

Anayasa'daki sistem ne olursa olsun, fiiliyattaki konumu karşısında fazla bir değeri yoktur. Çünkü fiiliyatta tek partili dönemde yürütme organı yani cumhurbaşkanı ve hükümet, parti mekanizması, parti disiplini yoluyla mecliste gücü çoğu zaman elinde tutmuştur. Tek partili dönemde meclisin neredeyse tamamı sadece bir siyasî parti vekillerinden oluşmuş, cumhurbaşkanı bu siyasi partinin önderi seçilmiş, hükümet ise bu partinin önde gelen isimlerinden oluşmuştur. “Gerek Hükümete gerekse Millet Meclisine egemen olmuş disiplinli yegâne parti ile Musafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü benzeri etkili liderler etrafında akan siyasi rejim, sonuç olarak hükümetin yasamaya ağırlığını koymasına sebep olmuştur.” Diğer bir ifadeyle, yasamanın üstünlüğü, fiiliyatta ters işlemiş ve yasama organı yürütmeye bağımlı hale gelmiştir. Yürütme, meclise karşı siyasî sorumluluğunu hakettiği türde gerçekleştirememiş, parti disiplini sayesinde yasama tarafından, hükümet görevinden alınamamış, meclise sunulan yasa tasarılarını kolaylıkla kabul ettirebilmiştir. Aynı zamanda her ne kadar Anayasa yürütmeye meclisi dağıtma veya seçimleri yenileme yetkisi vermemiş olsa da fiiliyatta hükümet ekseriyetle mecliste hâkim olan partinin önde gelenlerinden oluştuğu için, erken seçim veya seçimleri yenileme kararları, meclis genel kurulunda hiçbir zorluk çekmeden kabul edilmiştir. (Anayurt 1997)

2.2.1.3.2. Çok Partili Döneme Geçiş

Türk tarihinde çok partili hayata ilk kez 1924 Anayasası döneminde 1946'da değil 1908 yılında İkinci Meşrutiyet zamanında geçilmiştir. Bu dönem, aslında birinci ve ikinci gruplar ismiyle birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi döneminde de devam etmiştir (1920-1923). Türkiyede ki çok partili hayat, 1923'te faaliyete geçen ikinci Türkiye Büyük Millet Meclisi ile 1946' ya kadar kesintiye uğramıştır. (Gözler 2004, 183)

Tek partili dönemde Cumhurbaşkanı Meclis görüşmelerine katılmaz, oy veremez, çıkaracağı kararların Başbakan ve ilgili bakan tarafından imzalanması gerekir; Meclisten çıkan yasaların yeniden görüşülmesini isteyebilir; başka bir deyişle geciktirici veto yetkisi vardır. 1924 Anayasası döneminde Cumhurbaşkanı bu yetkisini kullanma gereğini bile duymamıştır. Cumhurbaşkanı'nın Meclisçe seçilmesi, görev süresinin Meclisin görev süresi kadar olması, Cumhurbaşkanı ile Meclisin görev süresi kadar olması, Cumhurbaşkanı ile Meclisin dolaylı da olsa bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Tek partili rejimde, 1924 Anayasası döneminin ilk iki cumhurbaşkanının siyasi gücü elinde bulundurmaları ve güçlü karakterlerinden ötürü Meclisle cumhurbaşkanının uyum içinde çalışmasını sağlamıştır. (Gözübüyük 2007, 49)

1946 yılı, Türkiye’de demokratik siyasi dönemin dönüm noktasıdır. CHP’nin 1946 seçiminden önce, II. Olağanüstü Kurultayı toplandı. Seçimlerin tek dereceli yapılması kararlaştırılır “Değişmez Genel Başkanlık Kurumu” tüzükten çıkarıldı. “Müstakil grup”da feshedilir. Bu olaylardan sonra, muhalafet hızla gelişti. 14 Mayıs 1950 seçimlerine kadar bir hayli siyasi parti kurulur. (Ateş 2007, 59)

Meclisin üstünlüğü ilkesi özellikle çok parti döneminde, oldukça sert ve aşırı bir şekilde kendini belli etmeye başlamış ve mecliste çoğunluk gücüne sahip siyasî iktidar, bu çoğunluğun verdiği güç sayesinde hemen hemen her şeyi yapabilme gücünü kendinde bulabilmiştir. Soysal’ın da belirttiği üzere “... Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde çoğunluğu elde edenler, soyut bir “millet egemenliği” ile kendi somut çoğunluklarını aynı şey saymışlar, karşılırlarına çıkarılabilecek herhangi bir eylemi ulusun iradesine yönelmiş bir tehdit olarak gösterebilmişlerdir.” (Anayurt 1997)

Genel Başkan’ın parti içerisindeki milletvekillerinden dört yıl süre ile seçilmesi kararı alınmış aynı zamanda bu kongrede CHP içindeki parti teşkilatı yereleştirilmiş, ‘Müstakil Grup’ sistemi kaldırılmış ve parti teşkilatının tayin yerine görevine seçimle gelmesi sağlanmıştır. Bu kongrede 05.06.1946 günü demokratikleşme için “Seçim Kanunu Tasarısı” ‘nı CHP Meclis’ten geçirmiştir. Bunlara paralel olarak bir sonraki süreçte CHP parti programı değiştirerek tek

dereceli seçim için partilerin ve cemiyetlerin sınıf esasına göre kurulmasını yasaklayan yasayı kaldırma kararı almıştır. (Kaştan , 16-127)

Demokrat Parti, 7 Ocak 1946'da Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından kurulur. 21 Temmuz 1946 tarihinde yeni seçimler, yapıldı ve seçimlere çeşitli yolsuzluklar bulaştı. En nihayetinde seçimlerde yargı denetimi, açık sayım ve gizli oy da yoktu. Bu hileli seçimler neticesinde en yüksek oyu alan CHP 402 üye, DP 54 üye ve bağımsızlar 8 üye elde ettiler. 1950 seçimleri yapılmadan önce 1950 tarihli yeni milletvekili Seçim Kanunu çıkartıldı. Bu kanuna göre seçimlere yargı denetimi, açık sayım ve gizli oy ilkeleri getirildi. Bu yeni kanuna uyularak 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimlerden DP büyük bir zaferle ayrıldı. Bu sayede halk özgür iradesiyle yöneticilerini seçmiş oldu. Cumhuriyet döneminde askerlerin çok partili sisteme geçişte bir rolü yoktur. Bu geçiş dönemi, seçim kanununda yapılan değişiklik dışında, anayasa değişikliği yapılmadan gerçekleşen tamamen sivil bir süreçtir. (Gözler 2004, 183)

Meclis çoğunluğunu elde eden siyasi parti, onun grubu ve hükümeti, “milli irade”yi temsil yetkisini yalnızca kendisinde görmüştür. Hükümet ve parti içinde oluşan dar bir liderler grubunun yarattığı oligarşi, partinin meclis grubunu da denetimi altına alarak, “milli irade”nin tek sözcüsü ve gerçekleştircisi kimliğine bürünmüştür. Bu etkenler 1924 Anayasası'nın öngörmüş olduğu meclis üstünlüğü sistemini de tersine çevirmiş, fiili bir yürütme üstünlüğü ya da parti oligarşisi sistemi yaratmıştır. (Tanör 2007, 351)

Demokrat Parti iktidarı ile birlikte, işadamlarının; serbest meslek sahiplerinin, toprak sahiplerinin, siyasette ağırlıkları artmaya başlamıştır. Bu partinin iktidarı döneminde bürokrat kökenlilerin meclisteki temsil oranları yüzde yirmilere gerilerken, buna karşılık aynı dönemde serbest meslek sahiplerinin temsil oranı yüzde kırklara varmıştır. Tüccar ve toprak sahiplerinin oranı ise yüzde yirmi- otuz dolayında bulunmaktadır. (Özcan, Yanık 2007, 23)

14 Mayıs 1950 seçim sonuçları şöyledi: CHP %39,9'luk oy potansiyeli ile mecliste 69 vekil çıkarabildi. DP %53,3 oy potansiyeli ile 408 vekil çıkarmayı

başardı. MP ise %3,1 oy potansiyeli ile sadece 1 vekil çıkarabilirken, toplam oy potansiyeli %4,8 olan 9 bağımsız vekil milletvekili olabildi. (Güngör 2010, 202-203)

2.2.1.4. 1924 Anayasası ve Siyasal Sisteme Yöneltilen Eleştiriler

Türk tarihindeki ilk anayasa olan Kanun-i Esasi'nin kabulüyle birlikte (23 Aralık 1876) Türk siyasi yaşamında parlamenter sistem geleneği başlamış oldu. Hükümet modeli 1909'da Kanun-i Esasi'de yapılan değişikliklerle birlikte parlamenter sisteme dönüşmüştür. Olağanüstü şartların ürünü olan 1921 Anayasası meclis hükümet sistemini benimsemiş, 1924 Anayasası'nın öngördüğü rejim meclis hükümeti sistemi ile parlamenter rejim arası karma bir model oluşturmuştur. (Duman 2011, 140)

1924 Anayasasında bir yandan meclis hükümetine bir yandan da parlamenter sisteme uygun hükümetlere yer vermek suretiye, bir anlamda 1961 Anayasası'nın benimsediği parlamenter sisteme uygun hükümlere yer vermek suretiyle bir anlamda 1961 Anayasası'nın benimsediği parlamenter hükümet sistemine geçişi sağlamıştır. Böyle olmakla birlikte, tek parti yönetimi boyunca (1923-1946) cumhurbaşkanı olan Atatürk ve İnönü, başkanlık sistemlerindeki devlet başkanları gibi geniş yetkilerle hareket etmişlerdir. 1924 Anayasası 4. maddesine göre “Sadece T.B.M.M Türk Milletini temsil etme ve milletin egemenlik hakkına sahiptir”. 5. maddeye göre ise, “Yasama ve yürütme kudreti Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde toplanır ve onda belirir”. Nihayet 7. maddenin 2. fıkrasına göre de, meclis, hükümeti her vakit denetleyebilir ve düşürebilir. Bütün bu hükümler dikkate alındığında, 1924 Anayasası'nın meclis hükümeti sistemini benimsediği söylenebilir. Meclisin hükümete güvenoyu verme yetkisine yer vermemiş, bundan farklı olarak hükümetin meclisten güvenoyu almak için hükümetin meclise sunulması koşulunu düzenlemiştir. Bu iki yöntem arasındaki asıl fark, başbakanlık ve bakanlık sıfatlarının kazanılması ile ilişkilidir. 1924 Anayasası'nın öngördüğü sistemde bu sıfatlar, cumhurbaşkanının onayıyla kazanılmaktadır. Bu ise parlamenter hükümet sisteminin özelliklerinden biridir. (Yazıcı 2011, 116-117) Uygulamada, tek parti (CHP) döneminde parlamentonun yürütmeye üstünlüğü söz konusu iken; 1950'den

itibaren çok partili dönemde Demokrat Partinin meclise hakim olması, bu üstünlüğün ve gücün yürütmeye geçmesine neden olmuştur. (Demir 2014)

1924 tarihli anayasa meclis hükümet sistemini kabul etsede bir takım parlamenter sistem kararlarını da önemli saymıştır. Anayasanın milletin egemenliğinin, millet adına TBMM tarafından kullanılması (md. 4), yasama kudretinin ve yürütme kudretinin TBMM’ de toplandığını belirtmesi (md 5) ve TBMM’nin hükümeti daima denetleme ve feshetme, yürütmenin yasamadan bağımsız olması hükümleri hükümet sisteminin kabullendiğinin işaretidir. Fakat 6. madde TBMM’nin yasama yetkisini doğrudan doğruya kullandığını belirtmesine rağmen 7. maddede ‘yürütme yetkisini cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu eliyle kullanır’ kararı anayasanın parlamenter hükümet sistemi ilkelerine de uzak olmadığını gösterir. Anayasada parlamenter sistem modelini çağrıştıran başka bir öge de ‘karşı imza’ kuralının olmasıdır. Anayasanın 39. Maddesi gereği ‘cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan kararların tümü başbakanın ve ilgili bakanın imzasına tabidir ve bu karar parlamenter sisteme ait ana öğelerden biri olan cumhurbaşkanlığı makamının sorumsuzluğu ilkesini tanımlar. Bu demek oluyor ki alınan kararlardan cumhurbaşkanı değil, bakanlar kurulu ve başbakan sorumludur. Cumhurbaşkanının işlemlerinin tamamında başbakan ve ilgili bakan imzası olması demek yürütmenin gerçek sahibinin bakanlar kurulu ve başbakan olduğu anlamına gelir. (Ay 2004)

1924 Anayasa sisteminde hükümet yürütme işlerini yüklenmiş olan asıl kanattır. Hükümetin oluşumu meclise bağlı olmaktan çıkmış; cumhurbaşkanının meclis üyeleri içerisinde seçtiği başvekilin yine meclis üyelerinden icra vekillerini seçmesi ve cumhurbaşkanının onayı ile kuruluyordu. Kurulan hükümetin bir hafta içinde programını Meclise sunarak güvenoyu şartı alması da getirmişti (md. 44). Başvekilin başkanlığında toplanan vekiller İcra Vekilleri Heyeti’ni oluşturuyordu. (md. 45). Vekiller kendi yetkilerine giren işlerden bireysel olarak ve hükümetin yerel siyasetinin yürütülmesinden ortaklaşa olarak sorumluydular (md. 46). Böylece yasama ve yürütme kuvvetlerinin birliğinoktasında yola çıkan 1924 Anayasası, hükümetin kurulmasını meclise ait bir yetki olmaktan çıkararak, bu yetkiyi cumhurbaşkanı ve başvekil vererek parlamenter sisteme doğru bir adım daha atmıştı. (Yavuz 2000, 393)

1924 Anayasası kuvvetler birliğini ilke olarak sürdürürken, yasama ve yürütme işlerinde organik ve fonksiyonel ayrılıklara da yer vermişti. Bu bağlamda yürütme iktidarının cumhurbaşkanı ve başvekil başkanlığında dayanışmalı bir bütün olarak icra vekilleri heyetince kullanılması ve icra vekillerinin ortak ve bireysel sorumlulukları benimsenmişti. Böylece meclis hükümetinden uzak, parlamenter sisteme daha yakın bir rejim oluşturulmuştu. (Yavuz 2000, 393)

Ulusal devletin inşası aşamasında, özellikle 1925-1945 arası tek parti rejimi ve gerçekleştirilen inkılaplar ile 1924 Anayasası rejimi başkalaşmıştı. (Yavuz 2000, 393)

1924 sisteminin de teorik özü siyasal demokrasiydi. Kurtuluş Savaşı'nın motoru olan halkçılık ideolojisi ve bunun 1921 Anayasası'na yansıyan millet egemenliği ilkesi teorisi çerçevesindeki halkın yönetime doğrudan doğruya temsilcileri eliyle katılması şeklindeki uygulaması, 1924 Anayasası'nın inşasında esas alınmış, sistemin mevcut uygulaması değil amacı siyasal demokrasi olarak ortaya konmuştu. Bu nedenle bu dönemde seçilme ve seçmede vergi şartı kaldırılmış, kadınlara da seçilme hakkı tanınmıştır. Ancak yarışmacı çok seçenekli, çoğulcu ve egemenlik hakkının serbest ve çoktan seçmeli gelişmesine imkân veren daha demokratik bir sisteme ulaşmamıştır. Yönetim 1945'e kadar "tek şef"li ve "tek parti"li otoriter rejim olma özelliğini hep korumuştur. 5 Şubat 1937'de partinin altı ilkesi de (cumhuriyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, milliyetçilik, inkılapçılık) anayasaya eklendi (md. 2). Ancak siyasal otorite partide değil, devlet partisinden söz edilebilirdi. Dönemin belirleyici güçleri ebedi Atatürk ve milli şef İnönü idi. Bu dönemde devletin milleti, partiyi devletin ve şefinde hepsini temsil ettiğinden söz edilmiştir. (Yavuz 2000, 393)

Tek parti rejimi 1924 Anayasası'nın parlamenter sisteme ilişkin uygulamalarını bastırarak, kuvvetler birliği ve meclis üstünlüğü ilkesini daha da öne çıkarmıştı. Sistem meclis ve hükümete egemen disiplinli tek parti ve esasen de onun güçlü liderlerini merkeze oturtmuş; böylece hükümetin her şeye hâkim ve üstün olduğu bir rejim ortaya çıkmıştı. Siyasal kararlar mecliste değil, meclise hâkim olan parti önde gelenleri tarafından parti grubunda alınmış, daha sonra meclis genel kuruluna benimsetilmişti. (Yavuz 2000, 393)

1924 Anayasası ile parlamenter (kabine hükümeti) sistem ile meclis hükümeti arasında bir düzen kurulmuş, bakanlar kurulunun “toplu sorumluluk” ilkesini ortaya koyarak kabine sistemine yaklaşmıştı. Meclis hükümet sistemine parlamenter sistem unsurları eklenmiş ve karma bir rejim ortaya çıkmıştı. 1950’den itibaren tek parti sisteminden “tek yanlı çok parti sistemi” ne geçilerek, otuz altı yıl uygulamada kalabilen 1924 Anayasası’nda, yürütme organını kısmen yasamadan ayıran hükümlere yer verilmiş, ancak yürütme yetkisi yine mecliste toplanmaya devam edilmişti. Bu dönem içinde meclis çoğunluğu iktidarı süresince, kuvvetli icra gereksinimi duyulmamıştı. (Yavuz 2000, 393)

1924 Anayasası parlamenter rejim ile meclis hükümeti arasında muhtelif bir sistem kurduğu söylenmiştir. Gerçekten de Anayasa’ya bakıldığında, her iki hükümet modeline ait özellikler bulunmaktadır. 1934 Anayasasının meclis hükümetini çağrıştıran özellikleri vardır. Bunlar: Anayasaya göre “Sadece T.B.M.M Türk Milletini temsil etme ve milletin egemenlik hakkına sahiptir”. (m. 4). “Yasama yetkisi ve yürütme erki T.B.M.M ‘nde toplanır ve onda belirir. (m. 5). Hükümetin meclisi dağıtma gibi bir yetkisi olmadığı halde Meclis ise hükümeti her daim denetleyip düşürebilir. (m. 7).

Hükümete fesih yetkisi tanınması önerisi, Anayasa görüşmeleri sırasında uzun tartışmalara konu olduktan sonra, reddedilmiştir. Öte yandan, 1924 Anayasasının bazı yönleri parlamenter rejimi andırmaktadır. Meclis yasama yetkisini kendi kullanır ancak yürütme yetkisini sadece Bakanlar Kurulu ve cumhurbaşkanı eliyle kullanabilir. O halde kuramsal olarak, yürütme yetkisi Mecliste bulunduğu halde yürütme işlerini kendisinin yapması mümkün değildir. Anayasa uzmanları buna kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı adını vermişlerdir. Hükümetin kurulması için kullanılacak model parlamenter sisteme uygun bir modeldir. (Özbudun 2008, 33) Bundan çıkarılacak sonuç yürütme erki meclisin değil, Bakanlar Kurulu’na ve Cumhurbaşkanı’na aittir. (Gözler 2004, 182)

Sonuç olarak, 1924 Anayasası’nın 46. maddesinde parlamenter sisteminin en temel ilkelerinden biri olan “hükümetin kolektif sorumluluğu” açık ve net şekilde kabul edilmiştir. (Gözler 2004, 181)

1924 Anayasası “çoğunlukçu demokrasi” anlayışını benimsemiştir. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Bir defa, çoğunlukçu demokrasi anlayışı, siyasal düşüncenin ve Türk Kamu Hukuku’nun büyük oranda esinlendiği Fransa’da da egemendi. Nitekim Fransa’da kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi, hiçbir zaman kabul edilmiş değildi. İkinci olarak, milli mücadelenin bir fikir ortamında özellikle padişah gibi, milli iradenin ürünü olmayan organlar tarafından, milletin haklarının yıpranacağı görüşü kabul edilmiş, ancak milleti temsil eden çoğunluğa karşıda da korunmasının gerekebileceği hiç akla gelmemiştir. Üçüncüsü de, Atatürk ve yakın çalışma arkadaşları tarafından planlanan devrim programının gerçekleşebilmesi için, bu çoğunlukçu demokrasi uygun şartlar sağlıyordu. Kaynağını Jean Jacques Rousseau nun “genel irade” fikrinden alan mutlak demokrasi ya da diğer adıyla çoğunlukçu demokrasi anlayışı, kısaca, milli irade veya genel irade olarak adlandırılan çoğunluk iradesinin, sürekli kamu menfaatine yöneldiği, çünkü çoğunluğun menfaatiyle genel olarak bütün toplumun menfaatlerinin asla çatışmayacağından hareket eder. Rousseau’nun söylemiyle, milli irade “yanılmaz” vasıftadır. (Yavuz, Bilir ve Tunç 2009, 33)

1924 Anayasası 1876 Anayasası’nı ve 1921 Anayasası’nı net bir şekilde yürürlükten kaldırıyor böylece 1921 Anayasası ki “ikili anayasal düzen” sona erer. Yanlış kanunların Anayasa’ya uygun olup olmadığını denetleyecek bir Anayasa Mahkemesi bu dönemde henüz yoktu. Bu nedenle, pratikte Anayasanın üstünlüğü ilkesinin 1924 Anayasası döneminde etkisiz kaldığı söylenebilir. 1924 Anayasası diğerlerine oranla daha katı ve daha serttir.

Anayasa değişikliği yapılabilmesi için, Anayasanın 102. maddesine göre, değişikliğin toplam meclis üye sayısının üçte ikisi kadarının oyu gereklidir. Cumhurbaşkanı Anayasa değişikliğini veto edemez. Anayasa 6 Bölümden oluşur. 1. maddesinde “Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.” 1928 yılında çıkarılmadan önce “Türkiye Cumhuriyetinin dini, Din-i İslamdır” (m. 2). Bu madde 1937 yılında yerini laiklik ilkesine bırakmıştır. Milli egemenlik ilkesi de yine 1924 Anayasası’nda kabul edilmiştir. 1937 yılında yapılan bir Anayasa değişikliğiyle Cumhuriyet Halk Partisi’ne ait “altı umde” olan Cumhuriyetçilik, Laiklik, Halkçılık, Milliyetçilik,

İnkılapçılık, Devletçilik ilkeleri 1924 Anayasası'nın 2. maddesine ilave edilmiştir. (Gözler 2004, 179-180)

Aslında çok partililiğe geçişte bir anayasa sorunu da bulunduğu aydın çevrelerce 1945'ten beri işlenmeye başlanmış bir tezdır. Ama aynı dönemde liderlerin anayasadan yakındıkları söylenemez. Cumhurbaşkanı ve CHP Genel Başkanı İ. İnönü Meclis'i açış konuşmasında (1 Kasım 1945), Türkiye'nin tek eksiğinin çok partili rejim olduğunu açıklarken, bu rejime geçişte bir anayasa sorunu olmadığını da ifade etmiş oluyordu. Celal Bayar' a göre yeni atılımın özü, Atatürk devrimlerinin "hürriyet" ve demokrasi" ile tamamlanmasıydı. Bunun da hukuki temeli zaten 1924 Anayasasında vardı. DP 'nin doğuşunda ve faaliyetlerinde en büyük meşruluk temeli, " Atatürk'ün büyük bir eseri" olan bu Anayasa idi. Adnan Menderes de 1945' te, Birleşmiş Milletler Antlaşması ile 1924 Anayasası arasında tam bir uyum olduğunu söylüyordu. (Tanör 2007, 345)

Anayasa sorunun bitişik komşusu iç tüzük sorunudur. Parlamento içi denetim ve demokrasinin kılavuzu olan içtüzükler o kadar önemlidir ki, bunlardan "sessiz anayasa" diye de söz edilir. 1927 tarihli TBMM Dâhili Nizamnamesi tek partili dönemin ürünü olduğundan, iktidar- muhalefet ya da çoğunluk-azınlık eksenli sorunlara yeterli çözümler üretebilmiş değildi; parlamento içi denetim ve demokrasi açısından eksikli ve özürlüydü. Çok partililiğe geçişte bu metnin de yeni gereksinimlere göre yenilenmesi beklenirdi. Bu da yapılmış sayılamaz. Gerçi 1947'de gerçekleştirilen bir takım değişiklikler ile ilk defa olarak partilerle ilgili kurallarda getirilmiş, bunlar meclis organları arasına katılmışlardı. Ne var ki bu eklentiler çok yetersizdi; 1950-1960 arasında görüleceği gibi "meclis içi parti diktatoryası"na gidişi önleyebilmekten çok uzak kalacaktır. (Tanör 2007, 346)

Çok partili yaşamdaki tıkanmalara ve antidemokratik uygulamalara karşı ikinci tepki kanalı, anayasa değişikliği önerileri biçiminde ortaya çıkacaktır. Bu belgelerde dile gelen talepler şöyle sistemleştirilip özetlenebilir : " Anayasanın değiştirilmesi" (ortak bildiri), "... modern demokrasi ve cemiyet, halk egemenliği, hukuk devleti, sosyal adalet ve emniyet (güvenlik) esaslarına dayanan bir devlet nizamı kurulması" (CHP 1959), " Hak ve özgürlüklerin açık ve güvenceli biçimde anayasallaştırılması (ortak bildiri), " Yasamada dengelemeyi sağlayacak çift meclis

sisteminin kabulü”(ortak bildiri, CHP 1957, 1959), Yasamanın yürütmeyi denetlemedeki etkinliğinin (soru, gensoru, meclis soruşturması) artırılması (CHP 1959). (Tanör 2007,357-358)

2.2.2. 1961 Anayasası ve Siyasal Sistem

2.2.2.1. Yasama Yapısı

1960 askeri darbesi, Milli Birlik Komitesi etrafında kümelenmiş bir grup görevli tarafından yapılmış bir darbe idi. Milli Birlik Komitesi başlangıçta niyetini ortaya koyarak, yeni bir demokratik anayasanın hazırlanmasını ve serbest seçilecek bir sivil hükümete dönüleceğini açıklamıştı. Bunun için Milli Birlik Komitesi, CHP eğilimli bürokrat ve aydınlardan kurulu bir Danışma Meclisi oluşturmuştu. Bu meclis onların bakış ve eğilimlerini yansıtmaktaydı. Danışma Meclisi yeni anayasayı hazırlatarak, 1961 yılındaki parlamento seçimleri, yeni anayasa ve seçim kanunu altında, yapılmış oldu. (Durgun 2005, 243)

Yasama kuvveti Devlet hayatında düşünülen kuvvetlerden biridir. Genel olarak bu kuvvet, bir devlet hayatında, istikamet tayin etmek, sosyal münasebetlerden tutulacak yolu göstermek, plan yapmak, kanun ve kaide koymak yetkisidir. Bu kuvveti yahut yetkiye kullanan organ koyduğu kaidelerle bir takım emir ve yasaklar getirecek, böylece Devlet’in çeşitli kesimlerindeki hayatın, belirli, yani önceden konulmuş kaidelere göre gelişmesini sağlayacaktır. (Yılmaz 2012, 156)

Eskiden cemiyet ve devlet hayatı girift bir manzara arz etmezdi. Örfi kaideler o topluma kâfi gelirdi. Ancak zamanla bu şekildeki örfi kaideleri kâfi gelmediği görüldü ve bu işleri yapacak ayrı bir organa ihtiyaç duyuldu. İşte, devlet hayatındaki diğer organlar gibi, Yasama Organı da bu ihtiyacın neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Zamanımızda Yasama Organı vazife sahası hem genişlemiş, hem de çok teferruatlı ve karmaşık bir hüviyettir. (Yılmaz 2012, 156)

1961 Anayasasına göre Yasama Organı TBMM ismini alır ve iki meclisten meydana gelmiştir:

a) Millet Meclisi, b) Cumhuriyet Senatosu (md. 63).

Yasama Organı'nın görev ve yetkileri: yeni kanun çıkarmak, var olan kanunları değiştirmek ve gerekli durumlarda kaldırmak. Devletin bütçe hesap kanun tasarılarını kabul etmek gerekli durumlarda para basılmasına karar vermek. Genel af ve özel af ilan etmek, Kanun hükmünde kararnameleri kabul etmek, mahkemelerce verilip kesinleşen idam cezalarının yerine getirilip getirilmeyeceğine karar vermek, Uluslararası antlaşmaları tasdik etmek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yetkilerindendir.(md.64)

Yasama Organı'nın Anayasa'ya uygunluğunu sağlama açısından 1961 Anayasası 1924 Anayasası'na göre yeni bir düzenleme getirmiştir. 1924 Anayasası, çıkarılan yasaların Anayasa'ya uygunluğunu sağlama görevini doğrudan doğruya Meclis'e vermiştir. Meclis yapacağı yasaların Anayasa'ya uygunluğunu sağlayacaktır. Yasaların Anayasa'ya uygun olup olmadığını denetleme görevi, Anayasa Mahkemesi'ne 1961 Anayasası ile verilmiştir. (Gözübüyük 2007, 83)

Yasama yetkisi TBMM'nindir ve devredilemez (md. 5). Mali işlerde de (vergiler, vb.) salt TBMM yetkilidir (md. 62/2). Bu duyarlılık, bakanlar kuruluna yetki aktarılmasını önlemek içindir. İki meclis yasama ve denetleme görevlerini ayrı ayrı ya da birlikte yürütürler. Kural ayrı çalışmadır. İstisnai olarak “ birleşik toplantı”ya gidilir. TBMM içtüzüğünün yapılması (md. 85), silahlı kuvvet gönderme (md. 66), karma komisyon raporlarını görüşme (md. 92), Cumhurbaşkanı seçme (md. 95), Yüce Divana gönderme (md. 99), sıkıyönetim ilanını onaylama ya da ret (md. 124) gibi konular “TBMM’ nin Birleşik Toplantısı”nın gündemine girer. Yasa önerileri ve tasarıları önce Millet Meclisi’ nde sonra Cumhuriyet Senatosu’nda görüşülür. Uyuşmazlık durumunda son söz Millet Meclisi’nindir. Bütçe Kanunu ise ilkin Senato’da, sonra Millet Meclisi’nde görüşülür ve kesinleşir (md. 94). (Tanör 2009, 395-396)

Ayrıca yasama organının yasama yetkisinden başka, bakanlar kurulunu denetleme ve gerektiğinde görevden düşürme yetkileri de vardır. Bu denetim yetkisi, gerekli görüldüğünde, bakanların veya bir bütün olarak bakanlar kurulunun cezai

sorumluluğuyla sonuçlanabilecek olan “meclis soruşturması” usulüne başvurulmasını da içerir. (Erdoğan 2007, 158)

2.2.2.1.1. Millet Meclisi

Millet Meclisi, genel oyla seçilen 450 milletvekilinden oluşmaktaydı. Milletvekili olabilmek için 30 yaşını bitirmek ve Türkçe okur- yazar olmak yeterli idi. (Tunç, Bilir ve Yavuz 2009, 37)

Türkçe bilmeyen ve okuma yazması olmayan, herhangi bir muafiyeti olmamasına rağmen askerlik hizmetini yapmış sayılmayan veya hiç yapmamış olanlar ve kamu hizmetlerinden yasaklılar ile işlemiş olduğu bir suçtan ötürü kesin olarak ağır hapis cezası hükmü giymiş olanlar ve taksirli suç dışında, beş yıldan daha fazla hapis cezası veya yüz kırtarıcı suçlardan biriyle örneğin rüşvet, dolandırıcılık, hırsızlık, zimmet, irtikap, ihtilas, sahtecilik gibi suçlardan kesin hüküm giymiş olanlar, milletvekili olamazlar.(md. 68)

Aday olmak için memurluktan çekilme şartı aranmaz. Seçim güvenliği açısından ne gibi şartlarla hangi memurların aday olabilecekleri kanunla belirlenir. (md. 68)

Hâkimler, savcılar, askeri memur, subay ve astsubaylar meslekten çekilmedikçe milletvekili seçilemezler. (md. 68)

Kanun teklif etmeye sadece TBMM’ nin ve Bakanlar Kurulu’nun yetkisi vardır. Üyeler tekliflerini her iki meclisin ilgili komisyonlarında savunma hakkına sahiptirler. (md. 91)

Kanun tasarısı veya kanun teklifleri kabul ya da reddeilmek üzere mecliste görüşülür. Akabinde Cumhuriyet Senatosu’na yollanır. Meclis tarafından kabul edilen tasarı veya teklif Cumhuriyet Senatosu’nda değişiklik yapılmasına gerek görülmeden kabul edilirse, kanunlaşır. Eğer Cumhuriyet Senatosu, gelen metin üzerinde değişiklik uygun görürse ve meclis bu değişikliği benimsediği takdirde metin kanunlaşır. (md. 92)

Meclis, Cumhuriyet Senatosu'nca yapılan değişikliği benimsemezse, iki meclisten eşit sayıda üye seçilerek ortak bir karma komisyon kurulur ve bu komisyonun hazırladığı yeni metin yeniden meclise sunulur. Meclis karma komisyonun, Cumhuriyet Senatosu'nun ya da kendi hazırladığı metinlerden birini ilk haliyle kabul etmek zorundadır. (md. 92)

Bir tasarı veya teklif meclis tarafından reddedildięi zaman Cumhuriyet Senatosu'nda da reddedilirse, bu tasarı veya teklif dūřer. (md. 92)

Seçim sistemi olarak ise; 1961 Anayasası zamanında çeşitli sistemlerin uygulandığını görmekteyiz: 1961 seçimlerinde barajlı d'Hont, 1965 seçimlerinde milli bakiye, 1969, 1973, 1977 seçimlerinde barajsız d'Hont sistemleri uygulanmıştır. (Tunç, Bilir ve Yavuz 2009, 37)

2.2.2.1.2. Cumhuriyet Senatosu

Bu Senato  çeşit üyeden oluşur: Birinci grup 150 kişilik üyeler halk tarafından; ikinci grup 15 kişilik üyeler ise Cumhurbaşkanı tarafından seçilir. Birinci ve ikinci grup üyeler görevlerini 6 yıl sürdürürken nc grup üyelerin ise görev süresi ölene kadardır. Bu yelere Anayasada “tabii üyeler” ismini vermektedir. Cumhuriyet Senatosuna ye olabilmek için Türkçeye hakim olmak, okuma yazma bilmek ve en az kırk yaşından gün almış olmak yeterlidir. Milletvekili seçimleri 4 yılda bir yenilenir. Cumhuriyet Senatosu seçimleri ise iki yılda bir yapılır. Bu seçim sonucunda senatonun üçte biri yenilenir.(m. 73). Millet meclisinin yetkileri Cumhuriyet Senatosunun yetkileri Millet Meclisinin yetkileri kadar ağır basmamaktadır. Hükümetin, Cumhuriyet Senatosu'na karşı bir sorumluluğu yoktur, hükümetin sorumlu olduğu tek merci Büyük Millet Meclisidir. Güvensizlik oyuyla Cumhuriyet Senatosunun hükümeti düşürme gibi bir yetkisi yoktur. (m. 94). Kanun ıkarma sürecinde her zaman son söz Millet Meclisidir. Cumhuriyet Senatosunun yetkileri kanun tasarı ve tekliflerinin görüşülmesinde etkilidir.

13 Aralık 1960 tarihli ve 157 sayılı Kanun altında adları bulunan Milli Birlik Komitesi Başkan ve yeleri ile eski Cumhurbaşkanı, yaş kaydı gözetilmeksizin,

Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyesidirler. Tabii üyeler, Cumhuriyet Senatosu'nun diğer üyelerinin tabi oldukları hükümlere tabidirler. Ancak, haklarında bu Anayasa'nın 73. maddesinin 1 inci ve 2 nci fıkraları ve 10 uncu geçici maddesinin 1 inci fıkrası hükümleri uygulanmaz. Tabii üye olarak Cumhuriyet Senatosuna katıldıktan sonra bir siyasi partiye girenlerin tabii üyelik sıfatı, partiye girişlerinden sonraki ilk Cumhuriyet Senatosu üyeliği seçimi tarihinde sona erer. (md. 70)

Ayrıca “yükseköğrenimini tamamlamış ve en az kırk yaşından gün almış” kişilerin aday olabildiği Cumhuriyet Senatosu'nun, bu haliyle bir tür seçkinler meclisi olarak düşünüldüğü anlaşılmaktadır. (Erdoğan 2007, 153)

Cumhuriyet Senatosu üyeleri, hükümet adına yazılı veya sözlü olarak cevaplandırılması isteği ile başbakana veya bakanlara soru sorabilirler. Ancak Senato üyelerinin daha etkili bir denetim yolu olan hükümetle ilgili gensoru verme hakkı yoktur. 1961 Anayasa'sı gerekçesinde gensorunun yalnız Millet Meclisi'nce uygulanmasının nedeni olarak, Millet Meclisi'nin tamamen genel oyla seçilmiş üyelerden oluştuğu, ancak Senatoda atanma yolu ile gelen veya tabii olan üyelerin olduğu, bu açıdan senatonun genel oyun eğilimiyle tam uyuşmadığı için böyle bir yetkisinin olamayacağı gösterilmiştir.(Özgişi 304-305)

Genel görüşme hükümet yetkilisi veya ilgili bir bakanın siyasi icraatları hakkında belli başlı konu veya konuların Genel Kurul'da görüşülmesidir. En az beş üyenin imzalayarak başkanlığa verecekleri bir önerge ile istenir. Cumhuriyet Senatosu'nun çalışmalarını sürdürdüğü 1961-1980 arası üyeler ve gruplar adına 32 genel görüşme açılması önergesi verilmiş olup bunlardan 5'i görüşme yapılmadan geri alınmış, 9'u reddedilmiş, 18 önerge kabul edilerek görüşülmüştür.

Senato araştırması ile gündeme gelen özel yüksekokullar, devlet-dini ilişkileri, deprem ve depremle ilgili yerleşim, mesken, ulaşım, dağıtım, depolama ve afetler fonu, TRT, geri kalmış bölgelerin sorunları, Kamu İktisadi Teşebbüsleri üzerindeki denetim etkinliği konularına ilişkin Araştırma Komisyonu raporları, önemlidir. Ayrıca süre geçmesi dolayısıyla rapora bağlanmayan Mason Locaları raporu, görüşülemeyen Türkiye'deki ABD ve NATO'ya ait üs ve tesislerin adedi ile

yönetim şekline dair olmak üzere iki önerge Senato'nun en önemli çalışmaları olarak göze çarpmaktadır. (Özgişi 304-305)

Cumhuriyet Senatosu üyeleri yasa teklif etmeye yetkilidirler. Yasa tasarıları ve teklifleri önce millet meclisinde görüşülür. Millet Meclisinde direkt veya değiştirilerek kabul edilir ya da reddedilen tasarılar ve teklifler Cumhuriyet Senatsouna gönderilir. Millet Meclisi'nde kabul edilen metin, Cumhuriyet Senatosu'nca değişiklik yapılmadan kabul edilirse yasalaşır. Cumhuriyet Senatosu kendisine gelen metni değiştirerek kabul ederse, ancak millet meclisinin de bu değişikliği benimsemesi halinde, metin yasalaşır. Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosu'ndan gelen metni kabul etmezse, her iki meclisin ilgili komisyonlarından seçilecek eşit sayıda üyelerden bir karma komisyon kurulur. Bu komisyonun hazırladığı metin Millet Meclisi'ne sunulur. Buna göre yapılan teklif her iki Mecliste ayrı ayrı görüşülür. Değişiklik teklifinin kabulü meclislerin ayrı ayrı üye tam sayılarının 1/3 çoğunluğunun oyu ile mümkündür. (Özgişi 306)

2.2.2.2. Yürütme Yapısı

1961 Anayasası, yürütme organına “yürütme görevi, kanunlar dairesinde, Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanı tarafından yürütülür” diyerek yürütme organına bakış açısını daha ilk baştan belirtmiştir. Anayasa, yasama ve yargıyı yetkili olarak düzenlemişken, yürütmeyi görev olarak düzenlemesi bilinçli bir tercih olduğu izlenimini vermektedir. Bu aynı zamanda yürütme organını zayıf tutma isteğinin de bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. 1924 Anayasası yasama ve yürütme erklerini TBMM’ de toplamış olsa da, 1961 Anayasası parlamenter hükümet sistemini benimsemiştir. Yürütme organı yukarıda belirtildiği gibi iki kanattan, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşmaktaydı. Yürütme organının sorumsuz kanadı Cumhurbaşkanı, asıl yetkili ve sorumlu kanadı ise Başbakan ve Bakanlar Kurulu idi. Bakanlar Kurulu Millet Meclisine karşı sorumlu idi. 1961 Anayasasının yürütme ile ilgili getirdiği bir başka yenilik de yürütme ve idarenin görev alanı içinde yer almakla beraber “özerk” statüye sahip olan Üniversiteler ve Radyo ve Televizyon idareleri oluşturmuş olmasıdır. Yine yerel yönetimlerin genel

karar organlarının halk tarafından seçilmesine yer verilmesi bu Anayasanın getirdiği diğer yeniliklerdendir. (Yavuz, Bilir ve Tunç 2009, 38)

1961 Anayasası, 1924 Anayasasından farklı olarak, güçler birliği unsurundan bir parça ayrılmış, siyasi parti disiplinine sahip bir parlamenter sisteme uygun düşebilen bir güçler ayırımı unsurunu kabullenmiştir. Parti disiplinine dayanan parlamenter sistemde, güçler ayrılığı, yasama ve yürütmeye karşı, yargının ayrılığı biçiminde gelişmiştir. Yasama ve yürütme arasındaki ayrılık daha çok görev ayrımıdır. 1961 Anayasası da bu görüşü benimsemiştir. (Gözübüyük 2007, 84)

2.2.2.2.1. Cumhurbaşkanı

Cumhurbaşkanı bir taraftan Devlet başkanıdır. Bu sıfatla devleti dâhilde ve hariçte temsil eder. Diğer taraftan da Yürütme Organı'nın başıdır. Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Milleti tarafından yükseköğrenimini tamamlamış, kırk yaşından gün almış, kendi üyeleri içerisinde, yedi yıllık bir süre için, gizli oyla toplam üye sayısının üçte iki çoğunluğu ile seçilir; eğer ilk iki oylamada bu çoğunluğa ulaşılmazsa, meclis salt çoğunluğa sahip olan aday kazanır. Kazanan adayın tekrar cumhurbaşkanı olması mümkün değildir. Cumhurbaşkanı seçilen kişi herhangi bir siyasi partiye üyeyse bu partisi ile ilişkisi kesilir ve TBMM üyeliği sona erer(m. 95). Cumhurbaşkanı gerekli görüldükçe, bakanlar kuruluna başkanlık eder (m. 97).Cumhurbaşkanının çıkaracağı bütün kararların, başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanması gerekir.

Cumhurbaşkanının yetkilerinin çoğu eski dönemdeki gibi klasiktir: Cumhuriyeti ve milletin birliğini temsil etmek, gerekli gördüğünde bu kurula başkanlık etmek, yabancı devletlere temsilciler göndermek, antlaşmaları onaylamak ve yayımlamak, belli kişilerin cezalarını hafifletmek ya da kaldırmak, meclisten geçen yasaların tekrar görüşülmek üzere TBMM'ye geri göndermek. Yetkilerin bazıları ise yenidir. Anayasa Mahkemesinde iptal davası açmak, kontenjan senatörü seçmek, TBMM'nin manevi varlığına bağlı olan başkumandanlığı temsil eden kişi olarak (md. 110/1) Milli Güvenlik Kurulu'na başkanlık etmek (md. 111/2), vb.

Yalnız vatan hainliğinden dolayı suçlanabilen Cumhurbaşkanı hakkında, TBMM toplam üye sayısının üçte birinin teklifiyle, toplam üye sayısının üçte ikisinin vereceği oyla, Yüce Divan'a gönderme kararı alınabilir. (Tanör 2009, 397-398)

2.2.2.2.2. Başbakan ve Bakanlar Kurulu

Bakanlar Kurulu, Başbakan reisliğinde Başbakan ve Bakanlar'dan oluşur. Bakanlar Kurulu'nun oluşumu şu şekildedir: Öncelikle TBMM seçimleri yapılır. Cumhurbaşkanı, Başbakanı atar. Başbakanın TBMM üyeleri arasından atanacağı, 1921 Anayasası dahil tüm anayasalarımızın ortak hükmüdür. Ancak hiçbir anayasamız, belirli bir milletvekilinin başbakan olarak atanması gerektiğine dair açık bir düzenleme getirmemiştir. Teamül, seçim sonrası en çok üyeliği elde eden partinin liderini başbakan olarak atamak şeklindedir. Atanan bu kişi hükümeti kuramadığı takdirde, hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanıya iade eder ve Cumhurbaşkanı sırasıyla başkalarına hükümeti kurma görevini verebilir. Hiç kimse hükümeti kuramazsa ve bu durum 45 gün devam ederse, Cumhurbaşkanı TBMM seçimlerini yenileme yoluna gidebilir. Başbakan, bakanları seçer. Bakanlar TBMM üyeleri arasından veya meclis dışından da bakan olarak atanabilir. (Odyakmaz, Kaymak ve Ercan 2008, 199-200)

Bu şekilde kurulan Hükümet görevine başlayabilmek için Büyük Millet Meclisi'nden güvenoyu almalıdır. Hükümetin kuruluşu tam anlamıyla parlamenter sisteme modeline uygun olması yönüyle 1961 Anayasa'sı hiç kuşkusuz parlamenter sistemini kabullenmiştir. (Gözler 2007, 45)

2.2.2.3. Parti Yapısı ve Parti Disiplini

2.2.2.3.1. Parti Yapısı

Yeni Anayasa'nın kabulü ile başlayan normal siyasete dönüş süreci 15 Ekim 1961 seçimleriyle sonuçlanmıştır. Seçimde AP'nin oyların %34,8'ini, CHP'nin %36,7'sini ve AP'nin felsefesini paylaştan Yeni Türkiye Partisi'nin %13,7'sini

alması, kapatılmış DP'nin dolaylı olarak iktidara gelmesi demektir. Seçim sonunda kurulan CHP-AP koalisyonu ancak altı ay sürmüştür. AP, orduyu memnun edecek faaliyetlerde bulunmak yerine esas olarak DP vekillerini hapisten kurtaracak adımlarla ilgilenmiştir. İnönü'nün partisi ise anayasadaki vaatlerin hemen yürürlüğe sokulmasını istemekteydiler. İnönü'nün kişisel iyi niyeti ve uzlaşma isteğine karşın koalisyon dağılmış ve hükümet de istifa etmiştir (Karpas, K. , H. , 2012:190-191). Oy oranlarından da anlaşılacağı üzere 27 Mayıs darbesinin pek benimsenmediğini halkın çoğunluğunun tekrar Demokrat Parti'yi desteklediği görülmektedir. 10 Ekim 1965'te ikinci genel seçimler yapıldı. CHP 134 milletvekilini oyların %29' unu kazanarak, Adalet Partisi, 240 vekili oyların %53' ünü kazanarak çıkarabilmiştir. 1960' lı yılların sonlarında siyasal şiddet önü alınamayacak derecede artmıştır. (Gözler 2004, 189)

AP, 1965 seçimlerinde oyların %52,9' unu alarak iktidara gelmiştir. CHP ancak oyların %28,7' sini alabilmiştir. Demirel'in eskiyi unutacağını, Atatürk ilkelerine inandığını ve “askerin” onayladığı 1961 Anayasası'nı sadakatle uygulayacağını vaat etmesi ve nihayet Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay Paşa'nın cumhurbaşkanı seçilmesini desteklemesi, darbeyi eski siyasi elitlere güven vermiştir. Aslında Demirel'in AP'nin genel başkanlığa yükselmesi, sonra başbakan ve 1993'te cumhurbaşkanı seçilmesi büyük bir başarıdır. Nitekim 1964'te DP'nin aşırı uçları, Demirel'e şüpheyle yaklaşmış ve onu gerçek manada desteklemekten çekinmişlerdir. (Karpas 2012, 191)

2.2.2.3.2. Parti Disiplini

1961 Anayasasının 19/son, 56 ve 57. maddelerinde siyasi partilerin kuruluşu ve uyacakları esaslar tanzim edilmiştir. Bu üç maddeden çıkarılabilecek neticeler şunlardır:

Vatandaşlar siyasi parti kurabilirler. Bu partilere girebilir ve çıkabilirler. Yani siyasi parti kurulması için önceden izin almaya ihtiyaç yoktur.

Siyasi partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Çok partili demokratik bir hayat olmadan, demokratik bir siyasi hayatın varlığından bahsedilmez. Anayasamız plüralist bir siyasi hayatın varlığını şart gördüğü için böyle bir hüküm 56. maddede yer almıştır.

Siyasi partilere devlet yardımı yapılır. Ancak bunun için milletvekillerinin genel seçimlerinde geçerli oyun en az %5' ini almaları gerekir. (A. Md. 56/son)

Siyasi partiler bir takım esaslara uymak zorundadırlar. Bunlar 57. maddede gösterilmiştir. Uymadıkları takdirde, Anayasa mahkemesi tarafından kapatılırlar. (Yılmaz 2012, 153)

Anayasa tarihimizde ilk defa 1961 Anayasası siyasi partileri anayasallaştırmış ve onlara nispi bir güvence sağlamıştır. Nitekim Anayasanın 56. maddesine göre “İktidar veya Mualefet olsun siyasi partiler demokratik siyasi hayatın vazgeçilemez unsurlarıdır.” Özellikle, onları anayasal- demokratik sistemin ayrılmaz bir parçası saymak suretiyle, muhalefetteki partilere kesin bir anayasal meşruluk tanınması bakımından, bu hükmün evrensel bir değer taşıdığı şüphe götürmez. Aynı şekilde siyasi partilerin ancak Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılabileceğini öngören hükümde (57/3) çok önemli bir güvence sağlamaktadır. Ne var ki, partilerin uyacakları esaslar arasında zikredilmiş olan “Devletin... Milletiyle bölünmez bütünlüğü” (md. 57/1) ilkesinin, anayasanın felsefesiyle ilgili olarak işaret ettiğimiz aşırı “birlikçi” ve türdeş ulus anlayışı ile bir arada düşünüldüğünde, bazı siyasi partiler için ciddi bir sınırlayıcı etkiye sahip olduğu söylenebilir. Nitekim 1961 Anayasası döneminde Türkiye İşçi Partisi bu türden bir gerekçe ile kapatılmıştır. Bundan başka Anayasanın din ve vicdan hürriyetiyle ilgili 19. maddesinin son fıkrasında yer alan hüküm de dini duyarlılıkların motive ettiği ve/veya dindar yurttaşların kamu alanına ilişkin taleplerini temsil eden partiler için kesin bir yasak getirmekteydi. Nitekim bu hüküm “Devletin sosyal, siyasi, hukuki veya iktisadi ana düzenini, kısmen ya da tamamen, dinin kutsal saydığı şeyleri istismar etmek suretiyle din kurallarına yaslamak amacıyla kötüye kullanan siyasi partilerin Anayasa Mahkemesince temelli kapatılmasını öngörüyordu. Bu hükmün kısıtlayıcılığı, siyasi hakların belli bir biçimde kullanımını, onun dolaysız/fiili sonucundan bağımsız

olarak, “ istismar etme” ve “ kötüye kullanma” saymasından ileri gelmektedir. (Erdoğan 2007, 159-160)

Hükümetçe 161 maddelik bir tasarı halinde Meclise sunulan Siyasi Partiler Kanunu, son şekliyle 137 maddeye inmiş olarak iki safhada yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Resmi Gazete’de yayınlanma suretiyle ilk safhada yürürlüğe giren ve 10 Ekim Millet Meclisi seçimlerinde uygulanan maddelerin toplam sayısı 74 olup geri kalan 63 madde kanunun neşrinden 8 ay sonra 16 Mart 1966 da yürürlüğe girmiş, böylece kanunun tamamı, 5 Haziran 1966 da yapılan Cumhuriyet Senatosu ara seçimlerinde uygulanmıştır. Meclis’te kanunun 137 maddeye indirilmiş bulunması, yine de tasarıyı lüzumsuz tafsilattan kurtaramamıştır. Özellikle bazı maddeler, Anayasa metninde yer alan bir kısım hükümleri olduğu gibi tekrarlamaktadır. (Abadan 1966, 195)

2.2.2.4. 1961 Anayasası ve Siyasal Sisteme Yöneltilen Eleştiriler

1924 Anayasasında tartışmaya ve görüşmeye gerek duyulmadan Türkiye Devleti’nin yönetim şekli Cumhuriyet’tir ilkesi kabul edilmiştir. Başlangıç bölümünde Türk milliyetçiliği ve milli devlet ifadeleri benimsenmiştir. Anayasa, halkçılık, devletçilik ve inkılapçılık ilkelerine yer vermemiştir. 1961 Anayasası “demokratik devlet”, “ sosyal devlet”, “insan haklarına dayanan devlet”, “hukuk devleti” gibi unsurları kabul etmiştir. Bunlardan hukuk devleti yapısında birçok ilke Anayasamızda varken, “sosyal devlet” ilkesi ilk kez bu Anayasanın bir yeniliğidir. 1961 Anayasası “Millet egemenliği Anayasanın hâkim organlarından olmaktan çıkıp, Anayasanın organlarından biri haline gelmiştir. 1961 Anayasası’nda “Anayasanın üstünlüğü unsuru daha açık vurgulanmış ve yasaların anayasaya uygun olup olmadığını kontrol etmek amacıyla Anayasa Mahkemesi’ni kurulmuştur. Anayasa, parlamenter sistemi kabul etmiş ve yumuşak kuvvetler ayrılığını benimsemiş bilhasa, yargının bağımsızlığını tüm güvenceleri ile gerçekleştirmiştir. Çoğulcu toplum yapısı geliştirilmiştir. (Ercan, Kaymak ve Odyakmaz 2008, 26-27)

1961 Anayasası ise, yasama (madde 5) ve yürütme (madde 6) yetkilerinin farklı organlara tevdi etmek. Yürütme yetkisini parlamento tarafından seçilen bir devlet başkanı, başbakan ve bakanlar kurulu arasında paylaşımını sağlamak (madde 6), yasama ve yürütmenin ikisine de birbirlerinin hukuki varlıklarına son verecek yetkileri – gensoru (madde 89), TBMM seçimlerini yenileme yetkisi (madde 108)- tanımak suretiyle gerçek bir parlamenter hükümet sistemi yaratmıştır. Anayasanın 5. maddesine göre, “Yasama yetkisi sadece Büyük Millet Meclisidir. Meclis bu yetkiyi hiçbir şekilde devredemez.” 6. Maddede ise, “Yürütme yetkisi, yasalar çerçevesinde, bakanlar kuruluna ve cumhurbaşkanına aittir.” Öte yandan, 6. Maddede belirtilen yürütmenin bakanlar kurulu ve cumhurbaşkanı arasında paylaşılması da, parlamenter hükümet sistemine özgü bir özelliktir. (Yazıcı 2011, 118)

Anayasa egemenliğin kaynağı olarak Türk Milleti’ni görmeye devam etmiştir (md. 4/1); halk oylaması, halkın kanun teklifi veya vetosu gibi yarı doğrudan demokrasi usullerine yer vermeyerek temsili demokrasi geleneğini sürdürmüştü. Danışma referandumuna ve seçilmişlerin azli müesseselerine de yer vermeyerek temsili demokrasi anlayışının katıksız biçimini sürdürmüştü. Bu bakımdan temsilcilerin bütün (soyut) milleti temsil ettiği (md. 76), azledilmeyecekleri, emir-talimat alamayacakları, emredici vekâlet değil, temsili vekalet ilişkisi içinde oldukları kabul edilmişti. (Yavuz 2000, 415)

Demokratik teoride iktidarın meşruiyeti halk kabulüne dayanıyordu. Yasama ve yürütme üyeleri belli bir süre için seçimle işbaşına geliyordu. Bu da özgür ve serbest seçimleri gerektiriyordu. Böylece iktidar halkın egemen olduğu demokratik temsil ilkeleri içerisinde barışçı bir şekilde el değiştiriyordu. İktidar zora değil oya dayanıyordu. Egemen, gizliliğin sahibi halktı ve bu yetkisini en azından seçim yolu ile ifade ediyordu. Seçimlerin; genel oyla, serbest, eşit, gizli, açık sayım ve döküm aynı zamanda yargının yönetim ve denetiminde yapılması durumunda gerçek tercihleri ortaya koyabiliyordu. Tüm bu hususlar 1961 Anayasası’nda yer almıştı. (Yavuz 2000, 416)

1961 Anayasası’nın 108. maddesi, parlamentarizmin tanımına uygun olarak cumhurbaşkanına TBMM seçimlerini yenileme yetkisi tanımıştır. Bu hükme göre,

“Anayasa’daki 89-104 maddeleri gereği meclis tarafından verilen güvensizlik oyu nedeniyle, 18 aylık bir süre zarfında şayet Bakanlar Kurulu iki defa düşürülüp üçüncü güvensizlik oyu alınırsa, Başbakan, Millet Meclisi seçimlerinin tekrar yapılmasını Cumhurbaşkanı’ndan isteyebilir. Bu durumda Cumhurbaşkanı, meclis başkanlarına danışmak suretiyle seçimlerin tekrar yapılmasını isteyebilir. Seçimlerin yenilenmesi Cumhurbaşkanı’nın onayının ardından Resmi Gazete’de yayınlanır ve hemen seçime gidilir. Görüldüğü gibi, cumhurbaşkanının TBMM seçimlerini yenileme yetkisinin kullanılması, gerçekleşmesi hayli güç ihtimallere bağlanmıştır. Bu yüzden, Anayasa’nın yürürlüğü süresince – özellikle 1973 seçimlerinde sürekli yaşanan hükümet krizlerine karşın ilgili hüküm bir türlü işletilememiştir. TBMM seçimlerini yenileme yetkisini tanıyan 116. maddesi, bu yetkiyi muhtemel krizlerini çözmeye elverişli bir biçimde düzenlemiştir. (Yazıcı 2011, 121)

Üstelik parlamento çoğunluğuna dayanan siyasi iktidarların gücü çoğulcu ve özgürlükçü bir toplum anlayışıyla sınırlandırılarak; Anayasa Mahkemesi, Milli Güvenlik Kurulu Üniversiteler, TRT, DPT gibi nispeten özerk kurumlar oluşturularak, TBMM’yi milleti adına egemen olan tek organ olmaktan çıkarmıştır. Böylece, 1961 Anayasası bir yandan yürütmeyi bütün faaliyetlerinde yasamaya bağlı bir organ olarak düzenlerken; getirdiği çoğulcu ve özgürlükçü devlet anlayışıyla yasama ve yürütmenin yetkilerini oldukça daraltmıştır. (Demir 2014, 851)

1961 Anayasası’nın başarısız olduğu dönemde iki alternatif tartışılmaya başlanmıştır. Bazıları Parlamenter Rejim’in uzun yıllardır ülkemizde uygulandığını ve ülkemizin bu yönde tecrübe ve birikiminin olduğunu, bu nedenle bazı rötüşlarla bu rejimin uygulanmasına devam edilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Diğerleri ise Parlamenterizmin uzun yıllardır ülkemizde uygulandığını ve ülkemizin sosyal siyasi şartlarına uymadığını ve başarısız olduğunu ileri sürerek yeni bir sisteme geçilmesini ileri sürüyorlardı. (Yanık 1997, 116)

Sistem tartışmaları ve alternatifler sonunda 1961 Anayasası Parlamenter rejimin uygulanmasını devam ettirmiştir. Aslında buna tam bir parlamenter rejim demek doğru değildir, ama sistemin Parlamenter rejim yönü daha ağır basmaktadır. Zaten anayasanın 8. maddesinin gerekçesinde Anayasa’nın parlamenter rejimi benimsediği açıkça ifade edilmiştir. (Yanık 1997, 118)

1961 Anayasası klasik parlamenter rejime yakın bir rejim ortaya koymuştur. 1961 Anayasası'nın aksayan yanlarının ortaya çıkması özellikle de devlet otoritesini zaafa uğrattığının düşünülmesi 1980'lere yaklaşıldıkça sistem tartışmalarını gündeme taşımış ve başkanlık sistemi taraftarları artmaya başlamıştır. Yapılan tartışmalarda 1961 Anayasası'nda yürütmeye gereken gücün verilmediği bunun da siyasal istikrarsızlığa neden olduğu savunulmuştur. (Duman 2011, 141)

Mart 1980'de Tercüman Gazetesi'nin düzenlediği Anayasa Semineri'nde ve Yeni Forum Dergisi'nin düzenlediği Anayasa Projesi'nde başkanlık ve yarı başkanlık sistemi farklı boyutlarıyla tartışılmıştır. Bu tartışmaya katılan bilim adamlarının bir kısmı Fransa'nın uyguladığı yarı başkanlık modelini savunurken bir kısmı ise, cumhurbaşkanının yetkilerinin genişletilmesi suretiyle parlamenter sistemin korunması gerektiğinin üzerinde durmuştur. (Duman 2011, 142)

Anayasa ile yasama, yürütme, yargı organları güçler ayrılığı ilkesiyle farklı kanallardan yol alarak parlamenter hükümet sistemi benimsenmiştir. Yürütme erki parlamento tarafından seçilen bir devlet başkanı ile başbakan ve bakanlar kurulu arasında pay edilerek yasama ve yürütmenin ikisine de birbirlerini ikaz edecek yetkilerle bir parlamenter sistem oluşturulmuştur. (Ay 2004)

1961 Anayasası ile cumhurbaşkanına ait yetki ve sorumluluklar parlamenter hükümet sistemine yaraşır bir şekilde düzenlemiş, bu sayede cumhurbaşkanı sorumsuz ve temsili hale gelmiştir. Anayasaya göre; "cumhurbaşkanı devletin başıdır". (md. 97-98). Bu tanımla da anlaşılacağı üzere Cumhurbaşkanı, Türkiye cumhuriyetini ve milletin birlik ve bütünlüğünü simgeler. Alınan kararlar, başbakan ve ilgili bakanın imzasına tabidir ve alınan bu kararlardan başbakan ve ilgili bakan mesul olduğu için Cumhurbaşkanı görevleriyle ilgili işlemlerden mesul değildir. Ayrıca 1961 Anayasası 1924 anayasasından farklı olarak seçilen bir cumhurbaşkanının tekrar seçilemeyeceği ve TBMM üyeliğinin ve eğer herhangi bir partiye üyelik durumu söz konusuysa bu parti ile de her türlü ilişkisinin bitirileceği hükümlerini getirmiştir. Bu hükümler cumhurbaşkanının tarafsızlığını sağlamak için yapılmış değişikliklerdir. Başka bir amaç ise görev süresi 5 yıl olan hükümetlerle herhangi bir pazarlık içerisinde olmayacak ve kendi döneminde farklı ideolojiye

sahip hükümetlerle de birlikte çalışması mümkün olacaktır. Bu nedenle cumhurbaşkanı, herhangi bir siyasi partiyi değil cumhuriyeti temsil edecektir. (Ay 2004)

1961 Anayasası cumhurbaşkanına TBMM seçimlerini yenileme yetkisi vermesi parlamenter sistemin uygunluğuna denk bir diğer hükümdür. Klasik parlamenter sistemin gerekliliğinden biri olan bu yetkinin yürütmeye verilmesi konusunda anayasa muhteriz kalmış ve bu yetkinin kullanılabilmesi için ağır şartlar sunmuştur. (Ay 2004)

12 Mart 1971’de Başbakan Süleyman Demirel’i Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları’nın yayınladığı muhtıra ile istifa etmeye zorladılar ve baskılar sonucunda Süleyman Demirel istifa etti. Partiler üstü bir Hükümet ordusunda desteğiyle kuruldu ve anayasa değişikliği yapılması tekrar gündeme geldi. (Gözler 2004, 189)

Bu arada parlamentonun ne ile meşgul olduğu sorusu akla gelebilir. 1961 Anayasası’nın Türkiye için bir “lüks” olduğunu söyleyen ve komutanların anayasa değişikliği için yaptıkları baskıyı da itiraf eden Başbakan Nihat Erim, hazırladığı taslağı şöyle tanıtıyordu: “Prensipleri bakımından kesin, fakat yazılış şekli bakımından kesin olmayan bir taslak.” Değişiklik için yapılan baskının asıl muhatabı parlamento idi. Çünkü Anayasayı değiştirecek olan o olduğu gibi bunu yapmadığı takdirde dağıtacak olan da yine kendisiydi. Parlamento, Erim taslağıyla esas bakımından bağlı, uslubunu seçmedeyse özgürdü. AP ve DP anayasa değişikliğine zaten gönüllü yandaştılar. Ama bunların oyu yeterli değildi, CHP’nin de oyu gerekliydi. İşte baskı ve tehdit asıl bu noktada hedefi buldu. İnönü, bağlayıcı grup kararı aldırarak partisini de zoraki yandaşığa itti. Böylece Muhtıra’nın “reform” taleplerini savuşturmayı bilen tutucu parlamento çoğunluğu, anayasa değişikliklerine sahip çıkmış, özellikle bunun başını çeken AP olmuştur. (Tanör 2007, 412-413)

1961 Anayasası, 1971 ve 1973 tarihleri ara rejim döneminde iki kez ciddi değişikliğe uğramıştır. Birincisi, 1488 Sayılı Kanunla 22 Eylül 1971 tarihinde yapılan değişiklik. Bu sayede Anayasa’daki 35. madde değiştirilerek ve dokuz geçici madde eklenmiştir. İkincisi ise 1699 Sayılı Kanunla 20 Mart 1973 tarihindeki değişikliktir. İlgili değişiklikler ile yürütme güçlendirilmiş, temel haklarda bazı

sınırlamalar meydana getirilmiştir. Ayrıca yargı denetimine bazı sınırlamalar getirilmiştir. Yapılan değişiklikleri şu şekilde sıralayabiliriz;

Kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi Bakanlar Kurulu'na tanınmıştır. Üniversite özerkliği zayıflatılarak TRT' nin özerkliği ise topyekün kaldırılmış temel hak ve hürriyetleri sınırlandıracak sebeplerde artış görülmüştür. Devlet memurlarının sendika hakkı kaldırılmıştır. Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kurulmuştur. Tabii hâkim güvencesi kanuni hâkim güvencesi olarak değiştirilmiştir. Küçük partilerin Anayasa Mahkemesi'ne başvurma imkânı ortadan kaldırılmıştır. Anayasa değişiklikleri sadece şekil yönünden denetlenebileceği hükmü anayasaya konulmuştur. 1971-1973 değişiklikleri de anayasa konusundaki tartışmalara son vermiştir. 1975' sonrası siyasi şiddet ve terör olaylarında artış görülmesi ve bunların önlenememesi, anayasa sorununu gittikçe ağırlaştırmıştır. Bu gelişmeler sonucunda daha yeni daha köklü ve daha insancıl bir anayasa değişikliği mecburi hale gelmiştir. Sözü edilen rejim bunalımı, 12 Eylül 1980 günü, TSK'nın "emir-komuta zinciri içerisinde ve emirle" idareye el koyması ile sonuçlanmıştır. Nihayet Danışma Meclisi ve Milli Güvenlik Konseyi (M. G. K) tarafından kabul edilen 1982 Anayasası'nın 07.11.1982 tarihinde halkoyuna sunulması ile birlikte 1961 Anayasası sona ermiştir. (Yavuz, Bilir ve Tunç 2009, 39-40)

Bazı partiler (AP ve Demokratik Parti) 1971 ve 1973 Anayasa değişikliklerini yeterli bulmuyor, aynı doğrultuda daha da ileri gidilmesini istiyorlardı. Bunların önerilerindeki ortak yönler şöyle özetlenebilir; Kuvvetler ayrılığı ve yargı denetimi gerekçesiyle milli iradeye kayıt getirilmemeli, özgürlüklerin kötüye kullanılmasını engelleyici hükümler anayasaya konmalı, halkoylaması, halkın kanun teklifi ve vetosu kabul edilmeli, tabii senatörlük ve kontenjan senatörlükleri kaldırılmalı, olağanüstü haller anarşi ve terörle mücadeleyi de içerecek biçimde genişletilmelidir. (Tanör 2009, 418)

Sosyal demokrat çevrelerin de gündeminde anayasa sorunu vardı. Ancak, bunlardan gelen istekler, sistemin iç tikanıklarının giderilmesi, siyasal istikrarın korunması, kısmen de yürütmenin güçlendirilmesi eksenine dayalıydı. (Tanör 2009, 419)

Netice itibariyle 1961 Anayasası yasama, yürütme ve yargı organlarını farklı kanallardan yürüterek, cumhurbaşkanının sorumsuzluğu ve tarafsızlığı ile alakalı hükümlerle reel bir parlamenter sistem oluşturmuştur. (Ay 2004)

2.2.3. 1982 Anayasası ve Siyasal Sistem

2.2.3.1. Yasama Yapısı

1961 Anayasası'nda yasama organı olarak Cumhuriyet Senatosu ve T.B.M.M. olmak üzere iki meclisli bir organdı. 1961-1980 arası uygulama bu düzenlemenin büyük bir yarar getirmediğini ortaya koymuştur. Her ne kadar klasik parlamenter sistemde iki meclisli yasama organı var ise de çağdaş parlamentolarda bu anlayış eskimiştir.(Akad, Dinçkol 2007, 504)

1961 Anayasası'nda düzenleme Cumhuriyet Senatosu ne hükümetin kuruluşunda ne düşürülmesinde ne de diğer yasama görev ve yetkilerin kullanılmasında önemli bir rol oynamakta idi. Ayrıca kanunların yapılışında zaman kaybına da neden olmakta idi. Kuruluş bakımından da millet iradesine dayanmadan Cumhuriyet Senatosu üyeliğinin kazanılmasına yer veren bir meclisti. Yirmi yıllık uygulamada Cumhuriyet Senatosu'nun siyasi uyuşmazlıkların çözümünde de önemli bir rolü olmadığı görülmüştür. Ayrıca iki meclisli yasama organı olarak tarihi ve federal yapıdan kaynaklanmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşunda da ikinci meclise bu nedenlerle ihtiyaç duyulmamıştır. Bütün bu haklı nedenler yasama organının tek meclisli bir yasama organı olarak düzenlenmesini gerektirmiştir. T.B.M.M.'nin milletce genel oyla seçilen dörtyüz milletvekilinden kurulması uygun görülmüştür. (Akad, Dinçkol 2007, 504)

Cumhuriyet Senatosu, 1961 Anayasası'nı yapanların kendisinden bekledikleri aydınlatma, yol gösterme ve fren görevini yeterince yerine getirememiştir. Bunun sebebi, bir ölçüde Cumhuriyet Senatosu'nun anayasal yetkilerinin sınırlılığı olsa bile, daha önemli faktör, Cumhuriyet Senatosu'nun Anayasa gereğince yetkili olduğu konularda (mesela Anayasa değişikliklerinde bile) bu yönde bir siyasal irade göstermemiş olmasıdır. Bu sebeple, 1982 Anayasası'nda tek meclisli sisteme

dönülmüş olması, kamuoyunda kayda değer bir tepki veya eleştiri doğurmamıştır. 1982 Anayasası'nın ilk şekline göre (m. 75) "TBMM, milletin genel oyluya seçilen dört yüz milletvekilinden oluşur." Milletvekili sayısı Anayasa'da 17.05.1987 tarihinde 3361 sayılı kanunla yapılan değişiklikle dört yüzelliye yükseltilmiştir. Bu sayı 23.7.1995 tarihli Anayasa değişikliği ile beş yüzelliye yükseltilmiştir. 1961 Anayasası'na göre Millet Meclisi'nin seçim döneminin dört yıl olmasına karşılık 1982 Anayasası, TBMM 'nin seçim dönemini beş yıl olarak tesbit etmiştir. Bu süre 31.05.2007 tarihli ve 5678 sayılı Anayasa değişikliği hakkındaki kanunla dört yıla indirilmiştir. Meclis, istediği takdirde, bu süre dolmadan seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. (Özbudun 2008, 271)

Bütün temsili sistemlerde parlamentoların, yasa yapma, devlet bütçesini kabul etme ve hükümeti denetleme gibi üç ana görevi vardır. Yürütme organının göreve gelmesinin ve görevde kalmasının parlamentonun güvenine bağlı olmadığı başkanlık rejimlerinde bile, yasama organının, mesela meclis araştırması ve bütçeyi kabul yetkileriyle yürütme organını belli ölçüde denetlediği söylenebilir. Hükümetin parlamentonun güvenine dayandığı parlamenter rejimde ise, parlamentonun hükümeti denetleme görevinin taşıdığı önem açıktır. T.C. Anayasası, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bu klasik görevleri vermiştir. Bna ek olarak da Anayasamızın TBMM 'ye vermiş olduğu görev ve yetkiler vardır. TBMM' nin görevleri ve yetkileri, Anayasa'nın 87. maddesinde belirtilmiştir. Bu görev ve yetkiler şöyledir: Kanun koymak, kanunları değiştirmek ve gerektiğinde kaldırmak; Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek; Başbakanı, Bakanlar Kurulu'nu ve Bakanları denetlemek; bütçe tasarılarını görüşmek ve kabul etmek; uluslararası antlaşmaları onaylamak, para basılmasına karar vermek, savaş veya barış ilan etmek gibi yetkileri vardır. (Özbudun 2008, 308)

Milletvekili seçilebilmek için aranan şartlar: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, en az ilkökul mezunu olmak, yimibeş yaşından gün almış olmak, yükümlü kişilerde askerlik hizmetini yapmış olmak, kısıtlı olmamak, belirli suçlardan hüküm giymemiş olmak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamaktır. (Yavuz, Bilir ve Tunç 2009, 112-113)

1983 tarihli 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile yapılan düzenlemede, d'Hont'lu nisbi temsil sistemi kabul edilmiştir. Bu kanun "Seçim Sistem ve Usulü" başlıklı 2. maddesinde, vekil seçimi tek aşamalıdır. Nispi temsil sistemine göre, oylama bütün yurttan aynı gün, gizli oyla, eşit ve yargı denetiminde yapılır hükmüne yer verilmiştir. 2839 sayılı kanunun 34. maddesindeki düzenlemeye göre Hont sistemi yanında ülke genelinde %10 barajı ön görülmüştür. Bu %10 baraj dünyada başka hiçbir ülkede bulunmamaktadır. Var olan genel barajlar Avrupa ülkelerinde %5, hatta İsviçre'de %4 'tür. Seçimde kullanılan ve geçerli sayılan oyların toplamının seçimin yapıldığı bölgedeki çıkacak vekil sayısına bölünmesi ile elde edilen sayıdan daha az oy alan partilere ve bağımsızlara milletvekililiği tahsis edilmeyecek. Buna karşın 2 ve 3 vekil çıkarabilen seçim çevrelerinde bu oran %25 olacaktır. . (Yavuz, Bilir ve Tunç 2009, 120-121)

TBMM' ye üye olmayı hak eden milletvekilleri sadece seçmenlerini ya da seçildikleri çevreyi değil tüm yurttaşları temsil ederler.

2.2.3.2. Yürütme Yapısı

2.2.3.2.1. Cumhurbaşkanı

Cumhurbaşkanı devletin, milletin ve yürütmenin başıdır. Türkiye Cumhuriyeti'ni ve milletin birlik ve beraberliğini simgeler. Cumhurbaşkanı, yürütmenin başıdır ve teorik olarak bütün yürütme yetkileri fiilen Bakanlar Kurulu tarafından kullanılır. 2007 yılında yapılan Anayasa değişiklikleriyle, Cumhurbaşkanının seçilmesi konusu en baştan ve yeniden düzenlenmiştir. Buna göre Cumhurbaşkanı yükseköğrenim yapmış, kırk yaşını doldurmuş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri içerisinde veya bu özelliklere haiz ve milletvekili seçilmesine engel bir durum teşkil etmeyen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından olmak koşulu ile halk tarafından beş yılda bir seçilir. En fazla iki defaya mahsus olmak üzere cumhurbaşkanlığı süresi biten kişi tekrar aday olabilir. (Ercan, Kaymak ve Odyakmaz 2008, 188-189)

Cumhurbaşkanlığı Türkiye Büyük Millet Meclisi içerisinde ya da meclis dışından bir ismi aday gösterebilmek için yirmi vekilin yazılı teklif sunması ile mümkün olabilir. Bununla birlikte, barajı geçen siyasi partilerde ortak aday gösterebilir. Cumhurbaşkanlığı seçimi, Cumhurbaşkanının görev süresinin bitmesinden 60 gün önce; bu makamın herhangi bir nedenle boş kalması durumunda ise takip eden 60 gün içinde tamamlanır. Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday ilk turda Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. İlk turda bu çoğunluk sağlanamazsa, ikinci tur, oylamayı takip eden pazar günü yapılır. İkinci tur oylamaya ilk turda en çok oy alan iki aday katılır ve kabul oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçimini kazanmış olur. (Ercan, Kaymak ve Odyakmaz 2008, 188-189)

Burada şu husus belirtilmeli ki, öğretide bu değişim öncesinde de çoğu kez Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini gerektiren bir parlamenter sistem sürekli önerilmekteydi. Bu öğretide çoğunluğun fikri, Cumhurbaşkanını doğrudan halkın seçmesi demokrasinin gerekliliğine uygun olmasına karşın, parlamenter sisteme uygun değildi. Salt Cumhurbaşkanının halk tarafından doğrudan seçilmesinin sistem açısından bir önemi yoktur. Cumhurbaşkanını Meclisin seçmesinin ya da halkın doğrudan seçmesinin tek başına bir mahzuru yoktur. Ancak bunu belirtmek gerekir ki Cumhurbaşkanı seçimi her zaman ülkemizin siyasi hayatında ciddi bir yer edinmiştir. Meclis eliyle seçildiği zamanlarda dahi siyaset hayatına önemli etkileri olmuştur. Gerek parlamenter hükümet sisteminde gerekse 1982 Anayasası'nın kurduğu sistemde, gücünü halktan alan bir Cumhurbaşkanının varlığı zaten sürekli görülen Hükümet-Cumhurbaşkanı çatışmalarına yenilerini ekleyebilir. Örneğin Cumhurbaşkanı, yürütme ile ilgili alınan birçok karara müdahil olmayıp çift başlı bir yönetim ortaya çıkabilir. (Yavuz, Bilir ve Tunç 2009, 153)

Birden fazla otoritenin olduğu sistemlerde de anlaşmazlıkların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Sistem tıkanmalarının başlıca sebebi bu anlaşmazlıklardır. Zaten Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi, doktrinde bir parlamenter hükümet sistemine uymadığı açıkça anlaşılmaktadır. Fransa'da uygulanan yarı-başkanlık sistemi tarzı bir sistem kabul edilebilir görülsede bu sistemin başarılı bir şekilde uygulanması için siyasi parti modelinin değişmesi şarttır. Partinin genel

başkanının tek otorite olduğu, parti içerisinde çok güçlü olduğu bir siyasi parti modelinde kutuplaşmaların ve kamplaşmaların yaşanması muhtemeldir. Öyle ki gücünü doğrudan halktan alan iki başlı bir iktidar modelinin, ülkemiz için uygulanabilirliği oldukça zordur. Diğer taraftan halk tarafından doğrudan doğruya seçimle işbaşına gelen Cumhurbaşkanının tarafsız olması da pek mümkün değildir. Çünkü doğrudan halk tarafından seçilecek kişinin muhakkak bir siyasi parti ile ilişkisinin olması gerekir. Bu durumda tarafsızlığı korumak kolay olmayacaktır. Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi demek, hükümet sisteminden yarı-başkanlık hükümet sistemine dönülmesi anlamına gelecektir. (Yavuz, Bilir ve Tunç 2009, 153-154)

2.2.3.2.2. Başbakan ve Bakanlar Kurulu

Bakanlar Kurulu, Başbakan ve Bakanlardan oluşur. Cumhurbaşkanı, TBMM üyeleri arasından Başbakanı atar. Bakanları ise Başbakan, meclis üyeleri içerisinde veya vekil seçilme özelliğine haiz olanlar arasından seçer ve Cumhurbaşkanının onayıyla atanır. Lüzum görüldüğünde Başbakanın önerisi ve yine Cumhurbaşkanının onayıyla görevlerine son verilir. Bu hükmün 1961 Anayasası'ndan ayrılan tek yönü, gerektiğinde Başbakan'ın önerisi üzerine Cumhurbaşkanınca bir bakanın görevine son verilebilmesidir. Başbakanın bu yetkisi, bakanlar kurulu içerisindeki velayetini güçlendirir ve bizce, parlamenter rejimin çağdaş gelişme yönüne uygundur. Cumhurbaşkanının Başbakanı seçme ve atama yetkisi pek tabi sınırlıdır. Bakanlar kurulunun meclisten güvenoyu alma koşulu, cumhurbaşkanı tarafından meclisten ancak güvenoyu alabilecek bir kişiyi Başbakan seçeceği anlamına gelir. Özellikle Mecliste açık bir parti çoğunluğunun bulunması halinde Cumhurbaşkanının, bu partinin liderinden başka bir kişiyi Başbakan olarak ataması düşünülemez. Böyle bir atama hukuken şüphesiz mümkün olmakla beraber, cumhurbaşkanınca atanan Başbakanın Mecliste güvenoyu alamaması, sonuçta Cumhurbaşkanlığı makamının otoritesini sarsabilecek bir anayasa bunalımına sebep olabilir. Cumhurbaşkanının seçilen bakanları atama işlemiyle birlikte Bakanlar Kurulu kurulmuş olur ve göreve başlar. Yeni kurulan Bakanlar Kurulu'nun göreve başlaması için meclisten güvenoyu almaları zorunlu değildir. Ancak, Bakanlar Kurulu'nun kuruluşu ile birlikte TBMM'

ye, Bakanlar Kurulu'nun tam listesi sunulur. Eğer meclis tatildeyse acil toplantıya çağrılır. (Özbudun 2008, 335-336)

Bakanlar Kurulu ortak çalışan bir kurumdur. Bakanlar Kurulu'na Başbakan başkanlık eder. Gerekli gördüğü durumlarda, Bakanlar Kurulu'na Cumhurbaşkanı da başkanlık edebilir. Anayasa, olağanüstü hal ve sıkıyönetim ilanı ve bu dönemlerde yasa gücünde kararnamelerin çıkarılmasına ilişkin Bakanlar Kurulu toplantılarına Cumhurbaşkanı başkanlık edeceğini belirtmiştir. Buna göre, bazı önemli kararlar ancak Cumhurbaşkanının başkanlık ettiği Bakanlar Kurulu'nda alınabilecektir. (Yılmaz 2012, 203)

Bakanlar Kurulu kararlarını oybirliği ile alır; çoğunlukla karar alma yolu yoktur. Başbakan kararda ısrarlı ise azınlıkta kalan bakan çekilir. Bakanlar Kurulu'nun birçok yönetsel işlerle uğraşması, uygulamada tartışmasız “elden imza” yoluyla karar almasını zorunlu kılmaktadır. Acele durumlarda kullanılmak üzere, önceden imzalanmış boş kararname yoluna da başvurulduğu olmaktadır. Bakanlar Kurulunun çalışma yol ve yönetimi bir içtüzük ile düzenlenmemiştir; geleneklere göre yürütölmektedir. (Yılmaz 2012, 203-204)

Parlamenter sistemde, bakanların siyasal sorumlulukları, birlikte sorumluluk olabileceği gibi, bireysel sorumluluklar da olabilir. Siyasal sorumluluğun doğurduğu sonuç, ister birlikte ister bireysel sorumluluk olsun, Bakanlar Kurulunun, ya da bakanın çekilmesi ya da çekilme zorunda bırakılmasıdır. Siyasal sorumluluk ancak meclise karşıdır. Bakanların siyasal sorumluluğu Anayasanın, hükümetin genel siyasetinin işleyişinden Bakanlar Kurulu hep birlikte sorumludur. (m. 112/1) (Yılmaz 2012, 204)

2.2.3.3. Parti Yapısı ve Parti Disiplini

2.2.3.3.1. Parti Yapısı

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesiyle birlikte Demokrat Parti'nin siyaset dışı kalması Adalet Partisi'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır. AP hükümeti iktidarı

süresince, ordu ile ilişkilerde mümkün olduğunca denge politikası uygulamış, ordunun istediği her türden silah, lojman, kışla, teçhizat ve eğitim olanaklarını bütçeler elverdiğince karşılamıştır. Asker kökenli bir Cumhurbaşkanı olan Cevdet Sunay'ın seçilmesinde AP'nin büyük rolü olmuştur. Bütün ılımlı yaklaşımlara karşın ordu içinde AP'ne karşı şüpheli ve mesafeli bir grubun varlığı her zaman için söz konusu olmuştur. (Bulut 2009, 83)

1980'li yıllarda ordu içinde, 1960'taki Ondörtler ve 1971'deki sağ-sol bölünmeleri gibi ayrılıkların bulunmaması veya ortaya çıkmaması, orduya güveni ve saygıyı kısa sürede artırmıştır. Yasama yetkisi görünürde Kurucu Meclis'e verilmiştir. Kurucu Meclis ise bir üst organ olarak MGK ve 160 üyeli Danışma Meclisi olmak üzere iki kurumdan oluşturulmuştur. 2533 sayılı kanun 16 Ekim 1981'de siyasi partileri feshetmiş, parti malları hazineye devredilmiştir. Yasama görevi yeni anayasa olduğu için 15 kişilik bir Anayasa komisyonu Prof. Orhan Aldıkaçtı başkanlığında çalışarak ve belli başlı kurumların fikirlerini alarak (eski parti ve feshedilen kurumların başkanları hariç) çalışmalarını tamamlamıştır. (Karpaz 2012, 214)

Vaatler yerine getirilerek 24 Nisan 1983'te siyasi faaliyetlere izin verilmiş, ancak mecliste temsil barajı %10'a çıkarılmış ve 31 Mayıs 1983'te eski partili liderlerin faaliyetleri kısıtlanmıştır. Anavatan Partisi geleneksel temeller üzerine kurulan her bakımdan yeni bir parti olma özelliği taşımaktaydı. Bunun haricinde kısa zamanda 20 kadar parti kurulmuş, ancak bunların arasında sadece Doğru Yol Partisi ve Refah Partisi daha derin şekilde Türkiye siyasetini etkilemiştir. (Karpaz 2012, 215)

Anavatan Partisi, modern toplumu muhafazakâr değerlerle birlikte destekleme düşüncesinde olan bürokrat Turgut Özal tarafından 20 Mayıs 1983'te kurulmuştur. 1980 öncesindeki hiçbir partinin mirascısı olmadığını açıklayan parti, orta direk söylemiyle geleneksel sunni islam muhafazakarlığı, milliyetçiliği, ekonomik liberalizmi ve sosyal demokrasiden oluşan dört eğilimi temsil ettiğini iddia etmiştir. (Kiriş 2012, 28)

23 Haziran 1983'te kurulan Doğru Yol Partisi, 1980 öncesindeki etkin merkez sağ parti olan Adalet Partisi'nin konumunu temsil etmek üzere ve onun 1983'te devamı niteliğinde olan ve kısa sürede askeri yönetim tarafından kapatılan Büyük Türkiye Partisi'nin yerine kurulmuş partidir. Acar'ın da vurguladığı gibi, DYP, özellikle 1987 referandumunda siyasal yasağının kaldırılmasıyla birlikte, Demirel'in liderliğiyle karakter kazanan bir parti olmuştur. Süleyman Demirel'in lider olarak varlığı, AP ile DYP arasındaki bağın kurulmasını sağlayan ve bu iki partiyi de DP mirasının temsilcisi haline getiren iddianın açık bir göstergesi olmuştur. (Kiriş 2012, 29)

Cumhuriyetin kurucu partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi, 1981'de askeri yönetim tarafından kapatılmıştır. CHP'nin yasaklı olduğu dönemde aynı kulvarda önce SHP – DSP bölünmesi ardından da 1992'de CHP'nin yeniden açılması ve SHP'nin ona katılmasıyla CHP – DSP bölünmesi yaşanmıştır. CHP'nin 1980'lerdeki ardılı olan SHP, 1987 seçimlerinde %24,8, 1991 seçimlerinde %20,8 oy alırken; yeniden açılan ve SHP ile birleşen CHP 1995 seçimlerinde %10,8; 1999 seçimlerinde %8,7; 2002'de %19,4; 2007'de %20,9 ve 2011'de %25,9 oranında oy almıştır. (Kiriş 2012, 31)

Merkez sağ siyasette önemli bir dönemeci temsil eden ANAP iktidarı öncelikle asker ve ordu ile olan ilişkileri dikkatli bir şekilde yürütmüştür. Dört eğilimi bünyesinde barındırma iddiası ile yola çıkan Anavatan Partisi'nin kadrosu sadece AP değil, aynı zamanda MHP ve MSP çizgisinden gelenlerden oluşuyordu. Bu anlamda değerlendirilecek olursa milliyetçilik ve dindar muhafazakârlık gibi eğilimler DP'den sonra bir kez daha en yoğun biçimde ANAP'ta toplanmıştır. Bu görünümüyle sağ tabanı geniş bir şekilde bünyesinde barındıran Anavatan Partisi'nin temel politik söylemi ise 12 Eylül öncesi anarşi ortamına dönüş korkusu üzerine kurulmuştur. Zaman içinde başta Doğru Yol Partisi, DYP olmak üzere çeşitli görüşlere sahip partiler kurulmaya başlamış ve o dönemde ANAP'ın temsil ettiği oy tabanını hedeflemiştir. Eski siyasetçilerin siyaset yapma yasakları sebebiyle yeni kurulan siyasi partiler ortamı bir süre “emanetçi” genel başkanlarla idare etmişlerdir. Ancak 1986 milletvekili ara seçimleri sonrasında siyasi yasakların kaldırılması

mesesi yoğun bir şekilde gündeme geldiğinde buna en çok karşı çıkan ise Özal olmuştur. (Bulut 2009, 85-86)

Parti adayları MGK'nın denetim süzgecinden geçirilerek ve bazıları (672 aday) veto edilerek 6 Kasım 1983'te seçime gidilmiştir. Seçime girebilen üç parti sırasıyla ANAP %45.15, Halkçı Parti %30.46, Milliyetçi Demokrasi Partisi %23.27 ve Bağımsızlar %1.12 oy almışlardır. (Karpaz 2012, 215)

Merkez sağda DYP nispeten istikrarlı, ANAP ise oldukça çalkantılı bir tablo çiziyordu. Turgut Özal, bir suikast girişimine hedef olduğu kongrede 1228 delegeden 1227'sinin oyuyla genel başkan seçilmişti. Özal'ın Cumhurbaşkanlığı makamına yükselmesi ve Akbulut'u başbakan atamasıyla birlikte, ANAP'ın genel başkanının kim olacağı da aşağı yukarı belli olmuştu. Olağanüstü kongrede Akbulut 739 oyla genel başkan seçilirken, öbür aday H. C. Güzel de 382 oy alıyordu (17.11.1989). Daha sonraki kongrede ise genel başkanlığa Mesut Yılmaz seçildi (15.6.1991). Böylece parti iki yıl içinde üç genel başkan değiştirmiş oldu. (Tanör, Boratav, Akşin 2008, 89)

1987-1991 arası dönemde özellikle sosyalist solda yeni partilerin kurulması dikkat çekiciydi. Şubat 1988'de Sosyalist Parti (SP) kuruldu; 15 gün sonra da C. Başsavcılığı bu parti için Anayasa Mahkemesi'nde kapatma(Tanör, B. Boratav, K.,Akşin,S., 2008:89) davası açtı. İki yıl kadar sonra Türkiye Komünist Partisi ile Türkiye İşçi Partisi'nin birleşmesinden Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) doğdu (4.6.1990). (Tanör, Boratav, Akşin 2008, 89)

Merkez sol ve sağda da çalkantılar durulmadı. İnönü SHP Genel Başkanlığından istifa etti. (28.02.1988), sonra istifasını geri aldı ve Parti Meclisi kendisine geniş yetkiler verdi. (29.02.1988). Daha sonra İnönü yeni Kurultay'da yine başkan seçildi. (26.06.1988). Parti Meclisi'ne Baykalcılar egemen oldu ve Baykal genel sekreter seçildi (29.06.1988). (Tanör, Boratav, Akşin 2008, 89)

Merkez solun ikinci partisi olan DSP'de de hareketlilik vardı. 1987 milletvekili genel seçimlerinden sonra Ecevit'ler "faal siyasatten" çekilme kararlarını açıklamışlardı. (30. 11. 1987) Bu partinin olağan kongresinde Necdet Karababa genel

başkan seçildi ise de, bir süre sonra istifa etti. Bunun üzerine olağanüstü kongrede Bülent Ecevit ikinci kez genel başkan seçildi (15.01.1989). (Tanör ve Yüzbaşıoğlu 2008, 89)

2002 yılında ise nihayet halk arasından çıkan halk kültürünü benimseyen ve her alanda seslerini duyuran yeni bir elit siyasi iktidar sahibi olmuştu. AKP oyların %34. 3'ünü almış ve 363 milletvekili çıkararak birinci parti olarak hükümeti tek başına kurma hakkını kazanmıştır. CHP oyların %19.4'ünü alarak ve 178 milletvekili çıkararak ikinci parti olmuştu. Seçimin belki en önemli yönü ise eski partilerin silinip gitmesiydi. ANAP %5.1, MHP %8.4, DYP %9.5, DSP %1.2, Saadet Partisi %2.5 oy alarak hiç milletvekili çıkaramamışlardır. Türkiye siyaset sahnesine nihayet yeni aktörler çıkartabilmiştir. (Karpaz 2012, 244)

2.2.3.3.2. Parti Disiplini

Türkiye' de siyasal partiler, 1876 Anayasası (Kanun-i Esasi) döneminden itibaren görülmekle birlikte, ilk kez 1961 Anayasası ile kurumsal güvenceye kavuşturulmuştur. 1876 Anayasası, siyasal partilerin kurulmasına izin vermediği gibi, başlangıçta dernek kurma özgürlüğü de tanımamaktaydı. Ancak, 1909 yılında yapılan değişiklikler sonucu dernek kurma özgürlüğü tanınmış, bu özgürlük 3 Ağustos 1909 tarihinde yürürlüğe giren 310 sayılı Cemiyetler Kanunu ile yasal statüye kavuşturulmuştur. 310 sayılı Cemiyetler Kanunu'nda dernek kurmak için izin alma şartı bulunmamakla birlikte, kurulacak derneğin milli olmaması, kavim esasına dayanmaması ve gizli olmaması gibi bazı yasaklar öngörülmekteydi (Turhan, 2001: 16). 1924 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu) döneminde dernek kurma hakkı bir anayasal hak olarak kabul edilerek anayasal güvenceye kavuşturulmuş, ancak siyasal partiler konusunda bir yasal düzenleme yapılmamıştır. 1924 Anayasası'na göre, “Şahsi masuniyet, vicdan, tefekkür, kelam, neşir, seyahat, akit, say ü amel, temellük ve tasarruf, içtima, cemiyet, şirket hak ve hürriyetleri Türklerin tabii hukukundandır” (m. 70). Bu madde metninde de görül-düğü gibi, dernek kurmak yalnızca Türklerin sahip olabileceği bir hak olarak düzenlenmiştir. Ayrıca, bu dönemde yürürlüğe giren

Medeni Kanun da derneklere ilişkin genel hükümler içermekteydi. (Kahraman, Çalışkan 2007, 123)

Siyasal partiler, ilk kez 1961 Anayasası ile anayasal bir statüye kavuşturulmuştur. Anayasa'nın 56. maddesinde parti kurma hakkına ve 57. maddesinde de partilerin uyacakları esaslara yer verilmiştir. 1965 yılında da, 648 sayılı ilk Siyasi Partiler Kanunu çıkarılmış ve bu kanunla siyasi partiler derneklerden ayrı bir statüye kavuşturulmuştur. 1982 anayasasının da siyasi partilere ilişkin hükümlere (m. 68-69) yer verilmiştir. Bu dönemde, 648 sayılı Kanun yerine 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu çıkarılmıştır. (Kahraman, Çalışkan 2007, 123)

Vatandaşlar siyasi partilerin kurulması kanununa göre, siyasi parti kurma, partilere üye olma ve partilerden ayrılma haklarına haizdir. Bir partiye üye olabilmek için en az onsekiz yaşından gün almak gerekir. Demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez öğeleri olan siyasi partilerin kurulumu için önceden izin almaları gerekmez ve siyasi faaliyetlerini sürdürürken Anayasa ve kanun hükümlerinden ayrılmazlar. (Gözübüyük 2007, 253-254)

1982 Anayasası'na göre siyasi yaşam çok partilidir. Siyasal partiler, demokratik yaşamın vazgeçilmez öğeleridir. (m. 68/2) Anayasa, siyasi partileri düzenlerken, 1961 Anayasası gibi, siyasi partilere getirilen kısıtlamalar açısından 1982 Anayasası, 1961 Anayasası ile karşılaştırıldığında, siyasi partilere getirilen kısıtlamaları hem ağırlaştırmış, hem de genişletmiştir. (Yılmaz 2012, 187)

Anayasa devletin siyasi partilere mali yardım yapmasını öngörmektedir. Bu hükmün, partilerin demokratik siyasetin vazgeçilmez unsurları olarak olarak görüşülmesiyle ilişkili olduğu düşünülebilir. 68. maddesinin son fıkrasına göre, partilere yapılacak mali yardımın “yeterli düzeyde ve hakça” olması gerekmektedir. Bu yardımın esasları, Anayasa hükmünün gereği olarak, 2820 No. lu Siyasi Partiler Kanun'un Ek 1. maddesinde gösterilmiştir. Ne var ki, bu düzenleme bütün partilerin devlet yardımından yararlandırılmasını öngörmektedir. Devlet yardımının verilmesi bakımından partiler arasında, genel seçim barajını aşmış olanlar lehine, ayırım yapılmasının Anayasa'nın 68. maddesine uygun olduğu şüphelidir. Ayrıca, yardımın dağıtım esaslarının “hakça” olduğu da tartışmalıdır. (Erdoğan 2007, 314)

Yine Anayasa ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının (m. 135), sendikaların (m. 52), Vakıfların(m. 33) , kooperatiflerin (m. 171) ve derneklerin (m.33) her türlü siyasi faaliyetlerde bulunmalarını ve siyasal partilerle ilişkili olmalarının yasaklandığı, çoğulcu demokrasi imajı ile bağdaşmayan kısıtlamalar da, Anayasa' nın ilgili maddelerinde yapılan değişikliklerle kaldırılmıştır. (Yılmaz 2012, 187)

Siyasal partiler statü ve programları ile faaliyetlerini, devletin, milletin ve ülkesinin bölünmez bütünlüğüne, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, insan haklarına, laik demokratik Cumhuriyet ilkelerine, milletin egemenliğine aykırı olamaz; sınıf, zümre veya her türlü diktatörlüğü yerleşmeyi ve savunmayı istihdaf edemez; suç işlenmesini özendirmez. (m. 68/4) (Yılmaz 2012, 187)

Bir siyasal partinin tüzük ve programının bu kurallara aykırı olması durumunda Anayasa Mahkemesi, partinin temelli kapatılmasına karar verir. Bir siyasal partinin, bu kurallara aykırı eylemlerinden dolayı temelli kapatılabilmesi için partinin yukarıdaki fiillerin işlendiği bir merkez haline geldiği sonucunun Anayasa Mahkemesince saptanmasına bağlıdır. (m. 69/9) (Yılmaz 2012, 187)

Uluslararası kuruluşlardan, yabancı devletlerden ve uyruğu Türk olmayan tüzel ve gerçek kişilerden maddi yardım aldığı saptanan siyasi partilerde tamamen kapatılır. (m. 69/9). Tamamen kapatılan siyasal parti başka bir ad altında yeniden kurulamadığı gibi, partinin kapatılmasına neden olan üyeler, beş yıllık süre zarfında başka bir partide “kurucu, üye, yönetici ve ya denetçi olamazlar” (m. 69/8) (Yılmaz 2012, 187)

2.2.3.4. 1982 Anayasası ve Siyasal Sisteme Yöneltilen Eleştiriler

Anayasa'nın hazırlanması kurucu meclis tarafından yapılmıştır. Kurucu Meclis, Danışma Meclisi ve Milli Güvenlik Konseyi'nden oluşuyordu. İleriki zamanlarda anayasa tasarısı halk oylaması tarafından onaylanmıştır. Siyasi partiler 1982 Anayasası hazırlanırken, bir görev üstlenmemişlerdir. 1982 Anayasası referandumu ve Cumhurbaşkanı seçimleri birleştirilmiştir. (Gözler 2007, 53)

1982 Anayasası'nın 1961 Anayasası'na kıyasla daha detaylı (kazuistik) bir yöntemle hazırlandığını söyleyebiliriz. Genel prensipleri ortaya koyup, uygulama biçimlerini kanunlara bırakan “çerçeve anayasa” anlayışından uzaktır, başka bir deyişle, meclis içtüzüklerine ve kanunlara bırakılabilecek birçok konunun düzenlenmesi yoluna giden, kazuistik (detaylı anayasa) yöntemine yer verilmiştir. 1982 Anayasası sert bir anayasadır. Bu anayasada değiştirilemeyecek hükümlerin sayısı arttırılmıştır ve 1961 Anayasası'nda olmayan yeni bir yetki eklenmiştir. Buna göre Anayasa değişikliklerinde Cumhurbaşkanının onaylamadığı anayasa değişikliklerini referanduma yani halkın oyuna sunma yetkisi verilmiştir. 1982 Anayasası bir geçiş dönemi öngörüp bu dönem Anayasanın altıncı kısmında bulunan geçici hükümlerle yeniden yapılmıştır. Buna göre Anayasa, belirli bir süre veya bir kereye mahsus olmak üzere, geçici hükümler aracılığıyla farklı bir uygulama düzenlemektedir. (Ercan, Kaymak ve Odyakmaz 2008, 33-34)

Yürütme organı Cumhurbaşkanından ve Bakanlar Kurulu'ndan oluştuğuna göre, yürütmenin güçlendirilmesinin, bu iki organdan hangisinin ağırlığını arttırmak suretiyle gerçekleşeceği konusunda ise, 1982 Anayasası'nın açık tercihi, Cumhurbaşkanlığı makamının güçlendirilmesidir. Bu tercih, Orgeneral Kenan Evren tarafından Anayasanın tanıtıldığı konuşmalarında açıkça dile getirilmiştir. 1982 Anayasasının bir bölüm hükümleri siyasal bunalım olasılıklarını azaltma amacı gütmektedir. Bu hükümler içerisinde şüphesiz en önemli olan, Anayasada belirtilen durumlarda Cumhurbaşkanına TBMM seçimlerini yenileme yetkisinin verilmesidir. (Özbudun 2008, 65-66)

1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nda faydaları kamuoyunda çok konuşulan, yasama süresinin uzamasına ve kanunların yapılmasını güçleşmesine olanak sağlayan iki meclis sisteminden vazgeçerek Cumhuriyet Senatosunu kaldırmış, bu sayede yasama sürecine sürat ve basitlik getirmiştir. Parlamenter sisteme işleyiş kazandırma, bunalımları önleme ve gereksiz tıkanma amacı taşıyan bu kurallar, dünya anayasa hukuku literatüründe “rasyonelleşmiş parlamanterizm” olarak adlandırılmaktadır. (Özbudun 2008, 68)

Türkiye’ de ise başkanlık ve yarı- başkanlık sistemlerine geçiş ilk kez Yeni Forum dergisi tarafından önerilen Anayasa Projesi’nde ve Mart 1980’ de Tercüman

gazetesi tarafından yapılan Anayasa Semineri'nde tartışma konusu yapılmıştır. Tercüman gazetesinin düzenlediği seminere katılan bilim adamlarının bir kısmı, Fransa'daki gibi yarı-başkanlık sistemine geçişi savunurken, bir kısmı da parlamenter sisteminin korunmasını, ancak bu sistem içinde cumhurbaşkanına daha geniş yetkiler tanınmasını savunmaktaydı. Yeni Forum dergisinin önerisinde ise Fransa'nın 1958 Anayasası ile benimsediği yarı başkanlık sistemi savunulmakla birlikte, bundan farklı olarak cumhurbaşkanı karşısında başbakana daha güçlü bir özerklik tanınması gerektiği de ifade ediliyordu. (Yazıcı 2011, 159-160)

Başkanlık ve yarı başkanlık sistemine geçişi savunanlar azınlıktaydı. Başta üniversiteler olmak üzere barolar ve Anayasa Mahkemesi gibi kuruluşlar, başkanlık ve yarı- başkanlık sistemlerine geçiş yönündeki önerilere Türkiye'nin Cumhuriyet geleneğine aykırı olacağı ve kolayca diktatörlüğe dönüşebileceği gerekçeleriyle açıkça itiraz etmişlerdi. Bütün bu kuruluşların paylaştıkları görüş, cumhurbaşkanına, özellikle hükümet krizlerini çözecek meclisi fesih yetkisinin tanınmasıydı. Danışma Meclisi'nde başkanlık ve yarı başkanlık sistemini savunan üyelerin de azınlıkta kalması üzerine cumhurbaşkanının TBMM tarafından seçilmesi buna karşılık geniş yetkilere sahip kılınması esası benimsenerek parlamenter hükümet sistemi korundu. (Yazıcı 2011, 159-160)

1987' de dönemin başbakanı Turgut Özal, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini sağlamak üzere Anayasa'nın ilgili hükümlerinin değiştirilmesini savunarak başkanlık ve yarı-başkanlık sistemine geçiş tartışmalarını başlattı. Özal, Anayasa'nın cumhurbaşkanına tanıdığı yetkileri aynen korumayı buna karşılık cumhurbaşkanının beş yıllık bir süre için iki turlu mutlak çoğunluk yöntemiyle halk tarafından seçilmesini, bu seçimin de TBMM seçimleriyle eş zamanlı olarak yapılmasını savunmaktaydı. Özal'ın önerisine göre, cumhurbaşkanı en fazla iki dönem için seçilebilecekti. Meclisin erken seçim kararı vermesi halinde cumhurbaşkanı da yeni seçime tabi olacaktı. Böyle olmakla birlikte, Özal' a yakın kaynaklar Özal' ın gerçek amacının Amerikan tipi başkanlık sistemi olduğunu, onun yarı başkanlık sistemi yönündeki savunmalarının, asıl hedefine ulaşmaktaki ilk adımı teşkil ettiğini ileri sürüyorlardı. Bu, Türk kamuoyunu saf başkanlık sistemi değişikliğine hazırlamak için bir geçiş dönemi olacaktı. Özal' ın başkanlık ve yarı

başkanlık sistemine geçiş yönündeki düşüncesi, muhalefet partileri tarafından farklı biçimde değerlendirilmişti. (Yazıcı 2011, 160-161)

Türkiye’ ye diğer birçok alanda olduğu gibi Başkanlık sistemini Türkiye’ nin gündemine ilk defa getiren Turgut Özal olmuştu. Özal, başkanlık sistemini gündeme getirdiğinde diktatörlük istemekle suçlanmıştı. Ancak yaşanan gelişmeler ülkede yaşanan tikanıklığın en önemli sebebinin sistemden kaynaklandığını ortaya koydu. (Örgün 1999, 29)

Özal, önerisine gerekçe olarak 1982 Anayasası’nda cumhurbaşkanına geniş yetkiler verilmesini gösteriyordu. Ona göre cumhurbaşkanının bu yetkileri etkin bir biçimde kullanabilmesi için halkoyuna dayanarak hareket etmesi gerekliydi. Özal’ın önerisi başta Süleyman Demirel olmak üzere muhalefet liderlerinin tepkisini çekti. Demirel cumhurbaşkanının seçecek kurumun Meclis olduğunu ifade etmiştir. Ekim 1991 seçimlerinden sonra iktidara gelen DYP-SHP koalisyon hükümeti döneminde cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi önerisi bu kez farklı bir amaçla bizzat dönemin Başbakanı Süleyman Demirel tarafından gündeme getirildi. “Çankaya Sorunu” olarak bilinen gerilimde Başbakan Demirel yapılan seçimlerle parlamento bileşiminin değiştiğini bu nedenle mevcut cumhurbaşkanının meşruiyetini yitirdiğini, sorunun giderilmesi için cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini içeren bir anayasa değişikliğinin zorunluluk olduğunu belirtmekteydi. (Alkan 2013, 312-313)

Sistem arayışları tartışmalarına katılan bir grup akademisyen ve siyasetçi ise, Türkiye’nin ihtiyacının mevcut siyasi sistem çerçevesinde yeni bir anayasa olmayıp, mevcut sistemi değiştirecek, bireysel özgürlüklerin ihyası ile birlikte Türkiye’ yi güçlü bir yürütmeye donatacak bir anayasal devrimin gerektiği düşüncesindedirler. Bu görüşün taraftarları cumhuriyetin yönetebilirliği için iktidar yapısında bir değişime denk düşecek olan yarı- başkanlık sistemini öneriyorlar. (Erdoğan Tosun, Tosun 1999, 4)

Turgut Özal, çok farklı bir mozağe sahip olan Türkiye’ nin halk tarafından seçilmiş başkanın etrafında bütünleşeceğini söylüyordu. 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ ın başkanlık sistemiyle ilgili düşüncelerini şöyle anlatıyor : ” Başkanlık sistemi ABD gibi kültürel çeşitliliği olan ülkelerde etkili oluyordu. Türkiye’ nin sahip

olduğu kültürel çeşitliliğinden dolayı ABD’ ye benzetiyordu ve başkanlık sisteminin Türk toplumuna daha uygun bir sistem olacağını düşünüyordu. Zira başkanlık sisteminde bakanlara ait bir seçim bölgesi yoktur, seçmen kaygısı yoktur, vakitlerinin büyük kısmını seçmenleri için değil, bakanlık işlerine ayıracak ve tarafsız, etki altında kalmadan çalışabileceklerini söylüyordu. Bu konuda gerekli hazırlıkların yapılması ve her daim hazır olunması konusunda rapor istemişti.” şeklindedir. (Örgün 1999, 29)

ANAP; devletin, toplum ve birey karşısındaki rolü, işlevi ve yetkisini yeniden tartışmaya açarak bir nevi siyasal liberalizmi savunmuştur. Bilindiği gibi Türk siyasal kültüründe birey karşısında devletin ontolojik önceliği esastır. Birey, devlet için vardır. ANAP, bu denklemi tersine çevirerek devletin birey için varolduğu bir söyleme dönüştürdü. Devlet karşısında bireysel haklar ve özgürlükler artırılarak hukuksal güvenceler getirildi. Hatta daha da ileri giderek vatandaşlara, ülkedeki mahkeme kararlarının temyizi için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne gidebilme hakkını tanıdı. ANAP, bununla birlikte ülkenin üniter yapısını yeniden tartışmaya açtı. Federatif bir yapıyı öngören ve Başkanlık sistemine dayanan yeni bir devlet örgütlenmesinden söz etti. Yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılmasını ve merkeziyetçiliği terk edilmesini savundu. (Duman 2010, 180)

Başbakan olduğu dönemde Süleyman Demirel “ben, cumhurbaşkanı onaylamıyor diye, Gümüşhane’ ye köy hizmetleri il müdürü bile atayamıyorum.” diyerek, başkanlık sistemi bir yana, Cumhurbaşkanı’ nın mevcut yetkilerinin bile fazla olduğunu söylüyordu. Aralık 1993 tarihinde Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı olduğu dönemde de Başkanlık sistemine karşıydı Türkiye’ de Anayasanın cumhurbaşkanına verdiği yetkileri yarı başkanlık olarak tanımlıyordu.(Örgün 1999, 30)

Eylül 1997 yılında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel “Türkiye’ de hükümetler makul uzunlukta bir süre iktidarda kalamıyorlar. Bu durum istikrarı menfi yönde etkiliyor. Oysa 65 milyonluk Türkiye daha iyi yönetilmelidir de Ben 4 sene 3 aydır Çankaya’ da oturuyorum. Bu süre içinde tam 6 tane hükümet onayladım. Bu durum ister istemez meclis hükümetini tartışılır hale getirmiştir. Seçim oluyor ama bu meclis hükümet çıkaramıyorsa, zorluk ortaya çıkıyor. Bu Türkiye’ yi bir

arayıŖa götürüyor; yarı başkanlık, başkanlık sistemi. Onu da Ŗartlar ortaya çıkardı. Meclisin seçtiği h k metten başkanın seçtiği hükümete geçiyorsun.” Ŗeklinde diyerek yıllar sonra reform gereğine hak vermiŖtir. ( rg n 1999, 30-31)

2000 li yıllara geldiğimizde ise AK Parti döneminde Başkanlık – Yarı Başkanlık Sistem tartiŖmaları yeniden alevlenmiŖtir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÜLKEMİZDE SİYASAL REJİM ARAYIŞI VE YARIBAŞKANLIK SİSTEMİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ

Yaklaşık bir asırlık Cumhuriyet tarihinde parlamenter hükümet sistem modeliyle yürütülen ve zaman zaman yeni bir demokrasi sistemi arayışına geçen ülkemiz, başkanlık sistemi ile parlamenter sistemin karışımı olan yarı başkanlık sistemini tartışmaya başlamıştır. Ancak tüm değişimler gibi bu değişim de sancılı olacağı benzetilmektedir. Devlet adamını doğrudan halkın seçmesi demokrasi olarak değerlendirilse de sahip olunan geniş anayasal yetkiler diktatörlük tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.

Fransa'nın da uyguladığı yarı başkanlık sistemi, yürütme yetkilerinin hükümet başkanı ve cumhurbaşkanı arasında paylaşıldığı, kesin kuvvetler ayrılığının olmadığı gibi yasama ve yürütmenin birlik içinde çalıştığı bir hükümet sistemidir. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği bu sistemde hükümet de millet meclisi önünde sorumluluk sahibidir.

Bu bölümde Türkiye’de anayasal değişim ile birlikte yarı-başkanlık sistemine geçiş konusu ve V. Fransız Anayasası konusu karşılaştırılarak ele alınacaktır.

3.1. Yasama Yönünden Uygulanabilirliği

Başkan ya da yarı-başkan konumundaki kişinin, halkoyuyla seçilmiş olsa bile, kimi durumlarda “yasa gücünde karar verme” yetkisi de olursa, bunun sağlıklı kullanılacağı kesin değildir, en azından başka yorumlara açıktır. Bu yolun neden olabileceği tartışma siyaset gündemini ve düzeni sarsabilir. Söz konusu yetki Fransız siyasetini art arda bunalımlara sürüklemiştir. Yarı-başkanın meclisi kapatma yetkisi de, eğer olursa, bunalımlar doğurmaktan geri kalmaz. Çözümün ne olacağı kestirilebilirse, bağlayıcı metinde ilgilileri daha hazırlık aşamasında doyurması ve sonra da uygulanabilir olması gerekir. (Ataöv 2011, 198)

Cumhurbaşkanının yasamaya ait yetkilerinden biri olan meclis tarafından onanmış yasaların cumhurbaşkanı tarafından meclise tekrar görüşülmek üzere geri gönderilmesi yetkisi aslında parlamenter sisteme uygun olsada bunun yanında yetkinin kötüye kullanımı durumunda cumhurbaşkanı ile meclis arasında çatışma yaşanması muhtemeldir. Gerçekten de yakın zaman içerisinde ANASOL-M (DSP-MHP-ANAP koalisyonu) bu tarz çatışmaların gerçekleştiği bilinmektedir. Aynı zamanda, cumhurbaşkanının yasaları tekrar görüşülmek üzere geri göndermesi durumunda meclis, cumhurbaşkanının istekleri doğrultusunda bir değişiklik yaptığı düşünüldüğünde cumhurbaşkanı doğrudan olmasada yasa teklif etme hakkına sahip olmuş olur ki bu yetki parlamenter sistem modeline uymamaktadır. Parlamenter sistemle uyuşmayan başka bir cumhurbaşkanı yetkisinde, yapılan anayasa değişikliklerinin meclise iade edilmesidir.

Parlamenter sistemlerde bu tip bir yetki yoktur fakat cumhurbaşkanının anayasa mahkemesine iptal davası açma hakkı vardır. Cumhurbaşkanının yürütme alanındaki yetkileri, üzerinde en çok tartışılan ve parlamenter sistemi yarı başkanlık sistemine dönüştürdüğü iddia edilen yetkileridir. Örnek vermek gerekirse, gerekli koşullarda bakanlar kuruluna başkanlık etmesi, cumhurbaşkanının yürütme organına etkin şekilde dâhil olma fırsatı vermektedir ve bu yetki parlamenter sistemlerde asla karşılaşılmayan tarzda bir yetkidir. Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan bakanlar kurulunun aldığı KHK çıkarma yetkisi, sıkıyönetim ve olağanüstü hal ilan etmek gibi kararlar da parlamenter sistemlerde bir devlet başkanına verilen sembolik yetkilerin üzerinde bir yetkidir. Bu kararlar bakanlar kuruluyla birlikte alınsa da olağanüstü hal ve sıkıyönetim zamanının da çıkarılan kararnamelere karşı yargı yolunun kapalı olması bu yetkinin ne derece önemli olduğunu göstermektedir. (Ay 2004)

104. maddenin yasama alanında cumhurbaşkanına tanıdığı yetkiler incelendiğinde bunların, 1961 Anayasası'nda da yer alan ve cumhurbaşkanına tarafsız devlet başkanı sıfatı dolayısıyla tanınan yetkiler olduğu görülecektir. Yasama yılının ilk gününde TBMM' de açılış konuşması yapmak. TBMM' yi toplantıya çağırarak, kanunları tekrar görüşülmek üzere TBMM' ye geri göndermek. Kanunların kanun hükmünde kararnamelerin, TBMM içtüzüğü'nün tamamının veya belli hükümlerinin Anayasa' ya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları

gerekçesi ile Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açmak, TBMM seçimlerinin yenilenmesine karar vermek, her iki Anayasa'nın cumhurbaşkanına yasama alanında sunduğu ortak yetkililerdir. Ancak 1982 Anayasası, yasama alanında, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak, cumhurbaşkanına gerekli gördüğü takdirde anayasa değişiklikleri ile ilgili kanunları halkoyuna sunmak yetkisini de vermiştir. (Yazıcı 2011, 132-133)

Yarı başkanlık sisteminde cumhurbaşkanına tanınan, meclisi kendi inisiyatifiyle fesih ve meclisin güvenini taşıyan bir hükümeti azil yetkilerinin sistemdeki kilitlenmeyi çözeceği iddia edilse de, ülkemiz örneğinde söz konusu yetkilerin keyfi kullanımının önüne geçecek mekanizma bulunmadığı gibi, kurmak da çok zordur. Cumhurbaşkanının, parlamentodan bağımsız olması ve doğrudan veya tek başına hükmetme yetkisine sahip olmaması, iradesinin ancak hükümet kanalıyla açıklanarak işlem görmesi, onu parlamentoya ve hükümete bağımlı kılmaktadır. Türkiye örneğinde bölünmüş çoğunlukların mevcut olduğu dikkate alınırsa, bağımlılığın taraflarca kötüye kullanılma ihtimali yüksektir. Bu nedenle sistem, özünde hükümet istikrarsızlığını önlemeye elverişli mekanizmalara sahip olsa da, Cumhurbaşkanına verilen yetkiler bizatihi istikrarsızlığın motoru haline gelebilir, bir başka anlatımla hükümet istikrarsızlığını önlemeye yönelik olarak tercih edilen sistem kolaylıkla rejim krizine yol açabilir. (Alaca 2012, 103-104)

Cumhurbaşkanının meclisi fesih ya da hükümeti azletmesi halinde, parti sistemindeki parçalanma sürdüğü müddetçe sık aralıklarla yenilenecek seçimler beklenen hükümet istikrarını sağlayamayacaktır. Benimsenecek iki turlu seçim sistemiyle benzer ideolojik eğilimli partilerin seçim ittifakına yöneleceği, onların süzülmüş ve derlenmiş bir şekilde parlamentoya katılımlarının sağlanacağı düşünülmektedir. Bu yönde görüş belirten Vergin'e göre, Türkiye örneğinde ikinci turda ittifak yapma gereği duyan partiler arasındaki ilişkiler yumuşayacak, uzlaşma arayışı ön planda tutulacak ve ikinci turdaki oylamayla uzlaşmacılık kültürünün seçmen bazında gerçekleşmesinin yolu açılacaktır.(Alaca 2012, 103-104)

Ülkemizde 2007 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri şu şekildedir : “beş ibaresi dört olarak değiştirilmiştir.” yani TBMM seçimleri bundan böyle beş yılda bir yerine, dört yılda bir yapılacaktır. Anayasasının 96 ncı maddesinin birinci fıkrası

aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. “Türkiye Büyük Millet Meclisi, yapacağı seçimler dâhil bütün işlerinde üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasada başkaca bir hüküm yoksa toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz.” hükmüne yer verilmiştir. Bu değişiklikle beraber “Cumhurbaşkanının seçilmemesi krizi” diğer adıyla “367 Krizi” ve Anayasa Mahkemesi tarafından 11.Cumhurbaşkanı seçimiyle alakalı aldığı iptal kararının ardından, sonraki süreçlerde meclisin toplantı yeter sayısı ile alakalı olası şüpheler giderilmiş oldu. Bu değişiklikle meclis çalışmalarının daha sağlıklı yürütülmesi ve hiç değilse toplantı yeter sayısı ile alakalı problemlerin yaşanmaması adına olumlu bir adım olduğu kabul edilebilir. (Yavuz 2008, 1177-1178)

Seçim listesinde bulunacakların az veya çok farklı olsa da, hepsinin seçilme ümidi olduğundan, seçimler esnasında bütün adayları var güçleri ile harekete geçirmek mümkündür. Parti teşkilatlarının da yardımı ile birçok kimsenin sandık başına götürülmesi sağlanır ve seçime iştirak nispeti artar. Unutmamak gerekir ki, teşkilat mensuplarından bugün olduğu gibi “Benim istediğim aday seçilecek yerde değil” diyen ve ya , “Benim adayım nasıl olsa seçilecek” deyip oturan kimse olamaz. Bu da hem seçime iştiraki artırır, hem de milletvekili ile vatandaş arasındaki münasebetleri, tanıma ve yakınlık meydana getirme bakımından iyileştirir. Bugünkü birbirini tanımama durumunu ve birbirinden uzak kalma durumunu önler. Bu seçim sistemi, bazılarının da iddia ettiği gibi, Türkiye’de tatbik edilen tercih sistemleri ile ilgili değildir. (Turgut 1998, 168-169)

Fransa’da bir zamanlar tatbik edilen ve milletvekili seçiminin merkezi figürü haline gelen, yani doğrudan halka karşı sorumlu ve temsil yetkisini doğrudan seçmenden alan milletvekili durumuna sokan sistem de değildir. Çünkü böyle bir sistem, bir milletvekilini kendi bölgesi üzerinde senyör haline getirir. Bu da sistemi yozlaştıran yeni bir faktör olur. Bizim teklif ettiğimiz sistemde önce parti disiplini vardır ve çok gevşek de değildir. Çünkü adayın parti listesine girmesi kadar, parti teşkilatı ve partililerle çalışabilmesi de önemlidir. Bu da zannedildiği kadar basit ve kolay değildir. Parti teşkilatından ve genel merkezden, aday listesine girdikten sonra sempati ve yardım da almak gerekir. (Turgut 1998, 168)

Ayrıca tercih almakla teşkilatın çalışması çok yakından ilgilidir. Teşkilata rağmen tercih alıp seçilmek çok zordur ve hemen hemen imkânsızdır. Seçilenler bulunsalar bile, Türkiye çapında düşünülürse, bu durumda seçilecek milletvekillerinin sayısı milletvekilini güçlü yapıp sistemi bozacak seviyeye ulaşamaz. Şüphesiz, bir milletvekilinin yeniden seçilmesi de önemlidir. Bu ise, milletvekilinin parlamentodaki çalışmaları ve hür iradesi ile hareket etmesine bağlı olduğu kadar, parti ile münasebetlerine de bağlıdır. Bütün bunlar, Maurice Duverger'in üzerinde durduğu ve milletvekilinin partiye karşı bağımsızlaşması sonucu, "Her milletvekilinin kendi toprakları üzerinde istediğini yapabilen bir senyör", durumuna geleceği iddiasının varit olmadığını göstermektedir. (Turgut 1998, 168-169)

Parlamentar düzende, iktidarlar birleşir ve yasama yürütmeden üstündür. Hem başkanın hem de başbakanın bulunduğu yarı-başkanlık düzeninde birbirleriyle ilişkili olan yürütme ile yasama üst-alt konumundadırlar. (Ataöv 2011, 174)

Yarı-başkanlık meslisi, ne meclis, ne de başkanlık düzenidir. Katıksız meclis düzeninde başbakanla kabine meclisten çıkar. Bu yürütme erki meclis çoğunluğunun güvensizlik oyuyla her an düşürülebilir. Yürütmeye yasama arasındaki ilişki biçimi aşamalıdır, yani yürütme meclis çoğunluğundan doğar ve ona karşı sorumludur. (Ataöv 2011, 175)

Yarı başkanlık düzeninde, bir görevliyi seçen kurum onu görevden alan kurum olmayabilir. Başbakan-başkan düzeninde başkan başbakanı seçer, fakat kabineyi görevden alma yetkisi meclis çoğunluğundadır. Bu nedenle, başkan meclis desteabileğini sağlayabilecek olan kişiyi başbakanlığa atamak ister. Meclis güvenine kavuşmuş bir kabine başkana değil, meclise bağlıdır. bu durumda, başkanla kabine arasındaki ilişki sanki eşitler arasında bir alış-veriştir. Ancak, başkan meclis çoğunluğuyla aynı siyasal inançları paylaşır ya da çoğunluk partisinin önderi konumunu korursa, kabine başkanın komutası altına girer. Böyle bir durumda yarı-başkanlık tam başkanlık düzenine kayar. Bu kaymanın kapsamını başkanın meclisteki partilerle yakınlık derecesi saptar. (Ataöv 2011, 197)

Yasama gücünde kararname yetkisine gelince, yasama yetkinin devri niteliğinde yasa gücünde yürütme kararnameleridir. Diğer bir deyişle, yetki yasasına

dayalı olmayan kararnameler söz konusu olmalıdır. Türkiye’de, bu tanıma uyan olağanüstü kararnamelerdir. (Özsoy Boyunsuz 2014, 301)

Sonuç olarak yasama yönünde düzeltme yapılacak olursa ilk etapta şu değişiklikler yapılmalıdır; Yürütme yasama karşısında güçlendirilmelidir yasama belli konularda yasa çıkarabilecek anayasanın saydığı bu alanlar dışında düzenleme yapma yetkisi Yürütme’ye ait olacaktır, parlamentonun tatil yapabileceği günlerin sınırlandırılmasıdır, parlamentonun gündemine tümüyle hükümetin egemen olmasını sağlayacak düzenlemenin getirilmesidir. (Şıvgın 1997, 90)

3.2. Yürütme Yönünden Uygulanabilirliği

Ülkemizde, yarı-başkanlık düzeni de sözlü ya da yazılı yorumlarda daha çok bir, en fazla birkaç tümceyle geçiriliyor. Oysa Fransa örneğini de, bu örnekteki sınırlamalarla çetin çatışmaları da iyi bilmek gerekir. Fransa’daki “çift-yürütme”nin hele yarı-başkanla meclis çoğunluğu aynı parti ya da siyasal görüşten olmadığı zaman ne denli bunalıma gebe olduğu de Gaulle’den Sarkozy’ye değin istikrarsızlıklarla ortaya dökülmüş sayılır. Yarı-başkanla meclis arasında “ bölünmüş bir hükümet”in hemen ve uzun erimde ne sorunlar yaratabileceğine 1958’den bu yana yakın Fransız geçmişinde bol örnekler var. O denli ki, yarı-başkanlar önlerindeki engelleri aşabilmek için Fransız halkına doğrudan seslenmeyi birkaç kez denemek zorunda kaldılar, ama ancak sınırlı ölçüde başarılı oldular. (Ataöv 2011, 198)

1982 Anayasa’sının cumhurbaşkanının seçimi ve tarafsızlığını düzenleyen 101. maddesi, bu Anayasa’ nın parlamenter sistemi benimsediğini göstermektedir. Bu maddeye göre, “Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Meclisince kırk yaşını doldurmuş ve yükseköğrenim yapmış kendi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasında yedi yıllık bir süre için seçilir. Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından aday gösterilebilmesi, meclis üye tam sayısının en az beşte birinin yazılı önerisi ile mümkündür. Bir kimse iki defa cumhurbaşkanı seçilemez. Cumhurbaşkanı seçilenin

varsa partisi ile ilişiği kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi yeliği sona erer. Görülüyor ki, Anayasa, parlamentarizmin tanımına uygun olarak 101. maddede cumhurbaşkanını seçme yetkisini TBMM’ye tanımıştır. Ne var ki, Anayasa’nın hazırlık çalışmaları sırasında cumhurbaşkanını seçme yetkisini parlamentoya değil, halka tanımak gerektiğini ileri sürenler olmuştur. Ancak, bu öneri kabul görmemiştir. zbudun’un ifade ettiği gibi, cumhurbaşkanını seçme yetkisinin TBMM’ye tanınmasında isabet vardır.

Anayasanın güçlü yetkiler verdiği cumhurbaşkanı, halkın iradesiyle başa geçmiş olmanın da getirdiği manevi otorite de eklenince, rahat bir şekilde siyasi sistemin hakim öğesi haline gelebilir ve bu sayede sistem, bir şekilde başkanlık veya yarı-başkanlık sistemi özelliğini kazanabilirdi. Oysaki başkanlık sistemi, hem Türkiye’nin siyasi geleneklerine yabancı hemde, bu sistemin büsbütün kendisine has şartlar taşıyan ABD haricinde, istikrar sağlayan bir demokrasi yarattığı görülmemiştir. Tersine, yürütme gücünün tamamının başkanın elinde olması, demokratik istikrar öğelerinin yeterli ölçüde g kazanmadığı toplumlarda kolayca kişisel yönetime neden olabilir. Değindiğimiz gibi cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, yarı-başkanlık sistemlerinin temel unsurlarından biri olduğuna göre, 1982 Anayasası’nın cumhurbaşkanını seçme yetkisini yasama organına tanınması, bu Anayasa’nın bir tür yarı-başkanlık sistemi yarattığı iddialarını mesnetsiz kılan en güçlü kanıttır. (Yazıcı 2011, 127-128)

Türkiye’de anayasa değişikliğiyle gelen ve başkanlık sisteminin olduğu kadar yarı-başkanlık sisteminin de bir özelliği olan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, halkı yasama organı dışında yürütme organın bir kanadının tayininde söz sahibi kılacağı için, devletin halka daha da yaklaşacağı düşünülmektedir. Bu yaklaşımın taraftarlarına göre, demokratik meşruluğu takviye edilmiş, birleştirici ve işlevsel olan bir cumhurbaşkanına Türkiye’nin ihtiyacı olduğudur. Tüm bu görüşler bazında Türkiye’nin parlamenter hükümet sisteminden, yarı başkanlık sistemine geçtiğine dair iddialar tartışmaya açık önermelerdir. Örneğin 1982 Anayasası 104. madde doğrultusunda Cumhurbaşkanına tanınan geniş yetkiler çerçevesinde klasik parlamentarizmden uzaklaşıldığı ancak hükümetin parlamento karşısında siyasal sorumluluğu öngörülmesi nedeniyle, parlamenter sistemin varlığını srdrdğu ifade

edilmektedir. Ayrıca, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi öngören değişikliğe rağmen Türkiye'de mevcut hükümet sisteminin temel özellikleri çerçevesinde parlamenter hükümet sistemi karakterini koruduğu ifade edilmektedir. Bu görüş de, yarı başkanlık sisteminden söz edilebilmesi için, Cumhurbaşkanı'nın siyasi nedenlerle parlamentoyu fesh etme yetkisinin olması gerektiği söylenmektedir. (Cinoğlu 2011, 99-100)

Türkiye'de Cumhurbaşkanı'na 1982 Anayasası 116. madde doğrultusunda meclisin feshi anlamında kullanılan Parlamento seçimlerini yenileme yetkisi verilmiştir. Ancak Cumhurbaşkanı, bu yetkiye yarı başkanlık sistemindeki gibi sınırsız bir şekilde değil sınırlı ve olağanüstü bir takım durumların gerçekleşmesi için kullanmaktadır. Bu noktada da Türkiye'deki sistemin yarı başkanlık sistemine kaydığıyla ilişkili görüşler yürütülmektedir. (Cinoğlu 2011, 99-100)

1982 Anayasası, cumhurbaşkanına parlamenter geleneklerle bağdaşmayacak ölçüde geniş yetkiler sunduğundan bu Anayasa'ya göre, yürütme organının iki unsuru arasında çatışma olasılığı mevcuttur. Yürütmenin başı olan başbakanın çatışması, parlamenter rejimlere değil, yarı- başkanlık sistemlerine özgü bir olgu olduğu için 1982 Anayasa'sının benimsediği hükümet sistemi tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmaların kaynağı ise, cumhurbaşkanını devlet hayatının güçlü bir unsuru haline getiren 104. madde yer almaktadır. (Yazıcı 2011, 132-133)

1982 Anayasası her ne kadar parlamenter sisteme uygun hükümler içeriyorsa da, parlamenter sisteme uygun olmayan daha ziyade yarı-başkanlık sistemine yakın olduğu gerekçesiyle eleştirilen hükümleri de yok değil. Sorumsuz bir cumhurbaşkanının parlamenter sisteme uygun temsili yetkilerine ek olarak olağanüstü yetkilerin de verilmiş olması Anayasanın en çok tartışılan yönüdür. Anayasayla, cumhurbaşkanını klasik parlamenter sistemdeki cumhurbaşkanından ayıran önemli nitelikleri mevcuttur. Bunlardan biri; devlet kurumlarına ve bilhassa yargının organlarına yapılacak olan atama yetkilerinin geniş olmasıdır. Bu atamaların cumhurbaşkanının yegâne yapacağı işlemler olduğu ve yargının denetimi altında olmadığı düşünüldüğünde, bu yetkinin ne kadar önemli olduğu farkedilebilir. Diğer bir ayırıcı nitelik ise olağanüstü dönemlerde cumhurbaşkanının yetkilerinin artmış

olmasıdır. Buna ek olarak, anayasada cumhurbaşkanının ‘anayasa koruyuculuğu’ yapma görevini veren yetkiler de mevcuttur.

1961’in aksine, cumhurbaşkanına ait yetkiler Anayasada farklı yerlerde, çeşitli kararlar arasında karma halde değil, tamamı 104. maddede sistematik bir şekilde listelenmiştir. Bu değişikliğin çeşitli kolaylıklar sağlamaktan öte, psikolojik bir tesir oluşturmak amacı taşıdığı söylenebilir. Cumhurbaşkanlığı makamı için böylesi uzun sayfaları gören, bu makamın görev ve yetkilerinin bulunduğu hükümleri peş peşe okuyanlar 1982 Anayasası içinde cumhurbaşkanlığı makamının ne derece önemli olduğunu anlayacaktır.

1982 Anayasası’nda Cumhurbaşkanı’nın görev ve yetkileriyle alakalı diğer bir durum da, cumhurbaşkanının yetkilerinin hangisinin başbakan ve bakanlar kuruluyla, hangisinin tek başına kullanılacağına belirgin olmamasıdır. Buna rağmen anayasa sadece yürütmeye alakalı temsili vazifelere haiz bir cumhurbaşkanının aksine, her üç organada aktif ve kapsamlı görevlerle, potansiyel ve rutin yetkiler vermiş ve ona olağanüstü atama yetkileri sunmuştur. Anayasa kişisel iktidara yönelebilecek bir lider öngörmüştür. 1982 tarihli anayasada cumhurbaşkanlığı yetkileri yarı-başkanlığa benzer sistemde donatılmıştır. Yürütme organı güçlendirilirken, parlamenter sisteme uygun olarak hükümetin güçlendirilmesi yerine olağanüstü yetkilerle donatılmış bir devlet başkanlığı kurumu oluşturulmuştur. (Ay 2004)

Bu durum cumhurbaşkanlığı makamına, hükümetle beraber politikalar belirleme hakkını vererek iktidara ortak yapmıştır. Cumhurbaşkanı’nın önemli diğer bir yetkisi ise Devlet Denetleme Kurulu’na araştırma, inceleme ve denetleme yaptırmak ve bu kurumun üyelerini ve başkanını atamaktır. Devlet Denetleme Kurulu bütün kamu kurum ve kuruluşlarında araştırma, inceleme ve denetleme yapma yetkisine haizdir. Devlet Denetleme Kurulu yalnızca cumhurbaşkanının emriyle harekete geçebilir. Cumhurbaşkanlığı makamının sahip olduğu bu yetkilerden bir kısmının parlamenter sistem açısından gözden geçirilmesi gerekir. Cumhurbaşkanının yetkilerinden biri olan başbakanın önerisiyle bakanların görevine son verilmesi parlamenter sistemin tabiatına aykırıdır. Parlamenter sistemlerde, başbakanla ya da hükümetin çalışma bütünlüğüyle uyuşmayan bir bakan ya kendi

isteğiyle ayrılır veya ayrılmak zorunda bırakılır. 1982 tarihli anayasayla getirilen bu yetki, başbakanın önerisiyle kullanılabilir bir yetki olduğu için, daha ziyade bakanlarından biriyle anlaşılamamış bir başbakanın, cumhurbaşkanı onayı oynayacağı son kozdur. (Ay 2004)

Çağdaşlarına göre gerçek demokrasilerde hiç de tercih edilmemesine rağmen ideolojik içeriği çok yüksek olan 1982 Anayasası, yürütmeyi güçlendirirken tercihini bakanlar kurulundan yana değil, cumhurbaşkanı makamından yana kullanmış ve bu makamı daha da güçlendiren hükümlere yer vermiştir. Bu tercih yapılırken siyasi partilere karşı tarafsız olan ve parti siyasetlerini değil, devlet siyasetini sürdüren cumhurbaşkanı imajı ön planda tutulmuştur. Fransız cumhurbaşkanından farklı olarak Türk Cumhurbaşkanı, iktidarı kullanımında kendine ait ağırlık payı olan özgün bir siyasal güç olarak değil, siyasal güçlerin uyumunda dengeyi sağlayan bir etken olarak görülmüştü. (Yavuz 2000, 447)

1982 Anayasası'nda cumhurbaşkanının tarafsızlığı ve seçimini belirleyen hükümlerin parlamenter sisteme uygun olduğu söylenebilir ama bu makamı icrai bir konuma geçirecek derecede kuvvetlendiren düzenlemeler, yarı-başkanlık sistemini andırmaktadır.

Ülkemizde 2007 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri ile birlikte 5678 sayılı kanunun 4. maddesi gereği Anayasası'nın 101. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: "Cumhurbaşkanı, yükseköğrenim yapmış, kırk yaşını doldurmuş ve meclis üyeleri ya da bu özelliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine haiz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasından, halk tarafından seçilir. Cumhurbaşkanlığı makamının görev süresi beş yılla sınırlıdır ve bir kimse en fazla iki defa cumhurbaşkanı seçilebilir. Meclis içinden ya da meclis dışından cumhurbaşkanlığına aday olacak olan kişilerin aday olabilmesi için yirmi milletvekilinin yazılı teklifi gereklidir.

Aynı zamanda, son gerçekleşen milletvekili seçimlerinde geçerli sayılan oyların toplamı birlikte hesaplandığında yüzde onluk dilimi geçen siyasi partiler birlikte aday gösterebilir. Cumhurbaşkanı seçilen kimsenin, eğer varsa partisi ile tüm ilişkisi kesilir ve meclis üyeliği sona erer. Anayasa'nın 101. maddesinin bu son halinde, bundan böyle cumhurbaşkanı doğrudan halkın oyu ile en fazla iki kez olmak

üzere, beş yıl için seçilecek. Bir kimse doğrudan aday olamayacak, aday olmak için en az yirmi milletvekilinin yazılı teklifi veya son gerçekleşen milletvekili seçimlerinde yüzde on oranında geçerli oyu almış siyasi partilerin ortak adayı gösterilebilecektir. (Yavuz, Bilir ve Tunç 2009, 1177-1178)

5678 sayılı kanunun 5. maddesine göre Anayasası'nın 102. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: “Cumhurbaşkanlığı seçimi, cumhurbaşkanının görev süresinin bitimine 60 gün kala; herhangi bir sebepten dolayı makamın boşalması durumunda ise boşalmanın başladığı günden itibaren 60 gün içinde tamamlanır. Genel oylamayla yapılacak olan seçim gereği, geçerli sayılan oyların salt çoğunluğunu alan aday ilk turda cumhurbaşkanı seçilmiş olur. İlk oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bir hafta sonra pazar günü ikinci tur oylama yapılır. İkinci tur oylamada yalnızca ilk turda en çok oyu alan iki aday katılır ve en çok oyu alan aday kazanmış olur. İkinci turda aday olmaya hak kazanan adaylardan birinin ölümü veya seçilme yeterliğini kaybetmesi durumunda; ikinci tur oylamaya, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. İkinci tur oylamada sadece bir tek aday kalması durumunda, bu kez oylama referandum tarzında yapılır. Aday, geçerli oyların çoğunluğunu alması durumunda cumhurbaşkanı olmuş olur. Yeni cumhurbaşkanı görevine başlayana dek önceki dönem cumhurbaşkanı görevini sürdürür. Anayasada “Cumhurbaşkanlığı seçimine dair usûl ve esaslar kanunla düzenlenir.” hükmü yer alır. Anayasada ki bu madde ile cumhurbaşkanının halkoyu ile seçiminin nasıl yapılacağı, ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. (Yavuz 2008, 1177-1178)

Yukarıda belirtilen Anayasa değişiklikleri ile Türkiye'nin kurumsal anlamda yarı – başkanlık rejimine dönüştüğü belirtilebilir. Bu değişiklikler ile Türkiye'yi bir yarı başkanlık modeli olarak değerlendirmek mümkündür. 1982 Anayasası yürütme otoritesi içinde güçlü yetkilerle donatılmış bir cumhurbaşkanlığı makamı oluşturmuş, cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesine ilişkin son değişikliklerle birlikte kurumsal anlamda parlamenter rejim formülasyonu da kaybedilmiş, rejim yarı başkanlığa dönüştürülmüştür. Sistemin hangi doğrultuda işleyeceği (parlamenter, başkanlı başkanlık veya başkanlı parlamenter) 2014 sonrasındaki siyasal hayatın şekillenışı çerçevesinde ortaya çıkacaktır. (Alkan 2013, 321-322)

Bu nedenle 2007 değişikliklerinin Türk siyasal sistemi üzerindeki olası etkilerini çözümlayebilmek için bu değişiklikleri 1982-2007 döneminde cumhurbaşkanı – hükümet ve parlamento ilişkileri pratiğini göz önüne alarak incelemek gerekmektedir. 2007 değişiklikleri öncesinde pratiğe bakıldığında, belirtildiği gibi, cumhurbaşkanı - hükümet çatışmalarının sistemin işleyişı içinde öne çıktığı görölmektedir. Bu arka planda cumhurbaşkanı ve hükümetin kendi yetki alanlarındaki rolleri, son değişikliklerle birlikte, parlamenter bir anlayışla ele almaları oldukça zorlaşmıştır. Hatta Fransa örneğinde görölen bir “cohabitation” un hayata geçirilmesi bu arka planda güç görünmektedir. (Alkan 2013, 321-322)

1958 Fransız Anayasası’nın klasik parlamenter rejimden ayrıldığı noktalar birkaç bölümde incelenebilir. Bunların en önemlilerinden biri, cumhurbaşkanının bazı işlemlerinin karşı-imza kuralının dışında tutulmasıdır. Diğer bir deyişle, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve ilgili bakanın katılmasına gerek duyulmaksızın yegâne yapabileceği bir hukuki işlem kategorisi yaratılmıştır. Gerçi bu işlemler konu itibariyle sınırlı ve istisnaidir. Anayasada aksi olmadıkça cumhurbaşkanının işlemlerinin karşı imzaya tabi olması gerekir ama bu işlemlerin ilişkin oldukları en önemli özelliği, onları hayli ön plana çıkarmasıdır. Cumhurbaşkanının tek başına yapabileceği işlemler, Anayasada aksine hüküm olmadıkça Cumhurbaşkanının işlemlerinin karşı imzaya tabi olması gerekir, ama bu işlemlerin ilişkin oldukları konuların önemi, onları hayli ön plana çıkarmaktır. Cumhurbaşkanının tek başına yapabileceği işlemler, Anayasada şöyle sayılmıştır; Başbakanı atamakve istifasını kabul etmek, halkoyu yolunu harekete geçirmek, Millet Meclisini feshetmek, Parlamenteoya mesaj göndermek, Anayasaya aykırı gördüğü bir kanun veya milletlerarası andlaşmaları Anayasa Konseyine havale etmek, Anayasa Konseyinin dokuz üyesinden üçünü ve kendi üyeleri arasından başkanını seçmektir. (Özbudun 2008, 345)

Anayasamız’da 2007 yılında 5678 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle Cumhurbaşkanının bu makamı doğrudan halktan alıyor olması ve özellikle 1982 Anayasası’nın bu makama tanıdığı geniş yetkilerle birlikte düşünöldüğünde, hükümet sistemimizi bir ölçüde yarı-başkanlık sistemine yaklaştırmıştır. Ancak yine de Cumhurbaşkanının, Fransa’da olduğu gibi sistemin temel unsuru haline

gelmiş olduğu söylenemez. Özellikle Cumhurbaşkanının, yasama meclisini tamamen kendi takdirine bağlı olarak feshetme yetkisine sahip olmaması, önemli bir farktır. (Özbudun 2008, 348)

Beşinci Fransız Cumhuriyeti Anayasası ile 1982 T.C. Anayasası arasındaki bazı benzerlikler hemen dikkati çekmektedir. 1982 Anayasası'nda da, yasama organına karşı yürütme organını, yürütme organı içinde de özellikle Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini uzun bir liste halinde saymıştır. T.C. Anayasası, Fransız ve Alman Anayasalarının aksine, bunlardan hangilerinin Cumhurbaşkanı tarafından tek başına yapılabilecek işlemler olduğunu, hangilerinin Başbakan ve ilgili bakanların karşı-imzalarını gerektirdiğini belirtmemektedir. Şüphesiz, T.C. Anayasasında, genel olarak, karşı-imza kuralı korunmuştur. Anayasanın 105. maddesinde “Cumhurbaşkanının, gerek Anayasa gerekse diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili bakanın imzaları olmaksızın yegâne yapabileceği işler haricindeki tüm kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanmalıdır ve alınan bu kararlardan yine Başbakan ve ilgili bakan sorumlu olacaktır.” Bununla birlikte, 1982 Anayasası'nda da Cumhurbaşkanının tek başına yapabileceği işlemlerin hayli çok sayıda olduğu ve bunların önemli konuları ilgilendirdiği söylenebilir. (Özbudun 2008, 347)

1982 Anayasası'na 1958 Fransız Anayasası'nın büyük etkisi olmuştur. V. Fransız Cumhuriyeti Anayasası, bir yandan Bakanlar Kurulu'nun Millet Meclisi önünde bireysel ve kolektif siyasal sorumluluğunu kabul etmiş, yürütmeyi cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu arasında paylaşmış, cumhurbaşkanı sorumluluğunu (md. 68) ve belli istisnaları dışında cumhurbaşkanının yapacağı işlemlerin başbakan ve ilgili bakan tarafından imzalanma zorunluluğunu (m. 19) getirerek parlamenter rejim unsurlarına yer vermiştir. Diğer yandan cumhurbaşkanının bazı işlemlerini karşı-imza kuralının dışında tutmuş, cumhurbaşkanının tek yapabileceği hukuki işlem kategorisini yaratmıştır. (md. 19) (Yavuz 2000, 534)

Bu bağlamda başbakanı atamak ve istifasını kabul etmek, halkoyu yolunu harekete geçirmek, Millet Meclisini feshetmek, parlamentoya mesaj göndermek, anayasaya aykırı gördüğü kanunu veya milletlerarası antlaşmayı Anayasa

Konseyi'ne havale etmek, Anayasa Konseyi'nin dokuz üyesinden üçünü ve kendi üyeleri arasından başkanını seçmek, verilen taahhütlerin yerine getirmenin zor ve yakın tehditlerle karşılaşılır ve anayasal hükümet kurumlarının düzenli işleyişleri aksarsa başbakanla meclislerin ve anayasa konseyinin başkanlarıyla resmi danışmalardan sonra, bu durumların zorunlu kıldığı tedbirleri almak (md. 16) gibi yetkilerini tek başına kullanacağı kabul edilmiştir. Böylece parlamenter rejimden başkanlık rejimine yönelik önemli sapmalara yer vermiştir. Öyle ki cumhurbaşkanı bakanlar kurulunda kabul edilmiş kanun hükmünde kararnameleri veya diğer kararnameleri imzalamayarak bu kararnamelerin yürürlüğünü engelleyebilecek güce kavuşturulmuştur. Bu noktada cumhurbaşkanının biçimsel imza yetkisi değil, bir ortak karar yetkisi söz konusudur. (Yavuz 2000, 534-535)

Ayrıca cumhurbaşkanı törensel ve biçimsel nitelikte değil, kararların alınmasına katılma özelliğinde bakanlar kurulunun toplantılarına başkanlık etme yetkisine sahiptir. Parlamentarizm'den en önemli sapmayı ise 1962' de yapılan anayasa değişikliği ile kabul edilen cumhurbaşkanının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi olmuştur. Bu şekilde cumhurbaşkanının hükümete oranla halk iradesini daha dolaysız biçimde temsil etmesi, yani onun güçlü bir demokratik meşruluğa sahip olması, onu sadece hükümet karşısında değil yasama karşısında da avantajlı ve hâkim prestijli duruma getirmiş, böylece geniş hukuki yetkilerini çok daha kolay kullanma imkânı sağlamış (ancak hükümeti azletme yetkisi verilmemiş) onun rejimin en önemli (hâkim) unsuru haline getirmiştir. Böylece De Gaulle rejimin parlamenter yönde değil başkanlık yönünde gelişimini sağlamıştır. (Yavuz 2000, 534-535)

Bu özellikleriyle V. Fransız Cumhuriyeti Anayasası'nın 1982 Anayasası'nı etkilediği açıkça görülebilir: 1982 Anayasası'nda da yasama organı karşısında yürütme organı ve onunda içinde özellikle cumhurbaşkanı kanadı güçlendirilmiştir. Anayasanın 104. maddesinde cumhurbaşkanı görev ve yetkileri uzun bir liste halinde sayılmıştır. Bu görev ve yetkilerden hangilerinin cumhurbaşkanı tarafından tek başına yapılacağını açıkça ortaya koymayarak, karşı-imza dinamik alanının cumhurbaşkanının kişisel özellikleri ve siyasal konjoktürün durumuna göre belirlenmesine açık kapı bırakılmıştır. Her ne kadar genel ilke olarak karşı-imza

kuralının korunduğu söylenebilirse de, mevcut siyasal konjonktürde itibar ve otorite kaybını, anayasa bunalımını göze almaya değer gören cumhurbaşkanının açıkça karşı-imzayı öngören anayasal düzenlemeler dışında hukuken önü açıktır. Bu şekilde yaklaşımın benimsenmesinde 1982 Anayasası'nda cumhurbaşkanını tek başına yapabileceği işlemler önemli ve çoktur. Bundan dolayı da cumhurbaşkanının (özellikle zayıf koalisyonların bulunduğu dönemlerde veya diğer anti-demokratik öğelerin, krizin tesirli olduğu dönemlerde) rejimin her zaman muhtemel hakim ögesi olduğu söylenebilir. (Yavuz 2000, 535)

Halkın seçtiği başkan siyasal yetkisi olmayan bir devlet başkanı değildir. Yürütme erkini rakipsiz olarak simgelemez, çünkü mutlaka başkana bağlı olması gerekmeyen bir başbakan da vardır. Bu durumda, başkanın başbakanla ve kabineyle ilişkisi ve kabinenin de meclis karşısındaki konumu her ülkedeki düzenden düzene değişir. Bu farklar yazılı metinde ve uygulamada birbirine benzemeyen örnekler çıkaracaktır. (Ataöv 2011, 174-175)

Anayasanın 105. maddesindeki karşı imza kuralını genel bir hüküm olarak uygulamaları gerektiğini, bu anlamda 1982 rejiminin parlamenter rejim çerçevesi dışına çıkmadığını ileri sürmektedir. Gözler'e göre Türkiye'de sorun cumhurbaşkanlarının Anayasanın 105. maddesine uymadan yetkilerini kullanmalarından kaynaklanmaktadır ve cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemlerin anayasada belirtilmesi, Devlet Denetleme Kurulu'nun kaldırılması, yüksek yargıda atama sisteminin yeniden düzenlenmesi gibi bir dizi değişikliklerle bu sorun aşılabılır. Yazıcı, 1982 rejiminin cumhurbaşkanı ile parlamento çoğunluğunun aynı eğilimde olduğu durumlarda fiili bir yarı başkanlık rejimine, farklı eğilimlere sahip olduklarında ise parlamenter rejim gibi işlediğini ileri sürmektedir. (Alkan 2013, 310)

Yarı-başkanlık sistemi, ancak siyaset ve toplum katmanları bu sistemin oluşumunda asgari bir konsensüse vardıgı takdirde yarar getirecektir. Fransız yapılanması, ABD türü tipolojilere oranla daha parlamenter bir perspektif sunuyor. Mutlakçı kaymaları sınırlıyor ve çift denetim getiriyor. Fransızların da şikâyetçi oldukları birçok yanı bulunmasına rağmen De Gaulle'den Chirac'a farklı yapıdaki başkanlar ve hükümetlerle sistem yürümüşür. Sistemdeki dengenin en önemli

unsuru ise iki türlü ve dar bölgeli seçim sistemi olmasıdır. Böylece hem yerel güçler Meclis'e yansımakta, hem ittifaklar ve uzlaşmalarla en uç siyasetler bile bir yerden sisteme bağlanmaktadır.

Başkanlık sistemini Türkiye için çok sert bulup yerine, yarı-başkanlık sistemini önerenlerde var. İşte bu görüşü savunanların konuya yaklaşımları: “Türkiye’de başkanlık sisteminden söz ederken, ilk akla gelen örnek ABD’de yürürlükte olan sistemdir. Oysa kastedilen, yürütme ile yasamanın birbirleri karşısında iyice bağımsız oldukları ne yürütmenin başı başkanın yasamayı feshedebildiği, ne yasamanın başkanı ya da onun, yasal olarak kimseye danışmak zorunluluğu olmaksızın atadığı dilediğinde de görevden alabileceği bakanları ya da yardımcılarını denetleyebilmek yetkisi olan ABD sistemi değil, yarı başkanlık dediğimiz sistemdir.”

Türkiye gibi hızla değişen ve gelişen bir toplumda ne ihtiyaçlar ne de değiştirilmesi çok zor gelenekler başkanlık sistemi anlayışına yatkındır. Türkiye’de başkanlık rejimi, Cumhurbaşkanı eğer Amerika’dakinden farklı olarak, meclis çoğunluğuna hâkim olursa, ona diktatörce yetkiler verilmesi sonucunu doğurur. Eğer Amerika’daki gibi Meclis çoğunluğuna hâkim olamıyorsa. Türkiye etkin bir devlet yönetimine asla kavuşamaz. Türkiye bu sakıncaları taşımayan etkin ve çabuk devlet yönetimi, ancak yarı-başkanlık rejimi sayesinde kurtulabilir. Evet, yarı başkanlık sistemini savunanlar konuya böyle yaklaşıyor. Ancak, Türkiye’de yarı başkanlık sistemine geçilmeden dahi cumhurbaşkanı ve başbakan arasında yaşanan krizleri unutmamamız gerekir. (Örgün 1999, 117-118)

Ülkemizde 21 Ekim 2007 tarihinde yapılan oylama sonucunda Anayasamız’a cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi düzenlemesi getirilmiştir. Halkoyu ile seçilme usulünün, “olağan parlamenter sistemlere kıyasla oldukça güçlü bir cumhurbaşkanına sahip olan Türkiye’yi yarı başkanlık hattına oturtacağı kesindir. Çünkü Türk parlamenter sistemini, yarı-başkanlık sisteminden ayıran bariz özellik, bu anayasa değişikliği ile giderilmekte ve yürütmenin birinci kanadına gerekli meşruiyet desteği verilmektedir”. Gerçekten, mevcut anayasal düzende cumhurbaşkanının yetkilerini genel olarak değerlendirdiğimizde sistemin yarı-başkanlık sistemine yakın olduğu görülmektedir. Ne var ki, 1982 Anayasası’na göre

cumhurbaşkanının referanduma başvurma, çeşitli kurumlara atamalar yapma ve olağanüstü hal KHK'sı çıkarmak gibi pek çok yetkisi vardır ve bu yetkilerin hangilerinin tek başına hangilerinin karşı imza kuralına göre kullanılacağı meselesi gerek uygulamada gerekse doktrinde oldukça tartışmalıdır.

Geçmişte cumhurbaşkanı ile parlamento çoğunlukları arasında oluşan yetki krizlerinin cumhurbaşkanının halkoyu ile seçildiği yeni anayasal kurguda katlanarak karşımıza çıkma tehlikesi bulunmaktadır. Yeni anayasal düzende cumhurbaşkanının artık partiler üstü niteliğini kaybettiğini söylemek hiç de abartılı olmayacaktır. Cumhurbaşkanı, halkoyuyla seçilmenin getireceği artı meşruiyet sayesinde, sistemin diğer unsurları (TBMM ve hükümet) karşısında siyaset üretme iddiasında olan bir aktör haline gelecektir. Hatta bu durum, görevde olan bir cumhurbaşkanını yeniden seçilmek için seçim vaatlerini gerçekleştirmek amacıyla, var olan anayasal yetkilerini genişletmek yönünde de harekete geçirebilecektir. Cumhurbaşkanının hükümetle aynı partiden olması durumunda siyasi yaşamda daha aktif ve görünür olması, tartışmasız bir olasılık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cumhurbaşkanı ile hükümetin ayrı partiden olması durumunda ise, 1982 Anayasası'nın cumhurbaşkanına sunduğu mevcut yetkiler düşünüldüğünde, “cumhurbaşkanı ile bakanlar kurulu arasında siyasal eğilim özdeşliği yoksa krizlerin çıkma ihtimali çok daha yüksektir. Böyle bir krizde halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmeyene oranla eli çok daha kuvvetlidir ve dolayısıyla böyle bir krizi çözmek çok daha zordur”. İşte bu nedenlerle, 2007 de gerçekleştirilen anayasa değişikliğiyle cumhurbaşkanının gücünü halktan alması usulünün getirilmesinin, demokrasi istikrarı açısından “tehlikeli bir değişiklik” olduğu ileri sürülmüştür. Aynı doğrultuda TEZİÇ, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi hususunda yapılan yeni düzenlemenin “otoriter rejime davetiye çıkaracağını” ileri sürmüştür. (Demir 2014, 847-848)

Yarı başkanlık sistemlerinde, devlet başkanlarının halk tarafından seçilmesinin, sistemin demokratik olma niteliğini arttıracığına işaret edilmektedir. Doğrudan halk tarafından seçilen bir devlet başkanının sistem içindeki meşruluğunun güç kazanacağı, halkın kimi seçtiğini bileceği ve dönem sonunda gerekiyorsa o kişiyi

yeniden seçmeyerek bir tür hesap soracağı ileri sürülmekte ve bu hususların sözü edilen sistemin olumlu yönlerini oluşturacağı savunulmaktadır. (Duman 2011, 182)

Ancak halk tarafından seçilen başkan veya Cumhurbaşkanı, halkın sadece bir kısmının tercihiyle işbaşına gelmektedir. Buna karşılık, başkana oy vermeyenler, bu seçimde her şeyi kaybetmiş olacaklardır. Bununla ilgili olarak yarı başkanlık sistemini uygulayan ülkelerin çoğunda, başkanın en çok iki defa seçilebilmesine izin verilmektedir. Bundan dolayı ikinci dönem Cumhurbaşkanlığı yapan bir kişi için, bu tür bir hesap sorulma durumu yaşanmayabilir. (Duman 2011, 182)

1982 anayasası ile yürütme güçlendirilmiş, parlamenter rejiminin gereklerine aykırı olarak toplumun tarihsel geçmişinin referans alındığı ileri sürülerek cumhurbaşkanlığı öne çıkarılmış, ancak Türkiye’yi parlamenter rejim geleneğinden uzaklaştıran temel bir değişikliğe de yer verilmemiştir. Cumhurbaşkanına ağırlık verilmesi rejimin parlamenter niteliğini değiştirecek düzeye gelmemiş, cumhurbaşkanının halkoyuyla seçilmesi benimsenmiştir. Önceki anayasalarda olduğu gibi bu anayasada da Fransız anayasalarının etkisi açıkça görülmektedir. Yarı-başkanlık rejimini düzenleyen 1958 Fransız anayasasının 16. Maddesi olağanüstü durumlarda cumhurbaşkanını bir diktatör kadar güçlü kılabilmektedir. Benzer yetkiye yeni anayasanın 120. ve 121. maddeler ile Türkiye Cumhurbaşkanı da sahiptir. (Eldem 2007, 147)

Sonuç olarak yürütme yönünde düzeltme yapılacak olursa ilk etapta şu değişiklikler yapılmalıdır; Cumhurbaşkanının yetkilerinin arttırılması, başbakanlık ve bakanlık müessesinin yönetim departmanlarının en üst hiyerarşik kademesinin oluşturulması, hükümetin parlamento çalışmaları üzerinde sahip olduğu etki olanaklarıyla güçlü kılınmalıdır, cumhurbaşkanına koşulsuz referandum yetkisi tanınması, olağanüstü hallerde bunalımda çıkış mekanizmalarının anayasaya dahil edilmesini ve yerinden yönetimin güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. (Eldem 1997, 187)

3.3. Siyasi Parti Yönünden Uygulanabilirliği

Artık ülkemizde bir değişiklik olmadığı takdirde cumhurbaşkanları halk tarafından seçilecek. Yapılan bu Anayasa değişikliği Cumhurbaşkanı'nın sadece göreve getirilinceye kadarki eylemlerle ilişkiliymiş gibi görünse de, aslında sistem için de köklü bir düzenlemeyi birlikte getirmiştir. Bu düzenlemeyle artık yürütme kanadının içinde gücünü halktan alan, seçilmiş bir Cumhurbaşkanı, başbakana kıyasla daha baskın bir mevkide olacaktır. Dolayısıyla artık 1958 Fransız Anayasası ile 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın öngördüğü hükümet sistemleri arasında belirleyici bir fark kalmamıştır. Artık şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki 5678 sayılı kanun ile yapılan Anayasa değişikliğiyle Türkiye'de yarı-başkanlık hükümet sistemi getirilmiştir. Cumhurbaşkanı, ikinci kez cumhurbaşkanlığı seçimlerine aday olabilmek için siyasi bir partinin desteğini almak zorunda bu yüzden ister istemez o partinin isteklerine cevap verecek tercihlerde bulunmalıdır. Kaldı ki meclis dışından bir kimsenin cumhurbaşkanlığına aday olması için, en az yirmi milletvekilinin yazılı teklifi ya da son genel seçimde geçerli sayılan oyların toplamı %10 luk dilimi geçmiş siyasi partilerin ortak teklifi ile mümkündür.

Öyleki henüz seçim başlamadan, adaylık aşamasında hukuki açıdan siyasi partilere bağlı bir sistem bulunmaktadır. Bu nedenle bu düzenlemenin ardından cumhurbaşkanının bilhassa siyasi partilere karşı tarafsız kalması çok mümkün gözüküyor. Anayasada 101. maddenin dördüncü fıkrası gereği “Cumhurbaşkanın, partiyle ilişkisi varsa kesilir ve meclis üyeliği sona erer.” hükmünün de herhangi bir anlam ifade etmediği görülür. Böylece Anayasa'nın Cumhurbaşkanının tarafsızlığını belirleyen hükümlerin doğruluğundan söz etmek pek de mümkün değildir.

Yarı-başkanlık sistemini en iyi şekilde sürdürebilen Fransa'da bile bazen sorunlarla karşılaşmak mümkündür. 2000 yılında ki Anayasa düzenlemesi ile cumhurbaşkanı ile milletvekili seçimlerinin ikisinin de beş yılda bir yapılması öngörülmüştür. Amaç cumhurbaşkanı ile meclis çoğunluğunun farklı siyasi ideolojileri benimsemiş olması durumunun önüne geçmek. Fransa'nın sisteminde tıkanıklık olarak gördüğü ve yeniden düzenlediği değişikliği ülkemiz 2007 yılında Anayasa değişikliği ile kabullenmiş olduk. Yani bir nevi Fransa'nın problem olarak gördüğü sistemi biz Anayasal sistemimize yerleştirdik. (Yavuz 2008, 1209)

Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilecek olması çatışmacı eğilimi güçlendirecek etkilerde bulunabilir. Her şeyden önce en azından salt çoğunluğa yakın bir oranda halk desteğini almış bir cumhurbaşkanı öncesine göre daha güçlü bir meşruiyete sahip olacaktır. İkinci kez seçimlere girebilecek olması da onu kendine oy veren seçmenlerin eğilimlerine daha duyarlı davranmasını zorunlu kılacaktır. Artık cumhurbaşkanı seçmenlerinin taleplerini izleyen ve hükümet politikalarını bu açıdan değerlendiren bir siyasal taraftır. Cumhurbaşkanının siyasal bir taraf olarak hareket etme eğilimini güçlendirecek diğer bir değişiklik partilerin ortak aday gösterilebilecek olmalarıdır. Aslında bu değişiklik cumhurbaşkanlığı seçimlerinin daha demokratik bir ortamda yapılmasını mümkün kılacağından olumlu bir değişikliktir. Türkiye’de %10 gibi yüksek bir seçim barajının uygulanması güçlü seçmen desteğine sahip partilerin bile parlamentoya girememeleri gibi sonuçlar doğurabilmektedir. (Alkan 2013, 322)

Yarı-başkanlıkta önemli bir ayrıntı olarak, yürütmenin iki başından birinin veto yetkisi olup olmayacağı, olaksa nasıl işe yarayacağı, bu yetkiyi kullanmadan yalnız kullanma tehdidiyle nerelere varılabileceği, kötüye kullanılmaması için ne önlemlerin gerekeceği ve yarı-başkanın kâğıttaki koşullara ne denli uyacağı aşılması gereken kuramsal ve uygulama sorunlarını barındırmaktadır. Bütün bu aşamalarda yarı başkanlık koltuğunda oturanın siyasal becerisi kişiden kişiye değişecektir. Başkanlık ya da yarı-başkanlık isteyen bir milletvekilinin, bu konuda aynı hedefe yönelik partisi adına sözcü olsa bile, o anki genel başkanını bu koltuğa yaraşır görmesi ilerisi için bir güvence vermez. Ne yazık ki, bugünkü Türkiye’deki kotarım ‘ günümüzü gün etme’ yönündedir. (Ataöv 2011, 198)

1982 Anayasası ne saf parlamenter ne de yarı-başkanlıktır. Nitekim Turgut Özal’ın cumhurbaşkanlığı ile Yıldırım Akbulut ve Mesut Yılmaz’ın başbakanlık dönemleri (1989-1991) ile Süleyman Demirel’in cumhurbaşkanlığına rastlayan Mesut Yılmaz’ın başbakanlığındaki ANASOL-D (1997-1998), Bülent Ecevit başbakanlığındaki azınlık hükümeti(1998-1999) ve DSP-MHP-ANAP koalisyonu (1999-2000) dönemleri, fiili bir yarı-başkanlık sistemini çağrıştırmaktadır. Buna karşılık, Cumhurbaşkanı Özal, 1991 genel seçimleri sonrasında Demirel başbakanlığında kurulan DYP-SHP koalisyonu dönemince evvelce sahip olduğu

hükümet politikalarını belirleme gücünü ve bu gücün yarattığı fiili yarı-başkanlık vasfını kaybetmiştir. Demirel de, cumhurbaşkanlığının bazı dönemlerinde parlamenter bir devlet başkanı konumunu muhafaza etmiştir. Gerçekten Demirel, cumhurbaşkanlığına seçilmesini takiben DYP genel başkanlığına yükselen Tansu Çiller'in (1993-1995) ve Erbakan'ın (1996-1997) başbakanlığı dönemlerinde hükümet politikaları üzerinde belirleyici bir rolü olmayan parlamenter devlet başkanı konumundadır. Bu yüzden 1982 Anayasası'nın uygulandığı dönemde devlet hayatını parlamenter geleneklerden uzaklaştıran temel etken, cumhurbaşkanlığına son on yılda Turgut Özal ve Süleyman Demirel gibi, güçlü siyasi liderlerin seçilmeleri olmuştur. (Yazıcı 2011, 147-148)

Örneğin parti kökeni olmayan onuncu Cumhurbaşkanı Sezer döneminde kanun hükmündeki kararnameler, atama kararnameler, Devlet Denetleme Kurulu'na yaptırılan incelemelerin sonuçları gibi pek çok konuda önce Ecevit hükümeti ile daha sonra da Erdoğan hükümeti ile ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Kısaca 1982 Anayasası'nın en önemli sonuçlarından biri güçlendirdiği cumhurbaşkanı makamı ile hükümetler arasında farklı açılardan birçok çatışmanın yaşanmasına zemin hazırlamasıdır. Cumhurbaşkanı eğer anayasada kendine tanınan yetkileri parlamenter teamüller içinde kullanıyorsa sistemin işleyişinde bir kriz yaşanmamaktır. Buna karşılık cumhurbaşkanı yetkilerini kendi görüşlerini sürece hâkim kılmak için kullanmaktan çekinmiyorsa, hükümet ile kriz kaçınılmaz olmaktadır. 1982 Anayasası'nda bu türden bir krizi önleyecek mekanizmalar da mevcut değildir. Bu anlamda 1982 Anayasası çifte meşruiyet sorununu getirerek parlamenter rejimin doğasını bozmuştur. (Alkan 2013, 311-312)

Fransa'da sağda ve solda birçok parti ve hizbin yer aldığı parçalanmış bir parti sistemi mevcuttur. 5. Cumhuriyet döneminde iki türlü dar bölge çoğunluk sisteminin seçimlerde yakın eğilimli partileri, o eğilimin lider partisi ile işbirliğine yönlendirmesi ve cumhurbaşkanlarının bakanlarını seçerken parti ittifaklarının eğilimini dikkate almaları çok partililiğin sistem üzerindeki olumsuz etkilerini büyük ölçüde frenlemiştir. Seçim aşamasında oluşan parti ittifakları, aynı zamanda cumhurbaşkanını destekleyen partiler grubunu temsil ettiğinden, cumhurbaşkanının hükümetle olan ilişkilerinde de partiler arasındaki dengelere belli ölçüde dikkat

etmesini gerektirmektedir. Fransa’da çok partili sistemin doğurduğu istikrarsızlıklara karşı yarı başkanlık modeli bir alternatif olarak sunulsa da en az onun kadar seçim sisteminin partiler arasında işbirliğini desteklemesinin sistemin işleyişinde belirleyici rolü bulunmaktadır. (Alkan 2013, 298)

Yarı başkanlık sistemini destekleyenler, iki turlu seçim sisteminin benimsenmesi benzer ideolojik eğilimli partileri seçim ittifakına yöneltecek ve onların bir şekilde parlamentoya katılımlarının sağlanacağı ifade edilmektedir. Bu yönde görüş belirten Vergin'e göre, Türkiye örneğinde ikinci turda ittifak yapma gereği duyan partiler arasındaki ilişkiler yumuşayacak uzlaşma arayışı ön planda tutulacak ikinci turdaki oylamayla uzlaşmacılık kültürünün seçmen bazında gerçekleşmesi sağlanacaktır. Ancak bu noktada ülkemizde sistem tıkanıklığının önlenmesine iki turlu seçim sisteminin engel olamayacağı aksine sistemdeki tıkanıklığın Türkiye’de bulunmayan uzlaşmacı siyasi kültürün eksikliğine bağlayan görüşlerde mevcuttur. (Köksoy 2011, 97-98)

Ülkemizde parti kavramı, genel olarak müşterek menfaatler ve müşterek fikirler etrafında birleşen kimselerin bir araya gelmesinden doğan bir fikir olarak kabul edilmektedir. Bu kavramın içinde bunların yanı sıra müşterek ideallerin de yerinin olduğu kabul edilmiş değildir. Ayrıca tatbikatta particilik daha ziyade müşterek menfaatlerin birleşmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Böyle olunca da, hem partilerin partileşmesi mümkün olamamakta, hem de lider sultasını önlenememektedir. Hâlbuki parti kavramı içinde müşterek ideallerin de yeri vardır. Bir partinin partileşmesi için ise müşterek menfaatler, müşterek fikirler ve müşterek idealler arasında sağlam bir denge kurulması gerekir. Yani müşterek idealler, müşterek menfaatlere karşı baraj vazifesi görüp menfaatleri dengelemelidirler. Bu denge ne kadar sağlam olursa, partileşme de o kadar çabuk yaparsa tahakkuk eder ve sağlam olur, ayrıca da sistem iyi işler. Liderlerin de en başta gelen vazifesi bu dengeyi korumak, kollamak ve istikrarlı bir şekilde devamını sağlamaktır. Lider bu vazifeyi ne kadar iyi yaparsa, liderle parti organları ve partililer arasındaki münasebetlerde gerekli olan lidere karşı saygılı olma fikri yayılır, gelişir ve liderin parti ve partililer üzerindeki saygıya dayanan otoritesi artar. Böyle olunca da liderin kendisine karşı çıkanlardan çekinmesine ve korkmasına gerek kalmaz. (Turgut 1998, 173)

İşte, bu parti disiplini neticesinde klasik parlamenter sisteminin işleyişi değişti. Eşitlik ve denge prensibine dayanan parlamenter sistem yürütme lehine değişikliğe uğradı. Kısacası çağımızda parlamenter rejim rasyonalize edildi. (Kuzu 1997, 50)

Bizde genel olarak liderler, bu dengeyi kurmakta güçlük çekmekte veya parti teşkilatları ile genel olarak da sayıları fazla olmayan bazı partililerle, müşterek menfaatlerde birleşme arzu ve kolaylığına meyletmektedirler. Aslında bu gibi hallerde liderin vicdan ve ahlaki değerlerinin de buna müsait olması gerekir. Bizdeki durum aslında, liderlerin vicdan ve ahlaki değerlerinin parti kavramındaki dengeye uygun olmadığından kaynaklanmaktadır. Böyle olunca, yani insanları bir araya getiren asgari müşterekler arasında denge bozulunca, liderlere karşı çıkanların ayağı yer tutmakta ve seslerine hem parti içinden, hem de parti dışından ses gelmektedir. Lider ise bu seslerden korktuğu için, parti içinden tasfiye yapmak ve parti dışından da taraftar kaybetmek pozisyonuna girmeye mecbur kalmakta ve buna boyun eğmektedir. (Turgut 1998, 174)

Parti disiplini sonucu Yasama-Yürütme ayrımı sona ermiş, bunun yerine İktidar-Muhalefet diyalogu almıştır. Böylece, bir zamanlar tamamiyle yasama organı tarafından yapılan denetim artık muhalefet tarafından yapılmaktadır. Tabii ki, bu durum denetimin derece ve önemini azaltmıştır. Yürütmeyi denetleyen bir organ olmaktan çıkmış olan parlamento, daha ziyade, arzuladığı kanunları çıkartmak bakımından icra organının bir aracı durumuna düşmüştür. (Kuzu 1997, 54-55)

Ülkemizde sistem tartışmaları ile dile getirilen bir konu da seçim sistemidir. Türkiye’de 1950-1960, 1961-1980 ve 1980 sonrası dönemde, farklı amaçlar için getirilen üç değişik seçim sistemi uygulanmıştır. Ancak, her seçim sistemi değişikliği, amaçlanan siyasi yapıyı gerçekleştirme hedefine ulaşmamıştır. (Kahraman 2012, 446)

1950-1960 döneminde uygulanan çoğunluk seçim sistemi, öngörüldüğü şekilde, tek parti hükümetlerinin kurulmasını sağlamış, ancak iktidar olan siyasi parti, temsil edildiğinden daha az oy almıştır. Yönetimde istikrarı öne çıkaran çoğunluk seçim sistemi, 1961 yılından itibaren yerini nispi temsil seçim sistemlerine

bırakmıştır. Nispi temsil seçim sisteminin (oransal temsil sistem) uygulanmasıyla, Türkiye’de koalisyon hükümetleri devrine girmiş bulundu. 1961 ile 1980 tarihlerinde yapılan seçimlerin sadece 2’si de tek parti iktidarıyla sonuçlanmış 3’ü ise koalisyon hükümetiyle sonuçlanmıştır. 1983 ve sonrasında uygulanmaya başlanan çifte baraj veya ülke barajlı sistemler de, genellikle öngörülenden farklı sonuçlar doğurmuş, özellikle 1990’lı yıllarda ciddi hükümet istikrarsızlıkları yaşanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, 1950-1960 tarihlerinde yapılan seçim sistemiyle hiç değilse hükümet kararlılığı gayesine ulaşılabilmişken, 1980’den sonra kullanılan barajlı nispi temsil sistemi ile hem adalet hedefine ulaşamamış hemde yönetimde kararlılık sağlanamamıştır. (Kahraman 2012, 446-447)

Her ne kadar, 2002 yılından sonra yapılan seçimlerde tek parti hükümetleri kurulmuş ise de, bunu sadece seçim sistemi ile açıklamak doğru olmayacaktır. Şu halde, İngiltere’de olduğu gibi, istikrarlı ve güçlü hükümetler kurulmasının, çoğunluk sistemine geçilmesi ile mümkün olacağını söyleyebiliriz. Parti içi demokrasi de, ülkemizde sistem tartışmalarında sıkça üzerinde durulan bir konudur. Bu sorunun temel nedeni parti disiplindir. Parti sistemimiz disiplinli partilerden oluştuğundan, bütün kararlar parti liderleri tarafından alınmakta ve lidere bağlılık ödüllendirilmekte, milletvekilleri de lideri desteklemek zorunda kalmaktadır (Kahraman 2012, 446-447)

Ülkemizde yarı başkanlık hükümet sistemini savunanlara göre, Türkiye’de siyasi ortamdaki dağınıklık, 4. Fransız Cumhuriyeti parlamenter sisteminde olduğu gibi sık sık kurulan hükümetler, erken seçimler, koalisyonlar, sağ ve sol kanatta bulunan ve kurumsallaştırılamamış partiler bazında benzetmek bu noktada Fransa tarafından uygulanan yarı başkanlık sistemi ülkemiz açısından çözüm yolu olacaktır. Ayrıca yarı başkanlık sistemini destekleyenler, Fransız yarı başkanlık sisteminin, çok sayıda partiyle bir istikrar yaratma üzerine kurulmuş bir model olması doğrultusunda Türkiye’nin bu modelden yararlanabileceğini ifade etmektedirler. (Köksoy 2011, 97-98)

Cumhurbaşkanı ile başbakan arasındaki iktidar paylaşımı ancak seçilecek cumhurbaşkanının karizmatik kişiliği üzerinde tüm kesimlerin birleşebilmesi halinde sistemin kilitlenmesine yol açmayacaktır. İlk yıllarında Fransa’da yarı-başkanlığın

ciddi sorunlara yol açmadan işleminin ardında De Gaulle’ün tarihi kişiliği önemli rol oynamıştır. Türkiye’de karizmatik liderlerin varlığı yadsınamasa da, bunlar geçmişten günümüze Türk siyasetinde birleştiricilik adına başarılı sınav verememişlerdir. Merkez sağ ve merkez soldaki bölünmüşlüğü itici gücü olan parti liderlerinin bir-iki “birleşip bütünleşememe” hadisesindeki uzlaşmaz tutumlarını hatırladığımızda, bu yargımızda pek de haksız sayılmayız.

Siyasetçilerin asgari müştereklerde dahi birleşmelerinin zor görünmesi nedeniyle, yasama ile yürütme arasındaki uyumsuzlukların “co-habitation” yolu ile aşılması da mümkün değildir. Sistemin olumlu sonuçlar verdiği örneklerde, başkanın yasama ile yürütme arasındaki çatışmayı durdurmak için anayasal yetkilerini kullanmaktan kaçınarak geri plana çekilmesi, yani fiili iktidarın kullanımını başbakan ve hükümete bırakması gözlense de, uzlaşma kültürünün zayıf olduğu ülkemizde başkanın bu türden bir strateji izlemesi tahayyül dışıdır.

İki organ arasındaki çatışmanın sistemin tıkanmasına sebep olacağına ilişkin inancımız, siyasal otoritenin sık sık karşı karşıya kaldığı meşruluk krizi ile yakından ilişkilidir. Siyasal otoritenin ne zaman, kimler tarafından kullanılacağı sorusuna her partinin verdiği yanıtların farklı olması aralarındaki uzlaşmazlığın derecesini göstermesi açısından dikkate değerdir. Bu sistemde cumhurbaşkanına tanınan, meclisi kendi insiyatifiyle fesih ve meclisin güvenini taşıyan bir hükümeti azil yetkilerinin sistemdeki kilitlenmeyi çözeceği iddia edilse de, ülkemiz örneğinde söz konusu yetkilerin keyfi kullanımının önüne geçecek mekanizma bulunmadığı gibi, kurmak da çok zordur.

Cumhurbaşkanının, parlamentodan bağımsız olması ve doğrudan veya tek başına hükmetme yetkisine sahip olmaması, iradesinin ancak hükümet kanalıyla açıklanarak işlem görmesi, onu parlamentoya ve hükümete bağımlı kılmaktadır. Türkiye örneğinde bölünmüş çoğunlukların mevcut olduğu dikkate alınırsa, bağımlılığın taraflarca kötüye kullanılma ihtimali yüksektir. Bu nedenle sistem, özünde hükümet istikrarsızlığını önlemeye elverişli mekanizmalara sahip olsa da, cumhurbaşkanına verilen yetkiler bizatihi istikrarsızlığın motoru haline gelebilir, bir başka anlatımla hükümet istikrarsızlığını önlemeye yönelik olarak tercih edilen sistem kolaylıkla rejim krizine yol açabilir. Dolayısıyla yarı- başkanlığın

yönetilebilirliğe kavuşmasına imkân sağlayacağı düşüncesinin yerinde olmadığı kanaatindeyiz. (Erdoğan, Tosun G. ve Tosun T 1999, 130-131)

Sonuç olarak siyasi parti yönünde değişiklik yapılacak olursa şu şekilde olmalıdır; Milletvekilleri dar bölge ve iki turda seçilmelidir, milletvekilleri bakan olmamalıdır, eğer bakan olursa milletvekilliğinden istifa etmelidir, siyasi istikrarın sağlanmasıdır, siyasi istikrar sağlandığında ekonomik istikrarda sağlanmış olur.

Kriz halini yaratan istikrarsızlığın çözümü için bugün iki farklı yaklaşım vardır. İlk yaklaşım savunucularına göre, kuralsızlığın egemen olduğu siyasal sistemin işler hale getirilerek siyasal kilitlenmenin aşılması için, kuralları işletecek ve devleti ekonomik olarak küçültecek bir siyasal iradenin yeniden kurulması gerekmektedir. Bunun yolu da siyasal rejim, seçim sistemi gibi kurumsal mekanizmalarda düzenleme yapılarak siyasal merkezin yeniden inşa edilmesi ve böylece “yönetemeyen demokrasi”yi “yönetebilir” hale getirmektir.(Eldem 1997, 173)

İkinci yaklaşımın savunucuları ise, istikrarsızlığın ardında yatan etkenlerin kurumsal olmayıp, kurumların işleyişine egemen olan tutum ve değerlerden, toplumdaki dağılma sürecinin siyasete yansımından kaynaklandığını ileri sürmektedir. (Eldem 1997, 173)

Ülkemizde siyasal parçalanmanın aşırı bölünmüş parti sistemine yol açtığı belirtilerek bunun yeni hükümet sistemiyle değil zaman içinde seçmenin oylarının toparlanmasıyla aşılabileceği ve özellikle parti yapılarının demokratik hale getirilmesiyle siyasi tikanıklıkların çözüleceği belirtilmiştir. (Eldem 1997, 176)

SONUÇ

21. yüzyılın en çok tartışılan konuları arasında olan yarı başkanlık-başkanlık sistemi yalnızca Dünya' nın değil Türkiye' nin de yakinen ilgilendiği konuların başında gelmektedir. Ülkemizde parlamenter sistem ile çok partili hayata geçiş bu süreci daha da kolaylaştırmıştır. Çalışmamızda da bu husus belirtilmiş olup, ayrıca 1958 Fransa V. Cumhuriyet Anayasası ile 1982 Anayasası'nın karşılaştırılması ve yürütme ile yarı başkanlık sisteminin izahı ve yönetimine de yer verilmiştir. Ayrıca çalışmamızda yarı başkanlık sisteminin ülkemiz açısından da uygulanabilirliği izah edilmiş, bu durumun avantaj ve dezavantajları hususuna da yer verilmiştir.

Yarı başkanlık sisteminin istikrar ve hükümet etkinliğini sağladığı iddiası, uygulamanın başarısının yine genel oyla seçilen cumhurbaşkanından çok bağımsız bir yargı, halkın özgürlüğüne yer veren Fransız modelin ülkemiz açısından bu sistemin hangi sonuçları doğuracağı konusu da dikkatlerden kaçmamıştır. Yine Cumhurbaşkanı'nın, Anayasa'nın kendisine verdiği yetkiler göz önüne alındığında 1961 Anayasası ile mukayese edildiğinde yetkilerin çok daha güçlü bir durumda olması ülkemiz sisteminin yarı başkanlık sisteme dönüştüğü iddialarını gündeme getirmiştir.

Bu bakımdan ülkemiz açısından uygulanması iddiaları arasında olan yarı başkanlık sistemine dair kısa bir değerlendirme yerinde olacaktır:

Ülkemizin siyasi açıdan bu refaha ulaşmasının pek kolay olduğu söylenilemez. On yıllardır gerek parlamenter rejim gerekse demokratik seçim tartışmalarının her aşaması sancılı geçişlere neden olmuştur. Öyle ki Osmanlı zamanında siyasi amaçlı ilk örgütler azınlıklar tarafından milli bağımsızlık idealiyle kuruluyordu. 1908 kanun-i esasi ile yapılan değişiklikler birer parti kurma hüviyetini de beraberinde getirecektir. Yine Osmanlı' da Kanun-i Esasi' nin kurduğu Meclis-i Umumi' ye göre milletvekilleri halk tarafından seçiliyordu. Fakat Osmanlı tebaasından olmayan, otuz yaşını doldurmayan, Türkçe bilmeyen kişiler üye seçilmemekteydi. Hükümetin siyasi sorumluluğu da meclis yerine padişaha karşı idi.

3 Ağustos 1909 da yapılan Cemiyetler Kanunu daha sonra pek çok çeşitli dernek ve fırka kurulacaktır. Çok partili hayata geçişin ilk sancıları ise İttihat ve Terakki ile aynı döneme denk geliyordu. 1924 Anayasası ile tüm bu sancılar son bulmasına, 1921 anayasası ve 1876 Kanun-i Esasi'nin yürürlükten kalkmasına yol açacaktır. Meclisin üstünlüğü ilkesi vurgulanmış ve cumhurbaşkanına tanıdığı sınırlı yetkiler, bu anayasanın da değişmesi ortamına zemin hazırlıyordu. Çünkü 1924 Anayasası bir yandan meclis hükümetine bir yandan da parlamenter sisteme uygun hükümlere yer veriyordu. Böylece 1961 Anayasası'nın benimsediği parlamenter hükümet sistemine de geçiş sağlanmış oluyordu. 1961 Anayasası'na göre de Yasama Organı TBMM ismini alıyordu ve Millet Meclisi ile Cumhuriyet Senatosu olarak iki meclisten oluşuyordu. 1961 Anayasası güçler birliği unsurundan koparak 1924 Anayasası'ndan ayrılıyordu. Yine ilk kez siyasi partiler 1961 ile anayasallaştırılıyordu. 1982 Anayasası'na geçiş 1961'in artık şartları yerine getiremeyişi ile sağlandı. Bu anayasaya göre “siyasal yaşam çok partilidir ve siyasal partiler demokratik yaşamın vazgeçilmez öğeleridir”. (m/68) Bütün bu siyasal-anayasal süreçler çağın getirdiklerine ayak uydurmakta ve birbirini tamamlayıcı nitelikte olmalıdır. Hiçbir siyasi rejim de sancısız olmamaktadır.

27 Mayıs 1960 darbesi ve hemen ardından gelen 1961 Anayasası bir çeşit reaksiyon Anayasası ve yeni açılan dönem yeni bir reaksiyon dönemi olma özelliği gösteriyordu. Yürütme organına zayıf arasında hep kuvvetli icradan şikâyet edilmişti. Yürütme organının sahip olduğu gücü olmayan bu pozisyon sonucu, yönetsel mekanizma çalışmaz duruma gelmiştir. Birçok sebepten ötürü 10 yıl içinde 12 hükümet değişmiş, bu durum 12 Eylül 1980'in yaklaşmasına vesile olmuştur. 1982 Anayasası ile yürütme organı diğerlerine nazaran gerçek literatürüne kavuşmuştur. 1982 Anayasası'nın “güçlü yürütme- zayıf yasama” öngörüsü, cumhurbaşkanlığının meşru konumu gibi pek çok iddia yarı başkanlık sisteminin ilk sancılarının haberdarı niteliğindedir.

Siyasi tarihimizin şekillendiği ilk tarihler olan 1876 Kanun-i Esasi'den günümüz toplum ve siyasi kanunların temeli olan 1982 Anayasası'na dek yönetimdeki bir değişim ve yenileşme olduğu gerçeği gözden kaçırılmamalıdır. Fakat tüm bunlar sorunları gidermediği gibi yüzleşilmesi gereken pek çok siyasi tartışmayı da

beraberinde getirmiştir. İşte bu tartışmaların en çok konuşulduğu “yarı başkanlık sistemi” dir.

Bilindiği üzere yarı başkanlık sistemi ilk kez Fransız Hubert Beuve- Mery tarafından kullanılmıştır. Sistemin geliştirici aktörü ise Maurice Duvaeger’dir. Daha eski bir tarihe gidecek olursak Başbakanlık sistemi ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkmış ve parlamentonun önemi 1660’tan sonra giderek artmaya başlamıştır. Başlangıçta bakanlar kurulu resmi toplantılarına Kral’ın da katıldığı bir çalışma grubu olarak gelişir. Kral ‘ ın bakanlarla birlikte toplandığı günlerde bile bakanlardan biri başkan olarak kabul edilirdi. Günümüzde bu süreç İngiliz başbakanları, bakanlar grubu toplantılarında “hükümet başkanı” göreviyle devam etmektedir. Cumhurbaşkanlığı makamı sistemin kraliyet ailesini barındırıyordu. Fransa da ortaya çıkan bu sistemin en yakın takipçilerinden birinin bu bağlamda İngiltere olduğunun söylenilmesi pek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır. Türkiye ‘de de aynı süreç, başbakanın cumhurbaşkanı tarafından atanması bu sistemin sancılarının daha o döneme ait olduğu kanısını güçlendirir. Özellikle bu sistemin diğer sistemlerden farklı olarak yürütmeye Cumhurbaşkanı’nın da dâhil olması Türkiye açısından dikkati çeken ilk noktalardan birisi olmuştur. Aralarında ilgi bulunmayan Almanya, Portekiz gibi ülkeler de bu sistemin en yakın takipçileri arasında yerlerini almıştır.

Ülkemiz açısından bu sistem sancılı bir süreç aşamasından geçmektedir. Cumhurbaşkanının çizdiği görüntü yarı başkanlık sisteminin uygulanamaz düşüncesini doğurduğu gibi bu düşüncenin değiştirilebileceğini de gözler önüne sermiştir. Nitekim Cumhurbaşkanı bir taraftan devletin başı, başkanıdır. Öte yandan yürütme organının başıdır ki Cumhurbaşkanının bütün kararları, başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır. Aynı zamanda cumhurbaşkanı göreviyle ilgili işlemlerden sorumlu değildir, yasama, yürütme ve yargı alanları ile yapacağı görev ve yetkiler de Anayasa’da belirtilmiştir. Bu bağlamda geçmesi zor olarak görülen yarı başkanlık sistemine geçişini kolaylaştıracak yeni düzenlemelerin getirilmesi bu süreci hızlandıracaktır. Ancak halk tarafından doğrudan doğruya seçimle işbaşına gelen Cumhurbaşkanının tarafsız olması mümkün gibi görünmemektedir. Bu anlayış doğrudan halk tarafından seçilecek kişinin muhakkak bir siyasi parti ile ilişkisinin olmaması düşüncesini ortaya çıkaracaktır. Fakat cumhurbaşkanının partisi ile

ilişğinin kesilmemesi durumunda a tarafsızlığını korumak kolay olmayacaktır. Çözüm ise yeni bir siyasi rejim ve yeni bir görüntü arayışı olacaktır. Türkiye’de de istenilen “partili cumhurbaşkanı” profili Fransa’ nın dile getirdiğı yarı başkanlık sistemi ile büsbütün örtüşmediğı gibi tamamen de ayrılmamaktadırlar. Köker ‘in de belirttiğı gibi “Türkiye’de tarihi şartlar yakın gelecekte Türkiye’ye özgü bir yarı başkanlık sisteminin “partili cumhurbaşkanı” adıyla hayata geçilmesine yol açabilir.

Türkiye’ de parlamenter yönetimin yüzyılı aşkın bir tarihi geçmişı vardır. Öyle ki Türkiye’de yarı başkanlık sistemine geçiş ilk kez Yeni Forum dergisi tarafından önerilen Anayasa Projesi’nde ve Mart 1980’de Tercüman Gazetesi tarafından yapılan Anayasa Semineri’nde tartışma konusu yapılmıştır. Bu seminerde bilim adamlarının bir kısmı Fransa’daki yarı başkanlık sistemine geçişı savunurken bir kısmı da parlamenter sistemin korunmasını, ancak sistem içinde cumhurbaşkanına daha geniş yetkiler tanınmasını savunmaktaydı. Aynı tartışmayı Turgut Özal yeniden gündeme getirmiştir. Özal ‘ın “halk tarafından seçilme “ öngörüsü bu sistemin şiddetli sancılara devam edeceği gerçeğini de gözler önüne sermiştir. 2000’li yıllarda ise bu sancılar AKP dönemi ile giderek artacaktır.

Yine yarı başkanlık sisteminin yasama ve yürütme yapılarının işleyişı Türk siyasi rejiminin arzu ettiğı bir noktada olması bu sistemin ülkemizde “hazırbulunuşluk” aşamasına geçişini kolaylaştırmıştır. Fransız siyasi rejiminin en önemli özelliğinin yürütmenin başrolü olan Cumhurbaşkanı’nın “cumhur” tarafından seçilmesidir ki bu, yarı başkanlığa geçişin en kolay basamağıdır. Çünkü gerçek siyasal rejimler halkın desteğı ile ayakta durur ve Cumhurbaşkanı’nın “başkan” olabilmesi için “cumhur”un desteğı unutulmamalıdır. Bu sebeple ki ülkemiz açısından yarı başkanlık sistemi okyanus ötesi bir kavram olmanın dışına çoktan çıktığı rahatlıkla söylenilebilir. Bu durum da ülkemizde yarı başkanlık sistemine geçişı kolaylıkla sağlayacaktır. Bu durumun en büyük ispatının 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimi olduğu iddia edilebilir.

Akın’ın da belirttiğı gibi Fransa “prototipinin” başkanlık değil de yarı başkanlık olarak isimlendirilmesi kararları önemli ölçüde cumhurbaşkanına bağlamış olsa da bir hükümetin varlığına bağlıdır. Ülkemizde 10 Ağustos Cumhurbaşkanlığı seçimi bu sisteme geçişin ilk belirtileri gibi görünmektedir. Özellikle halk tarafından

seçilen ilk cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ ın “tarafsız bir cumhurbaşkanı olmayacağım” ifadeleri hem hükümet ile ortak yürüyeceğı hem de başkanlık sıfatınca hazır bulunduğı anlaşılabilir.

Türkiye ‘de yaşanan üç boyutlu istikrarsızlık (demokrasi-hükümet-ekonomik) bu sisteme geçişte en büyük engel gibi görünse de, tüm bunlar Karatepe’ nin de ifade ettiğı gibi “bir sistemin iyileşmesi sistemin özelliklerinin iyi işletilmesi ile” paraleldir. İyi bir istikrar gelişmiş ve yerleşmiş bir siyasi rejim demektir. Bilindiğı üzere 1982 Anayasası 1961 Anayasası’ na nazaran daha geniş yöntem ve içerikle dolu bir anayasadır. 1982 Anayasası sert bir anayasadır. Bu anayasada değiştirilemeyecek hükümlerin sayısı arttırılmıştır. Cumhurbaşkanına, onaylamadığı anayasa değişikliklerini halkoyuna sunma yetkisi verilmiştir. 1982 Anayasası bir geçiş dönemi öngörmüştür. 1982 Anayasasının açık tercihi, Cumhurbaşkanlığı makamının güçlendirilmesidir. Ancak bu sürecin daha sonra Turgut Özal tarafından fark edilmesi ve cumhurbaşkanlığının yetkilerinin çok fazla olduğu düşüncesini açıklaması itibariyle yürümeyen, işlemeyen sistemi hızlandırmakla kalmamış yeni yol ve yöntemler de kazandırmıştır. Bu sebeple gerek Özal’ ın yapmak istediğı reformlar gerekse çağın zorlayan şartları bu sistemin işlemesine hız katmış ve yarı başkanlık sisteminin seslerine kulak kapatılamaz hale getirmiştir.

Yarı başkanlık sisteminin uygulanabilmesi için; yargının tek başına bağımsız olması, yasama ve yürütmenin kendi alanlarında kuvvetli olmaları diğer sivil-askeri örgütlerin de bu düzene destek olacak nitelikte kurulması, yerleşmesi gereklidir. Dolayısıyla ülkemizde böyle bir sistemin kurulması, tüm bu alanların kendi görev alanlarıyla ilgilenmeleri hususunda gerçekleşecektir. Yani bir sistemin uygulanabilirliğı ülkenin sosyal-siyasal ve ekonomik şartların örtüşmesi durumuyla paraleldir. Bir ülkede gerçek manadaki istikrar demokratik tüm yolların açık olmasıyla ilgilidir. Bu durum ülkenin kendi vatandaşlarına sağladığı her türlü yaptırım, çözümsüzlükten çözüme giden her yol olarak nitelendirilebilir. Tüm bu sorunların ortadan kalkabilmesi için ülkelerin yeni siyasal rejimlere açık ve hazır bulunmaları gerekir. Her zaman öncelikli tartışma konusu olmuştur.

Sonuç olarak; ani bir değişiklik, ülkemiz sistemleri için kabul görülmeyebilir. Değişiklik; toplum ve siyasi kurumlar hazır hale getirildiği ölçüde kabul görecektir. Nitekim yarı başkanlık sisteminin ülkemizde yerleşmesi için tüm şartların hazır bulunması gerekir. Gerek 10 Ağustos Cumhurbaşkanlığı seçimi gerekse toplum tarafından onanması bu sistemin hazır bulunduğunun ayak sesleri olarak ifade edilebilir. Ülkemizde sosyal alandaki sıkıntılar giderilmeden bunların sonucu niteliğindeki siyasi sorunların sadece sistemvari düzenlemelerle giderileceğinin düşünülmesi doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- «1924 anayasası.» *TBMM Resmi Sitesi.* 07.06.2014.
<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>.
- «1924 Anayasasının Özellikleri.» *Yardımcı Kaynaklar.* 23.01.2014.
<http://www.yardimcikaynaklar.com/1924-anayasasinin-zellikleri>.
- «1958 Fransa Anayasası.» *Adalet.* 15.01.2014. <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07-FRANSA169-208.pdf>.
- Abadan, Yavuz. «Türk Siyasi Partiler Kanunu.» *politics.ankara.* 23.01. 2014.
http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/21/3/9_Yavuz_Abadan.pdf.
- Abdulahakimoğulları, Erdal. «Bir Hükümet Sistemi Modeli Olarak Fransa Yarı-Başkanlık Modeli.» *Ankara Strateji.* Haziran 2013.
<http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-erdal-abdulahakimogullari/bir-hukumet-sistemi-modeli-olarak-fransa-yari-baskanlik-modeli/>.
- Akın, Doğan. «20 soruda 'yarı başkanlık' sistemi.» *t24.com.* 21 Mayıs 2012.
<http://t24.com.tr/yazarlar/dogan-akin/20-soruda-yari-baskanlik-sistemi,5148>.
- Akşin, Sina. «Çok Partili Düzene Geçiş.» *İnönü Vakfı.*
<http://www.ismetinonu.org.tr/index.php/cok-partili-duzene-gecis>.
- Alaca, Fatma. «Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sisteminin Türkiye'de Uygulanabilirliği.» İstanbul, 2012.
- Alkan, Haluk. «Karşılaştırmalı Siyaset Başkanlık ve Parlamenter Sistemler Işığında.» İstanbul: Pınar Yayınları, 2013.
- Anayurt, Ömer. «1924 Anayasası'nda Meclis Yürütme İlişkileri.» *ATAM.* 07.06.2014. <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-39/1924-anayasasinda-meclis-yurutme-iliskileri>.

- Ataöv, Türkkaya. «Federasyon Başkanlık Yarı-Başkanlık.» Destek Yayınevi, 1. Baskı, 2011.
- Ateş, Hakim Turan. «Demokrasi Siyasi Partiler ve Seçim.» İstanbul: Beta Basım A.Ş., 2007.
- Ay, Şadiye. «Türkiye' de Parlamenter Sistem Ve Hükümet Sistemi Tartışmaları.» *Mevzuat Dergisi*, 2004.
- Batum, Süheyl. «99 Soruda Neden ve Nasıl Çağdaş Bir Anayasa.» XII Levha Yayıncılık, 2009.
- Beceren, Ertan, ve Gökhan Kalağan. «Başkanlık ve Yarı- Başkanlık Sistemi; Türkiye'de Uygulanabilirliği Tartışmaları.» *iticu*. 2007/2. <http://www.iticu.edu.tr/uploads/Kutuphane/dergi/s11/M00166.pdf>.
- Beceren, Ertan, ve Gökhan Kalağan. «Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi; Türkiye'de Uygulanabilirliği Tartışmaları.» *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 11 (2007/2): 163-181.
- Boratav, Korkut, Bülent Tanör, ve Sina Akşin. «Türkiye Tarihi 5 Bugünkü Türkiye 1980-2003.» Cem Yayınevi, 8. Basım, 2008.
- Boyunsuz, Şule Özsoy. «Başkanlı Parlamenter Sistem Cumhurbaşkanın Halk Tarafından Seçildiği Parlamenter Hükümet Modeli ve Türkiye İçin Tavsiye Edilebilirliği.» İstanbul: XII Levha 2. Baskı, 2014.
- Bulut, Sedef. «27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılamayan.» *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi*, no. 19 (Mayıs 2009): 73-90.
- Çam, Esat. «Çağdaş Devlet Sistemleri.» Der Yayınları, 2000.
- Demir, Fevzi. «Siyasi Parti Sistemleri ve Türk Siyasi Partiler Kanunu.» *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Ekim 1997.
- Dinçkol, Abdullah, ve Mehmet Akad. «1982 Anayasası ve Anayasa Mahkemesi Kararları.» İstanbul: Der Yayınları, 2007.

- Duman, Mehmet Zeki. «Türkiye'de Liberal- Muhafazakar Siyaset ve Turgut Özal.» Kadim, 2010.
- Durgun, Şenol. «Batı Demokrasilerinde ve Türkiye'de Parlamenter Yapılar ve Parlamenterlerin Temsil Gücü.» Ankara: Alter Yayıncılık, 2. Baskı, 2005.
- Durgun, Şenol, ve Burhan Aykaç. «Çağdaş Siyasal Sistemler Fransa Cumhuriyeti.» *Çağdaş Siyasal Sistemler* içinde, 101-137. Binyıl Yayınevi, 2012.
- Eldem, Mahmut Nedim. «Anayasalarımızda Siyasi Rejim Arayışı ve Yarı Başkanlık Çözümü.» Kırıkkale, 2007.
- Eldem, Mahmut Nedim. «Türkiye'de Rejim Sorunu Cumhurbaşkanlığı Krizi ve Yarı Başkanlık.» Ankara: Sobil Yayıncılık, 2007.
- Ercan, İsmail, Ümit Kaymak, ve Zehra Odyakmaz. «Anayasa Hukuku, İdare Hukuku.» İkinci Sayfa Basım Yayım Dağıtım, 2008.
- Erdoğan, Mustafa. *Anayasa Hukuku*. Cilt 4.Baskı. 2011.
- Ergül, Teoman. «Türkiye'de Başkanlık ve Yarıbaşkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli midir?» Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları,77, 2005.
- Eroğlu, Cem. «Çağdaş Devlet Düzenleri İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya.» Ankara, 1996.
- Giritli, İsmet. «Milli Egemenlik, Atatürk ve Anayasalarımız.» *Atam*. 07.06.2014. <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-38/milli-egemenlik-ataturk-ve-anayasalarimiz>.
- Gören, Zafer. «Anayasa Hukukuna Giriş.» İzmir: Barış Yayınları, 1. Baskı, 1997.
- Gözler, Kemal. «Anayasa Hukukuna Giriş.» Ekin Kitabevi Yayınları, 5. Baskı, 2004.
- Gözler, Kemal. «Türk Anayasa Hukuku.» Ekin Kitabevi Yayınları, 4. Baskı, 2007.

- Gözübüyük, A. Şeref. «Açıklamalı Türk Anayasaları 1876, 1921, 1924, 1961, 1982 Yapılışları, Özellikleri ve Yapılan Değişiklikler.» Ankara: Turhan Kitabevi, 6. Baskı, 2007.
- Gözübüyük, A. Şeref. «Anayasa Hukuku.» Turhan Kitabevi, 15. Baskı, 2007.
- Güngör, Süleyman. «14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP’de Bunalım.» *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 21 (2010).
- Kaboğlu, İbrahim Özden. «Anayasa Hukuku Dersleri.» Legal, 4. Baskı, 2009.
- Karaman, Mehmet, ve Zekeriya Çalışkan. «Türkiye’de Rekabetçi Siyasal Partilerin Dönüşümü.» *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 2007: ss 123t.
- Karpat, Kemal Haşim. «Kısa Türkiye Tarihi 1800- 2012.» İstanbul: Timaş, 1. Baskı, 2012.
- Kaştan, Yüksel. «Türkiye Cumhuriyeti' nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP' nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler.» *Afyon Kocatepe Üniversitesi*. 07.06.2014. [http://www.aku.edu.tr /aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/VIII1/ykastas.pdf](http://www.aku.edu.tr/~aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/VIII1/ykastas.pdf).
- Keleş, Mehriş. «Başkanlık Rejimi.» 1. Baskı, 1996.
- Kiriş, Hakan Mehmet. «Türkiye’de Rekabetçi Siyasal Partilerin Dönüşümü : Post-80 Sisteminde Partilerin Yükselişi ve Düşüşü, Toplum ve Demokrasi.» no. 13-14 (2012).
- Köksoy, Fulya. «Demokratik Sistemler ve İç Güvenlik Yapılanmalarının Karşılaştırılması: ABD, Fransa ve Türkiye Örneği.» Ankara, 2011.
- Küçük, Adnan, Ahmet Karadağ, ve Selahaddin Bakan. «21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat.» Yazan Burhan Kuzu, 199-220. Aktüel, 2005.
- Küçük, Adnan, Ahmet Karadağ, ve Selahaddin Bakan. «21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat.» Yazan Selma Karatepe. Aktüel, 2005.

- Kuzu, Burhan. «Türkiye için Başkanlık sistemi.» İstanbul, 1997.
- Örgün, Faruk. «Dar Gelen Gömlek.» İstanbul, 1999.
- Özbudun, Ergün. «Türk Anayasa Hukuku.» Yetkin Yayınları, 2008.
- Özgişi, Tunca. «Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri.» *academia*. 2011. https://www.academia.edu/1171540/turk_parlamento_tarihinde_cumhuriyet_senatosunun_yeri_turkiyat_mecmuası_c.21_no_2_s._291-324.
- Parsak, Mehmet. «Parlamenter Başkanlık, Yarı-Başkanlık Hükümet Sistemlerine Genel Bir Bakış ve Türkiye Cumhuriyetinin Hükümet Sistemi.» *tasav*. Kasım 2012. http://tasav.org/usr_img/yayinlar/makaleler/shy_makale_1_hukumet_sistemleri_parsak_son.pdf.
- Sabuncu, Yavuz. «Anayasaya Giriş Ek: 1982 Anayasası.» Ankara: İmaj Yayınevi, 2007.
- Şıvgın, Halil. «Türkiye İçin Umut Krizden Çıkış-Yeniden Yapılanma ve Başkanlık Sistemi.» Ankara, 1997.
- «T.C Anayasaları 1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarını Karşılaştırılması.» 23.01.2014. http://kampus.beykent.edu.tr/Paylasim/Dosyalar/Anayasalar_129807210772392500.pdf.
- Tanör, Bülent. «Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri.» YKY, 18. Baskı, 2009.
- Tanör, Bülent, ve Necmi Yüzbaşıoğlu. «1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku.» Beta, 8. Baskı, 2006.
- Teziç, Erdoğan. «Anayasa Hukuku.» İstanbul: Beta Yayınları, 2. Baskı, 1991.
- Tosun, Gülgün Erdoğan, ve Tanju Tosun. «Türkiye'nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri.» İstanbul, Çağaloğlu: Alfa 1. Baskı, 1999.

Turgut, Mehmet. «Başkanlık Sistemi Ordu ve Demokrasi.» İstanbul, Çağaloğlu, 1998.

«Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Karşılaşılan Sorunlar.» *YDemokrat*. 24.01.2014. <http://ydemokrat.blogspot.com.tr/2011/08/turkiyede-cok-partili-hayata-gecis-ve.html>.

Uyar, Hakkı. «Türkiye'de Anayasalar ve 1924 Anayasası.» *egemeclisi*. 4.02.2014. <http://www.egemeclisi.com/yazar/12170/turkiyede-anayasalar-ve-1924-anayasasi.html>.

Yanık, Murat. «Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği.» Alfa Basım Dağıtım, 1997.

Yanık, Murat. «Parti İçi Demokrasi.» Beta Yayın, 2002.

Yanık, Murat, ve Hüseyin Özcan. «Siyasi Partiler Hukuku.» Der Yayınları, 2007.

Yavuz, Bülent, Faruk Bilir, ve Hasan Tunç. «Türk Anayasa Hukuku.» Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2009.

Yavuz, K. Haluk. «Türkiye’de Siyasal Sistem Arayışı ve Yürütmenin Güçlendirilmesi.» Ankara: Seçkin, 1. Baskı, 2000.

Yazıcı, Serap. «Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme.» İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2. Baskı, 2011.

Yılmaz, Faruk. «Türk Anayasa Tarihi.» İz Yayıncılık,, 2012.

Yüzbaşıoğlu, Necmi. «Anayasa Hukukunun Temel Metinleri.» Beta, 5. Baskı, 2008.

ÖZGEÇMİŞ

21 Nisan 1984 tarihinde Malatya’da dünyaya geldim. İlk ve orta öğrenimimi İstanbul Şair Zihni İlköğretim Okulun’da tamamladım. 2001 yılında İstanbul Bahçelievler Kocasınan Lisesi MLO’ dan mezun oldum. 2002 yılında İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümüne başladım. Buradan 2006 ‘da mezun olduktan sonra 2012 yılında Beykent Üniversitesi Sosyal Bölümler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans eğitimime başladım. Ayrıca 2010 yılında Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.’da başladığım görevime halen devam etmekteyim.

Aday: Zehra EKİCİ